

Silicitové dýky z mladšího eneolitu a starší doby bronzové v Čechách

Silexdolche aus dem jüngeren Äneolithikum und der älteren Bronzezeit in Böhmen

Milan Zápotocký

Nálezy silicitových dýk z Čech (52 exemplářů) pocházejí ze dvou produkčních okruhů – jižního, poalpského, a severního, pobaltského – a datují se do pěti horizontů, od středního eneolitu do starší doby bronzové. Lancetovitě dýky z kontextu eneolitických kultur jsou zčásti jižního původu (k. chamská, řivnáčská, se šňůrovou keramikou – z bavorského deskovitého rohovce), zčásti severské (proto- a staroúnětická kultura). Do starší doby bronzové (mladší únětická kultura) spadají mladší typy severských dýk s rukojetí. Mezi funkcí dýk z obou období je zřejmě podstatný rozdíl. Eneolitické představovaly cennou komoditu, často dávanou do hrobů příslušníků elity. Oproti tomu dvě třetiny severských dýk z mladoúnětického období vykazují vazbu na říční a suchozemské komunikační směry a značná část jich je ze sídlišť charakteru centrálních míst či uzlových bodů. Dýky v této době zřejmě nebyly předmětem směny, ale jejím průvodním znakem. Je pravděpodobné, že zčásti patřily k výbavě lidí účastnících se provozu na dálkových komunikacích, spojujících alpskou rudnou oblast s únětickou kulturou a severským okruhem.

silicitové dýky – Čechy – eneolit – starší doba bronzová – prestižní předměty – komunikace – dálkový obchod

Silicite daggers from the Late Eneolithic and Early Bronze Age in Bohemia. Finds of silicite daggers in Bohemia (52 specimens) come from two productions circuits – the southern, subalpine circuit, and the northern, Baltic circuit – and date to five horizons between the Middle Eneolithic and the Early Bronze Age. Some of the lance-shaped daggers from the context of Eneolithic cultures are of southern origin (Cham, Řivnáč, Corded Ware culture – from Bavarian tabular chert), while others are of northern origin (proto- and early Únětice culture). Later types of Nordic daggers with handles date to the Early Bronze Age (late Únětice culture). A substantial difference is evident in the function of the daggers from the two periods. The Eneolithic daggers represented a valuable commodity that was often buried with members of the elite as a grave good. On the other hand, two-thirds of the Nordic daggers from the late Únětice period show a link to river and overland routes; a substantial number of these daggers are from settlements with the nature of a central location or junction points. In this period daggers were apparently not a subject of exchange but rather an attendant trait. It is probable that some of the daggers were part of the gear of people involved in the operation of travel over the long-distance routes connecting the ore territory in the Alps with Únětice culture and the Nordic circuit.

silicite daggers – Bohemia – Eneolithic – Early Bronze Age – prestigious objects – routes – long-distance trade

1. Úvod

Dýky ve tvaru dvojbřitých silicitových čepelí opatřených rukojetí z kosti či jiných organických materiálů jsou na Blízkém Východě známé od tamního protoneolitu. Jejich tvar byl záhy imitován v nejstarším kovu – mědi, od konce 5. tisíciletí před Kr. na Balkáně a v Karpatské kotlině, kde se měděné dýky prostého lancetovitého tvaru prvně objevují

v hrobech bodrogkereszturské kultury, paralelní s naší jordanovskou (Kuna 1981; Vajsov 1993; Zimmermann 2007). V průběhu 4. tisíciletí se s nimi setkáváme i na horním Podunají a v osadách na březích alpských jezer, v prostředí odpovídajícím našemu staršímu a střednímu eneolitu (Matuschik 1998). V těchto oblastech se také, souběžně s měděnými a zčásti i na jejich podnět, rozvíjela produkce dýk kamenných.

Pokud jde o situaci v Čechách, zde, poněkud překvapivě, dýky ve výbavě eneolitických kultur chybějí, resp. znali jsme je zatím až ze samého závěru eneolitu: měděné z hrobů kultury zvoncovitých pohárů, silicitové pak jen v minimálním počtu až z hrobů protoúnětických. Dosud jsme tu nezaznamenali ani přítomnost raných typů měděných dýk, jak raně eneolitických, z produkce karpatského metalurgického okruhu, soustředěných při moravsko-slovenském pomezí, tak staro- až stredoeneolitických, vyráběných z alpské mědi a známých především z lokalit na horním Podunají. Co se týče dýk silicitových, jejich studium, dlouho orientované na severskou oblast, doznalo během posledních desítek let posun pokud jde o provenienci i datování. Stejně jako v celé zóně na jih od severské oblasti, i zde se tradičně považovaly za artefakty severského původu (Zápotocký 1961; Wojciechowski 1976; Šebela 1998; Trnka 2000; Marková 2004). Od 60. let 20. stol. ale přibývaly poznatky o jejich výrobě v jižním pásu střední Evropy, a dnes je proto třeba vycházet ze skutečnosti, že existují dva produkční okruhy silicitových dýk:

Dílny v **severském okruhu** využívaly silicit převážně z pobřežních útesů západního Baltu. Masová produkce makroindustrií, jmenovitě seker, zde ovšem probíhala již v době kultury nálevkovitých pohárů (do střední Evropy se sporadicky dostávaly od konce středního eneolitu do staršího stupně únětické kultury, starší je jen sekera z Pňova: Zápotocký v tisku), dýky je vystřídaly až s nástupem severského pozdního neolitu. Základy studia dýk položil už S. Müller (1902), když stanovil vývojovou řadu od lancetovitých, bez rukojeti (typ I), přes tvary s náběhem na rukojeť (typ II) a s rukojetí rombového profilu nerozšířenou (typ III) či rozšířenou do tvaru „rybího ocasu“ (typy IV, V), až po pozdní dýky VI. typu. Zásadní práci pro severskou oblast se stala studie E. Lomborga (1973), kterou následovala řada soupisů a analýz pro jednotlivé kontinentální oblasti severského okruhu. Z nich široce akceptovaná je práce H. J. Kühna (1979) pro Šlesvicko-Holštýnsko, zpřesňující Lomborgovu klasifikaci zejména pro dýky typu I – lancetovité; následně pro střední Německo Agthe 1989; pro oblast mezi Labem a Odrou Rassmann 1993, pro sever a severozápad Německa Siemann 2003; 2005 a pro západní Pomořany Czebreszuk – Kozłowska-Skoczka 2008; všichni věnují pozornost též surovině, výrobnímu postupu a funkci dýk. Obecně se počátek severských dýk spojuje s vlivem měděných dýk zvoncovitých pohárů a jejich následný vývoj s působením bronzových dýk kultury únětické.

Pokud jde o **jižní okruh**, území jižního Německa včetně severoalpské oblasti a severní Itálie, zde na značný rozsah domácí produkce silicitových dýk a její dlouhé trvání upozornil už R. A. Maier (1964). Bifaciálně retušované dýky tu vystupují ve třech časových horizontech: první, nejstarší je dobou kultur pfynské a altheimské, druhý kultur horgenské a chamské, třetí dobou pohárových kultur – šňůrové a zvoncovitých pohárů, kdy se střídají dýky měděné (Tillmann 1993; 2001; Schlichtherle 2004/2005, Abb. 30 ad.). Složitější než v severském okruhu je zde otázka suroviny. V Podunají a severoalpské oblasti se kromě deskovitého silexu z oblastí francké Alby nacházejí dýky též z jiných hornin (Binsteiner 2005). Surovinou severoitalských dýk jsou kvalitní silicity z předalpských provincií (Monti Les-

sini, Monte Baldo ad.: *Mottes 2001*). Importované přes alpské průsmyky na sever se dostávaly až k Dunaji (*Tillmann 1993*, Abb. 1; *Schlichtherle 2003*, Abb. 1). Severoitalského původu je i dýka z výbavy „muže z ledovce“ – Ötziho (*obr. 2: 6 dole*).

V datování obou „Dolchkreise“ je tedy podstatný rozdíl (jak už *Agthe 1989*, 64, či *Tillmann 2001*, 166). Severská produkce startuje dýkami I. typu na počátku severského pozdního neolitu (per. LN A), zhruba ve 24./23. stol. před Kr., a končí variantami VI. typu v per. I B-II severské doby bronzové. V našich poměrech jde tedy o časový úsek od zvoncovitých pohárů a protoúnětické po pozdní únětickou, s možným přesahem do střední doby bronzové. Proti tomu v jižním okruhu se silicitové dýky vyráběly, jak už řečeno, v průběhu tří kulturně-chronologických horizontů, zhruba od 38. stol. do počátku starší doby bronzové.

České země, ležící mezi oběma okruhy, stály vůči nim geograficky i kvantitativně v pozici periferie. Zatímco v jižní Skandinávii se nálezy dýk počítají na tisíce (pro Dánsko *Lomborg 1973*, 21: ca 6000 ks, pro Šlesvicko-Holštýnsko *Kühn 1979*: ca 2000 ks) a ještě ve středním Německu je registrováno na 340 dýk (*Agthe 1989*, 26), jižněji jejich stav příkrě klesá na ca 50 ks v Čechách, 29 na Moravě, 8 v Rakousku a 4 na Slovensku (*Šebela 1998*; *Trnka 2006*; *Marková 2004*). Podobně klesá jejich počet i k JZ, k Porýní (*Siemann 2005*, 87, Abb. 3) a k JV, směrem do Polska (*Wyszomirski 1974*, fig. 1; *Czebreszuk – Kozłowska-Skoczka 2008*, mapa 1).

V jižním okruhu jsou počty dýk podstatně nižší, pohybují se jen ve stovkách: kupř. z jižního Německa znal *R. A. Maier (1964*, Liste 6) na 110 ks a nověji *A. Tillmann (2001*, 166) ca 200 ks, z pobřežních sídlišť na Bodamském jezeře a na Federsee jsou hlášené z 25 lokalit (*Schlichtherle 2004/2005*), z hrobové výbavy pohárových kultur z německo-rakouského Podunají se uvádí na 30 dýk (*Zimmermann 2007*, katalog B) a v severní Itálii se jejich stav odhaduje na 400 ks (*Mottes 2001*, 522).

2. Nálezy a jejich klasifikace

Nejstarší české nálezy silicitových dýk jsou známé z 1. pol. 19. stol. (Loučeň 1838, Zaječov před 1867). Do r. 1918 se jejich počet zvýšil na 13 ks a během 20.–30. let 20. stol. na 20 ks. V poválečných desetiletích stoupal po jednotlivých kusech na dnešních ca 50 exemplářů (50. léta: 5 ks, 60. léta: 3 ks, 80. léta: 2 ks, 90. léta: 1 ks, po r. 2000: 5 ks; *tab. 1*). V literatuře jim byla věnována, též s ohledem na malou početnost, jen okrajová pozornost, přičemž od počátku nepochybováno o jejich severském původu. Výzkum *J. A. Jíry (1923)* na pohřebišti v Praze-Bubenči v r. 1920, s lancetovitou dýkou v hrobě 3, stejně jako už *Hellichův* výzkum pohřebiště v Pátku v r. 1909, s pazourkovými sekerami ve výbavě dvou hrobů (*Hellich 1921*), podpořily názor, že tento druh severských importů spadá do staršího období únětické kultury. S lancetovitými dýkami, pazourkovými sekerami a srpy byly do staroúnětického období řazeny i dýky s rukojetí (*Schránil 1921*, 22, 24, též proto, že je považoval za kopie měděných dýk zvoncovitých pohárů; *Stocký 1926*, obr. 77; *Filip 1948*, 179 ad.). Až *L. Hájek (1954*, 175) určil benešovskou dýku s rukojetí jako „úpadkový tvar severských dýk“ a naznačil tak jejich větší časový rozptyl v rámci únětické kultury. Ke stejnému závěru – tedy že většina dýk s rukojetí je až mladoúnětického stáří – jsem dospěl

Dat.	e	okraj	poloha	rok nálezu, získání	nálezové prostředí	tvar , stav dochování	typ (podle obr. 1)	P Platten-silex	severské dýky s rukojetí: typ	délka v mm	obr.
CHAM	1	Bzi (Píseň-jih)	Velká skála	1882	výšinné sídliště	lančetovitá	SD 4a			80	2.2
CHAM	2	Bzi (Píseň-jih)	Velká skála	1882	výšinné sídliště	lančetovitá ?	SD x	P		(56)	2.3
CHAM	3	Milínov (Píseň-jih)	Lopata	1880-87	výšinné sídliště	lančetovitá ?	SD x	P		70	2.4
RIV	4	Vraný (Kladno)	Čertovka	1953	jámový objekt s kostr. poh/bem	lančetovitá	SD 4b	P		106	2.1
ŠK	5	Litoměřice (Litoměřice)	Hóringova cih.	1900	kostrový hrob	s rukojetí	SD 11	P		(103)	3.1
ZP	6	Brandýsek (Kladno)	pískovna	1955-56	kostr. dvojhrob 19	lančetovitá	SD 9			80	4.1
ÚK I	7	Břežánky (Teplice)	důl Amalia III	1916	kostrový hrob	lančetovitá	SD 1 (?)			175	-
ÚK?	8	Hradiště (Teplice)	pole ppč. 412	1934/37	pohřebiště ?	lančetovitá	SD 1			115	7.4
ÚK I	9	Praha-Běchovice (Praha 9)	pískovna	1967	kostrový hrob 1	lančetovitá	SD 3b			150	5.5
ÚK I	10	Praha-Bubeneč (Praha 7)	Jednofadá ul	1920	kostrový hrob 3	lančetovitá	SD 3a			120	5.1
ÚK I ?	11	Sokoleč (Nymburk)	?	před 1931	kostrový hrob ?	lančetovitá	SD 7			232	5.6
ÚK II	12	Hosty (České Budějovice)	soutok	1987/88	sídliště	s rukojetí	SD 16?		VI a	ca 120	6.6
ÚK?	13	Křesín (Litoměřice)	pole ppč. 796/2	1962	kultur. vrstva na pohřebišti a sídlišti	s rukojetí ? zlomex čepele	SD 10		x	(101)	9.3
ÚK?	14	Svojsice (Kolín)	?	před 1936	kostrový hrob ?	s rukojetí	SD 18		VI c	190	10.4
ÚK II	15	Vlíněves (Mělník)	pískovna	2004	jámový objekt s kostr. poh/bem	s rukojetí	SD 18		VI c	111	10.3
	16	Benešov (Benešov)	Na Karlové	1876	BNO	s rukojetí	SD 16		VI a	171	8.1
	17	Brandež (Mladá Boleslav)	pole	1946/7	ON, pole	lančetovitá	SD 2b			160	7.3
	18	Brník (Litoměřice)	?	1930	depot ?	s rukojetí	SD 17		VI a	ca 220	11.1
	19	České Budějovice - Dobrá Voda (České Budějovice)	Pomezní ul.	1985	ON, zahrada	rukojeť	SD 14		V a	(58)	9.2
	20	Dolánky (Podbořany)	Rubin	před 1936	výšinné sídliště	s rukojetí	SD 12		III c	158	8.2
	21	Dolní Krupá (Havl. Brod)	?	před 1981	BNO	s rukojetí	SD 12		III c	ca 150	6.11
	22	Duchcov (Teplice)	?	před 1900	pohřebiště ?	lančetovitá	SD 6			112	6.3
	23	Ervěnice (Most)	důl Hedvika	1929	BNO	lančetovitá	SD 8			130	6.12
	24	Evaň (Litoměřice)	?	1924	BNO	lančetovitá	SD 8	P		210	6.13
	25	Chornice (Svitavy)	lok. č 19	2002-8	ON, xx	s rukojetí ? zlomex čepele	SD 10		x	?	5.10
	26	Jevíčko (Svitavy)	Předměstí	2005	ON, xx	zl. čepele	SD xx			(65)	5.9
	27	Křimov (Chomutov)	přeložka silnice	2005	ON, horský terén	s rukojetí ? zlomex čepele	SD 10		x	(50)	5.11
	28	Labská Chrástce (Pardubice)	Labe ?	před 1945	říční nález ?	rukojeť	SD 12		III c	(96)	8.3
	29	Ledeč n.S.-okoli (Havl. Brod)	?	před 1932	BNO	s rukojetí	SD 12		III c	ca 170	6.10
	30	Litoměřice (Litoměřice)	Labe	před 1890	říční nález (depot ?)	s rukojetí	SD 17		VI a	146	12.1
	31	Litoměřice-okolí ((Litoměřice)	?	před 1945	BNO	s rukojetí	SD 15		V b	167	10.2
	32	Loučeň (Nymburk)	?	1838	ON, les	lančetovitá	SD 1			146	6.2
	33	Lovosice (Litoměřice)	?	před 1930	BNO	lančetovitá	SD 5			71	7.5
	34	Lukov (Slaný)	?	před 1914	BNO	lančetovitá	SD 1			116	6.1
	35	Mašřov (Chomutov)	?	před 1945	BNO	rukojeť	SD 12?		III c	?	-
	36	Nové Město (Teplice)	Bendlova chata	1932	ON, horský terén	s rukojetí	SD 14		V a	204	10.1
	37	Nymburk (Nymburk)	Labe	1956	říční nález	s rukojetí	SD 13		IV a	172	9.1
	38	Osice (Hradec Králové)	pole ppč. 99	1924	ON, pole	lančetovitá	SD 2b			145	7.2
	39	Osice (Hradec Králové)	pole ppč. 99	1933	ON, pole	s rukojetí	SD 12		III c	152	8.4
	40	Praha - Vínor (Praha 9)	Kamenný stůl	1991	ON, pole	lančetovitá	SD 4a			90	7.1
	41	Solány (Litoměřice)	Kvíteč	1913	ON, hora	s rukojetí	SD 16		VI a	168	8.5
	42	Unhošť (Kladno)	Okrouhlik	1954	ON, zahrada	lančetovitá	SD 2a			132	6.5
	43	Velim (Kolín)	?	před 1922	BNO	rukojeť s částí čepele	SD 12?		III	(156)	6.7
	44	Volačev (Semily)	?	1934	BNO	lančetovitá	SD x			(85)	5.8
	45	Vrchoslav (Teplice)	?	před 2012	BNO	s rukojetí	SD 13		IV a	135	6.8
	46	Zaječův (Broun)	Sv. Dobrolivá	před 1867	BNO	lančetovitá	SD 7?	P		?	2.5
	47	Žalov (Praha-západ)	Řivnáč	1881-83	ON, polykulturní výšinné sídliště	rukojeť	SD 12		III	?	8.6
	48	Želčnice (Jičín)	pole	před 1945?	ON, pole	lančetovitá	SD 5			ca 80	6.9
	49	Židlov (Česká Lipa)	zahrada čp. 67	před 1934	ON, zahrada	lančetovitá	SD 1-3 ?			150	-
Nálezy nejisté:											
	50	Dobřičany (Louny)	hliník	1969	kulturní vrstva	zlomex dýky	SD xxx			?	-
	51	Habří (České Budějovice)	?	?	?	čepel dýky	SD xxx			?	-
	52	MyBeneč (Písek)	?	?	?	s rukojetí ?	SD 10			?	-

Tab. 1. Silicicové dýky v Čechách: č. 1–15 datované, 16–49 bez nálezových okolností, 50–52 nejisté.

Tab. 1. Silexdolche in Böhmen. 1–15 – datiert; 16–49 – ohne Fundumstände; 50–52 – unsicher.

v práci věnované tématu severských zbraní a nástrojů; dýk s rukojetí bylo tehdy z Čech známo sedm (*Zápotocký 1961*). Z novějších přírůstků jsou jen dva datované (Brandýsek: *Kytlicová 1960*; Praha-Běchovice: *Vencl 1970*); nad významem a funkcí dýk se v souvislosti s nově objevenými kusy zamýšleli *P. Zavřel (1986)* a *D. Stolz (2002)*. Také v poslední syntéze českého pravěku se pazourkové dýky zmiňují jen v kontextu starší doby bronzové a jako importy z jihoskandinávské oblasti (*Jiráň ed. 2008, 41*).

Z Čech dnes evidujeme celkem 52 silicitových dýk (SD). Z hlediska náleзовých okolností se dělí do dvou skupin (*tab. 1*):

- a) dýky, jež jsou svým náleзовým kontextem datované (kap. 3.1): 15 dýk (= 29 %), z nich 4 z výšinných sídlišť, 3 z nížinných sídlišť a 8 z hrobů či pohřebišť;
- b) dýky bez náleзовého kontextu (kap. 3.2): 37 dýk (= 71 %); kromě ojediněle nalezených a bez náleзовých údajů (ON a BNO v *tab. 1*) jsou mezi nimi i dvě dýky pocházející z areálů polykulturních výšinných sídlišť a po jedné z pohřebišť (?), z depotu (?) a z depotu / hrobu (?).

Tvarově se dělí na dýky lancetovité a na dýky s rukojetí či řapem, přičemž poměr mezi nimi je shodný (*tab. 1*): z 52 dýk je 24 lancetovitých, 25 dýk s rukojetí a 3 dýky neurčené či nejisté. Při jejich klasifikaci vycházíme ze stavu, v němž se dochovaly, s vědomím, že u části z nich může jít o tvar druhotný, vzniklý přeretušováním poškozených či opotřebovaných kusů, při němž se postupně měnil tvar čepele, ale násadní partie resp. rukojeť zůstávala stejná – proto při typologickém dělení rozhoduje tvar rukojetí (*Lomborg 1973, 26*; kupř. ve středním Německu vykazovalo různý stupeň úprav 76% dýk: *Agthe 1989, 22, tab. 1*).

Při klasifikaci dýk vycházíme, podobně jako u silicitových seker, z faktu, že se do Čech dostávaly ve více obdobích a z obou produkčních okruhů, severního a jižního, vždy ale jen jako solitéry, bez vlivu na domácí výrobu, k níž zde chyběly surovinové zdroje. Stejně jako u seker, i v případě dýk se do Čech z tamních typových sérií dostával jen výsek. Otázkou je, jak za tohoto stavu, navíc většinou bez mineralogického určení suroviny, postupovat při jejich zpracování. Zatímco pro severskou produkci je k dispozici obecně přijímaná a praxí ověřená typochronologická řada šesti hlavních typů, pro dýky jižního okruhu jsou jen dílčí třídění, sestavovaná *ad hoc*: kupř. pro dýky chamské a horgenské kultury (*Itten 1970; Matuschik 1999, 75*), z alpských pobřežních stanic (*Schlichtherle 2003, Abb. 14; 2004/2005, Abb. 2*), či z hrobové výbavy pohárových kultur (*Heyd 2000, Taf. 12, 73; Zimmermann 2007, Abb. 6*). Za této situace jsme, stejně jako při rozboru seker, jako nejschůdnější zvolili přístup takřikající neutrální: ze všech dýk našeho soupisu byl sestaven pomocný typář se 17 typy (*obr. 1*), jenž zahrnuje též varianty, které ve výše jmenovaných dílčích klasifikacích chybějí:

Dýky lancetovité

Z 24 dýk je 21 typově určitelných rozděleno do 9 typů – SD 1–9; datované kusy tučně:

SD 1: mandlovité, s max. šířkou uprostřed, oboustranně přihrocené.

Dýky č. **8 Hradiště**, 32 Loučeň, 34 Lukov a dle popisu i č. **7 Břežánky**; d. 115, 116, 146, 175 mm; *obr. 7: 4; 6: 2, 1* a nevyobrazeno.

Následující tři typy, SD 2–4, listovité s max. šířkou v horní třetině délky, se vzájemně liší tvarem násadní partie:

SD 2a, b: s násadní partií přihrocenou. Var. 2a: oba břity obloukovité. Var. 2b: jeden břit obloukovitý, druhý na přechodu čepele do násadní partie oble lomený.

Dýky 2a: č. 42 Unhošť, d. 132 mm, *obr. 6: 8*. – Dýky 2b: č. 17 Branžež, 38 Osice; d. 160, 145 mm; *obr. 7: 2, 3*.

SD 3a, b: s násadní partií úzce obloukovitou. Var. 3a: oba břity obloukovité. Var. 3b: dto, čepel je od násadní partie oddělena dvěma protilehlými vrypky, usnadňujícími upevnění rukojeti.

Dýky 3a: č. **10 Praha-Bubeneč**, d. 120 mm, *obr. 5: 1*. – Dýky 3b: č. **9 Praha-Běchovice**, d. 150 mm, *obr. 5: 5*.

SD 4a, b: s násadní partií široce obloukovitou. Var. 4a: jeden břit obloukovitý, druhý v místě přechodu čepele do násadní partie oble lomený. Var. 4b: násadní partie z jedné strany oddělena vrypem.

Dýky 4a: č. **1 Bzí**, 40 Praha-Vinoř; d. 80, 90 mm; *obr. 2: 2; 7: 1*. – Dýky 4b: č. **4 Vraný**, d. 106 mm, *obr. 2: 1*.

Zbývajících pět typů se liší tvarem čepele:

SD 5: pentagonální s trojúhelníkovitou čepelí a trapézovitou násadní partií.

Dýky č. 33 Lovosice, 48 Železnice; d. 71, 80 mm; *obr. 7: 5; 6: 9*.

SD 6: listovitě se dvěma dvojicemi protilehlých vrypů v násadní partií.

Dýka č. 22 Duchcov, d. 112 mm, *obr. 6: 3*.

SD 7: úzce listovitě s nízce obloukovitými břity a zúženou, rovně ukončenou týlní stranou.

Dýky č. **11 Sokoleč**, 46 Zaječov?; d. 232 a xx mm; *obr. 5: 6; 2: 5*.

SD 8: protáhle trojúhelníkovitě čepele s nízce obloukovitou týlní stranou.

Dýky č. 23 Ervěnice, 24 Evaň; d. 130, 210 mm; *obr. 6: 12, 13*.

SD 9: široce trojúhelníkovitě čepele s nízce obloukovitou týlní stranou.

Dýka č. **6 Brandýsek**, d. 80 mm, *obr. 4: 1*.

Dýky s rukojetí

Celkem 25 dýk rozdělených do 8 typů – *SD 11–18*; jako *SD 10* označeny zlomky, podle šířky čepele patrně též rukojetí; 1 nález nejistý. Datované nálezy tučně:

SD 11: s ploše obdélníkovitou rukojetí nahoře krátce křídélkovitě rozšířenou; čepel listovitá, odsazená.

Dýka č. **5 Litoměřice**, d. (103) mm, *obr. 3: 1*.

SD 12 (= III. typ severských dýk): s rukojetí čtvercovitého či trojúhelníkovitého profilu nerozšířenou, či ke konci lehce rozšířenou, jejíž hrany jsou zpravidla retuší vypracované do svislých švů; čepel úzce listovitá, neodsazená.

Dýky č. 20 Dolánky, 21 Dolní Krupá, 28 Labská Chrčice, 29 Ledeč – okolí, 35 Maštov, 39 Osice, 43 Velim, 47 Žalov; d. 158, 150, (96), 170, 152, xx, (156), xx mm; *obr. 8: 2; 6: 11; 8: 3; 6: 10; 8: 4; 6: 7; 8: 6*.

SD 13 (= IV. typ severských dýk): s rukojetí ploše rombického profilu nahoře lehce rozšířenou, přičemž hrany rukojeti, včetně horního strany, jsou retuší vypracované do švů; čepel listovitá, odsazená.

Dýky č. 37 Nymburk, 45 Vrchoslav, d. 172, 135 mm, *obr. 9: 1; 6: 8*.

SD 14 (= V. typ severských dýk): s rukojetí rombického profilu nahoře lehce rozšířenou, jejíž hrany jsou retuší vypracované do svislých švů; čepel listovitá, měkce odsazená.

Dýky č. 19 Č. Budějovice, 36 Nové Město; d. (58), 204 mm; *obr. 9: 2; 10: 1*.

SD 15 (= V. typ severských dýk): dto, čepel zřetelně odsazená, bez svislých švů na rukojeti.

Dýka č. 31 Litoměřice-okolí, d. 167 mm; *obr. 10: 2*.

SD 16 (= VI. typ severských dýk): s protáhlou nerozšířenou rukojetí ploše rombického až špičatě oválného profilu, listovitá čepel je odsazená.

Dýky č. **12 Hosty (?)**, 16 Benešov, 41 Solany; d. 120, 171, 166 mm; *obr. 6: 6; 8: 1, 5*.

SD 17 (= VI. typ severských dýk): dto, s čepelí úzce trojúhelníkovitou.

Dýky č. 18 Brníkov, 30 Litoměřice-Labe; d. 200/220, 146 mm; *obr. 11: 1; 12: 1*.

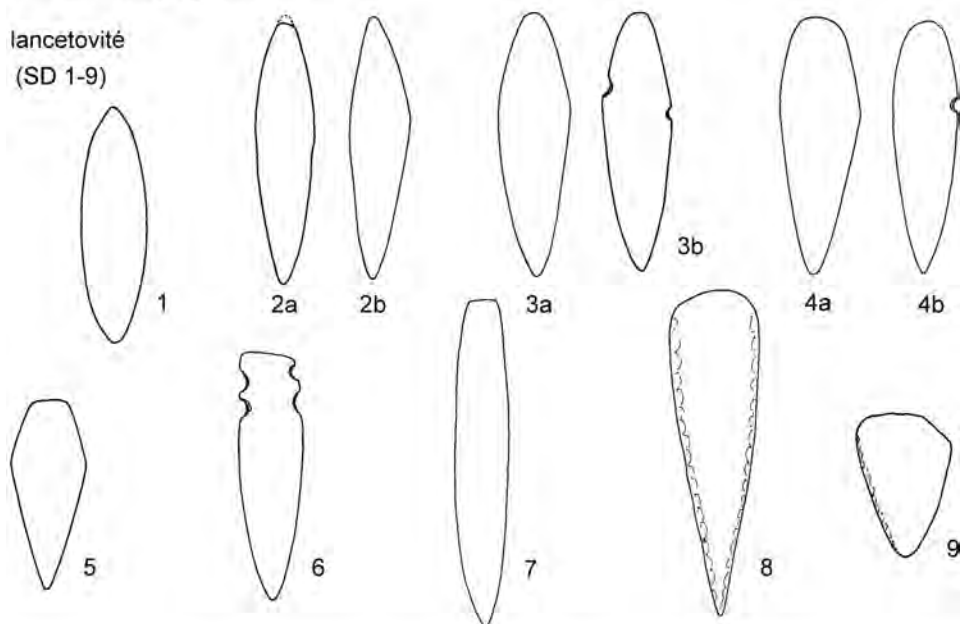
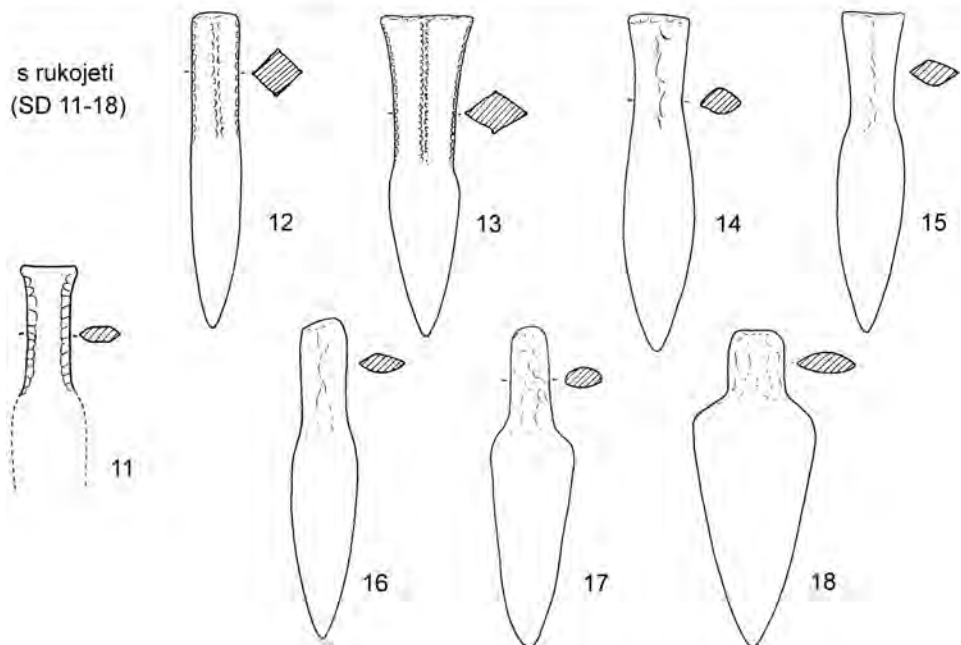
SD 18 (= VI. typ severských dýk): s krátkou nerozšířenou rukojetí špičatě oválného profilu stejné síly, jako trojúhelníkovitě odsazená čepel.

Dýky č. **14 Svojšíce**, **15 Vlněves**; d. 190, 111 mm; *obr. 10: 4, 3*.

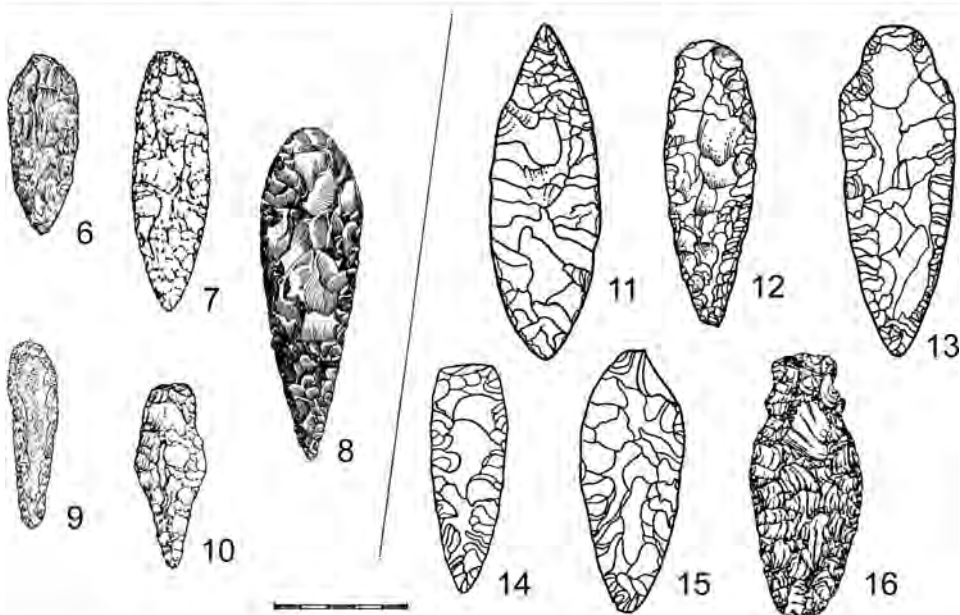
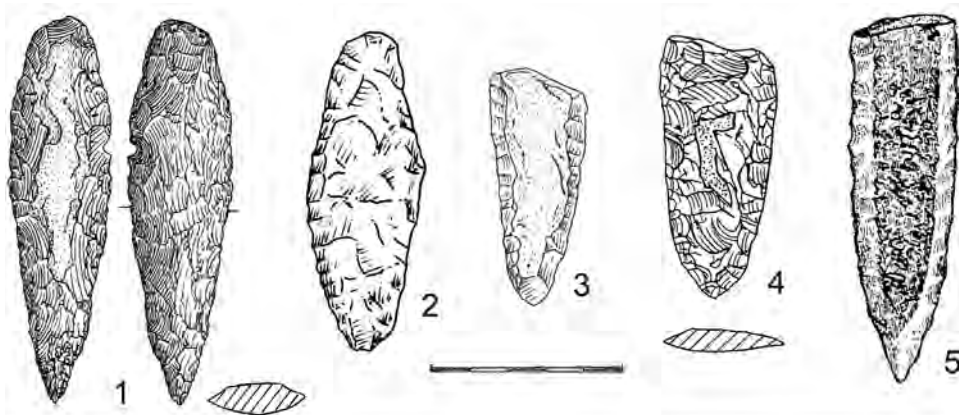
SD 10: zlomky dýk (podle šířky čepele pův. s rukojetí) a nejisté.

Zlomky dýk č. 13 Křesín, 25 Chornice, 27 Křímov; *obr. 9: 3; 5: 10, 11*. Nejistá: č. 52 Myšenec.

silicitové dýky (SD)

lancetovité
(SD 1-9)s rukojetí
(SD 11-18)

Obr. 1. Typy silicitových dýk nalezených na území Čech.
Abb. 1. Typen von Silexdolchen vom Gebiet Böhmens.

3. Soupis nálezů

3.1. Silicitové dýky datované (č. 1–15)

Z 15 datovaných dýk je deset lancetovitých a pět s rukojetí (včetně 1 zlomku širší čepele). Spadají do období čtyř kulturních skupin, od konce středního eneolitu do závěru starší doby bronzové.

3.1.1. Chamská a řivnáčská kultura

Bzí, okr. Plzeň-jih

Velká skála, výšinné sídliště (590 m n. m.). Z výzkumu F. X. France v r. 1882:

(1) Dýka SD 4a; silex; délka 80 mm; ZČM Plzeň; *obr. 2: 2*.

(2) Zlomek (?) dýky lancetovité SD x; deskovitý silex; zachov. délka 56 mm; ZČM Plzeň; *obr. 2: 3*.

LIT: *Franc 1890*, I, 17; II, t. 3: 1,2; posledně *John 2010*, *obr. 97: 1, 2*.

Milínov, okr. Plzeň-jih

Lopata, výšinné sídliště (435 m n. m.). Z výzkumu F. X. France v l. 1880–87:

(3) Zlomek (?) dýky lancetovité SD x; deskovitý silex; délka 70 mm; ZČM Plzeň; *obr. 2: 4*.

LIT: *Franc 1890*, I, 34; II, t. 9: 10; *Popelka 2001*, 185, *obr. 2: 7*; *John 2010*, *obr. 110: 7*.

Vraný, okr. Kladno

Čertovka, č. kat. 718–720. Pískovcová ostrožna v kaňonovitém údolí Vranského potoka; plocha ca 0,8 ha, ca 275 m n. m., převýšení ca 20 m. Polykulturní lokalita, z eneolitu kromě řivnáčské a západní skupiny kulovitých amfor ještě stopy zvoncovitých pohárů (sídliště?), poté únětická osada. Výzkum v l. 1953–1956 (A. Knor, ARÚ), nezpracováno. K nálezu dýky se zřejmě vztahuje následující partie ze zprávy, popisující situaci na skalnaté severových. partii Čertovky:

Jámový objekt „Z eneolitických objektů tu bylo zachyceno ohniště (nejspíš zhroutená hrnčířská pec), jiná podobná byla zachycena v rozlehlé proláklíně použité pro velkou eneolitickou jámu. V této jámě vedle keramiky vyniká z nálezů pazourkový oštěp, zdobený kostěný předmět, kamenný sekáč, větší počet klínků typu Slánské Hory aj. Ve dně této jámy v menší kruhové jámě byl nalezen skrčený pohřeb v nezvyklé poloze. Kostra leží zády vzhůru (trup), levá noha je dislokována od těla tak, že její chodidlo je před obličejem lebky. Vedle této kostry leží zbytky kostičky nemluvněte.“ Na příslušnost objektu k řivnáčskému osídlení ukazuje kromě Knorova určení keramiky i přítomnost typických seker-teslic slánského typu.

Obr. 2. Nahoře: Silicitové dýky z výšinných sídlišť řivnáčské (1 Vraný-Čertovka) a chamské kultury (2, 3 Bzí-Velká skála; 4 Milínov-Lopata), ojedinelý nález (5 Zaječov). – Uprostřed: Silicitové dýky z kontextu eneolitických kultur jihoněmeckého Podunají a severoalpské oblasti: altheimské (6 Altheim), chamské (7, 10 Riekofen; 8 Dobl; 9 Hienheim), horgenské (11 Maur; 12 Schellenberg-Borscht; 13 Obermeilen; 14 Sipplingen; 15 Egolzwill II; 16 Zürich-Seefeld, dendrodat. 3239–3201 př. Kr.). Podle *Franc 1890* (2–4), *Sklenář 2011* (5), *Driehaus 1960* (6), *Matuschik 1999* (7, 10), *Burger 1988* (8), *de Grooth 1977* (9), *Itten 1970* (11–15), *Altorfer – Affolter 2010* (16). – Dole: Datované dýky ze severoalpských lokalit vyrobené z hornoitalských surovin (podle *Schlichtherle 2003*, Abb. 14): 1 Ödenahlen, 2 Ergolding, 3, 4 Pestenacker, 5 Arbon-Bleiche, 6 Hauslabjoch („Ötzi“), 7 Allensbach.

Abb. 2. Oben: Silexdolche von den Höhensiedlungen der Řivnáč- (1 Vraný-Čertovka) und Chamer Kultur (2, 3 Bzí-Velká skála; 4 Milínov-Lopata), isolierter Fund (5 Zaječov). – Mitte: Silexdolche aus Befunden der äneolithischen Kulturen im süddeutschen Donaauraum und Nordalpenraum: Altheimer Kultur (6 Altheim), Chamer Kultur (7, 10 Riekofen; 8 Dobl; 9 Hienheim), Horgen-Kultur (11 Maur; 12 Schellenberg-Borscht; 13 Obermeilen; 14 Sipplingen; 15 Egolzwill II; 16 Zürich-Seefeld mit Dendrodatum 3239–3201 v. Chr.). Nach *Franc 1890* (2–4); *Sklenář 2011* (5); *Driehaus 1960* (6); *Matuschik 1999* (7, 10); *Burger 1988* (8); *de Grooth 1977* (9); *Itten 1970* (11–15); *Altorfer – Affolter 2010* (16). – Unten: Datierete Dolche von nordalpinen Fundorten, hergestellt aus norditalienischen Rohstoffen (nach *Schlichtherle 2003*, Abb. 14): 1 Ödenahlen; 2 Ergolding; 3, 4 Pestenacker; 5 Arbon-Bleiche; 6 Hauslabjoch („Ötzi“); 7 Allensbach.

(4) Dýka SD 4b, po obvodu retušovaná; deskovitý silex; délka 106 mm; NM Praha, expozice, „obj. 16/53“; obr. 2: 1; za informaci a skicu děkuji L. Šebelovi.
LIT: *Knor 1953*.

Ze čtyř dýk patří č. 1 a 4 lancetovitým typu SD 4 (obr. 2: 1, 2), zbývající dvě, č. 2 a 3, patrně též lancetovité, nejsou typově určitelné (obr. 2: 3, 4). Všechny pocházejí z areálů výšinných sídlišť. Dýky č. 1–3 z výzkumů F. X. France postrádají nálezkové okolnosti. U čtvrté – dýky z výšinné osady k. řivnáčské u Vraného – není z popisu nálezkové situace jasné, zda event. nepatřila ke dvojici neregulárně pohřbených osob.

Surovinou dýk č. 2–4 je deskovitý silex dolnobavorského původu (kap. 4.1) a v horním Podunají k nim nacházíme i materiálově a chronologicky nejbližší paralely (na jižní původ dýk ze západočeských lokalit poukazovali už *Burger 1988*, 60, 129 a *Popelka 2001*, 185). Dýky stejného tvaru (SD 4) i suroviny mají ovšem delší trvání: známé jsou už z kultury altheimské (obr. 2: 6) a následně i chamské (obr. 2: 7) a horgenské (obr. 2: 12–15).

3.1.2. Kultura se šňůrovou keramikou (KŠK)

Litoměřice, okr. Litoměřice

Höringova cihelna na východním okraji města, na návrší zvaném Božka, též Kasárenský pahorek. Koncem 19. stol. cihelna těžila na ppč. 2754/8,9,11 a v místě sousedních domů, v západním úhlu mezi ul. Česko-lipskou a Jiřího z Poděbrad. V r. 1900 se odtud do sbírky J. Kerna dostala výbava ze dvou hrobů, z nichž hrob I byl vybaven též dýkou:

Kostrový hrob I ze dne 25. 2. 1900. Podle zápisu J. Kerna „Bei Punkt A fand ich am 25. II. das völlig devastierte und unvollständige Inventar eines neol. Grabes. Den Skelettresten nach zu urteilen, dürfte es sich um die Bestattung eines älteren Individuums (Mannes ?) handeln. Unter den völlig vermorschten Resten befanden sich Fragmente der Hirnschale und Stückchen des Unterkiefers, Reste des Beckens und einige Extremitätenknochen. Die Zähne waren stark abgenutzt. Als Beigaben fanden sich Bruchstücke zweier Gefäße. ... Wie mir der Arbeiter, der den Grab aufdeckte, zu berichten wusste, soll bei dem Skelett auch eine steinere Spitze (angeblich Lanzenspitze) gelegen sein, die sich im Besitze des Herrn Vogel befindet.“; našťestí se J Kernovi podařilo časem získat i toto „kopí“:

(5) Dýka SD 11 s plochou sloupkovitou rukojetí, nahoře krátce křídélkovitě rozšířenou, a listovitou čepelí. Většinu plochy čepelí i rukojeti tvoří původní povrch desky o síle ca 10 mm, z níž byl nástroj oboustrannou okrajovou retuší vytvarován. Dýka prodělala sekundární úpravu: po poškození, při němž došlo ke ztrátě růžku rukojeti a většiny čepelí, byla zbývající část čepelí přeretušována do krátkého trojúhelníkovitého hrotu. Surovinou je bělošedý deskovitý rohovec, patrně typu Baiersdorf; délka 103 (pův. minimálně 150 mm), obr. 3: 1.

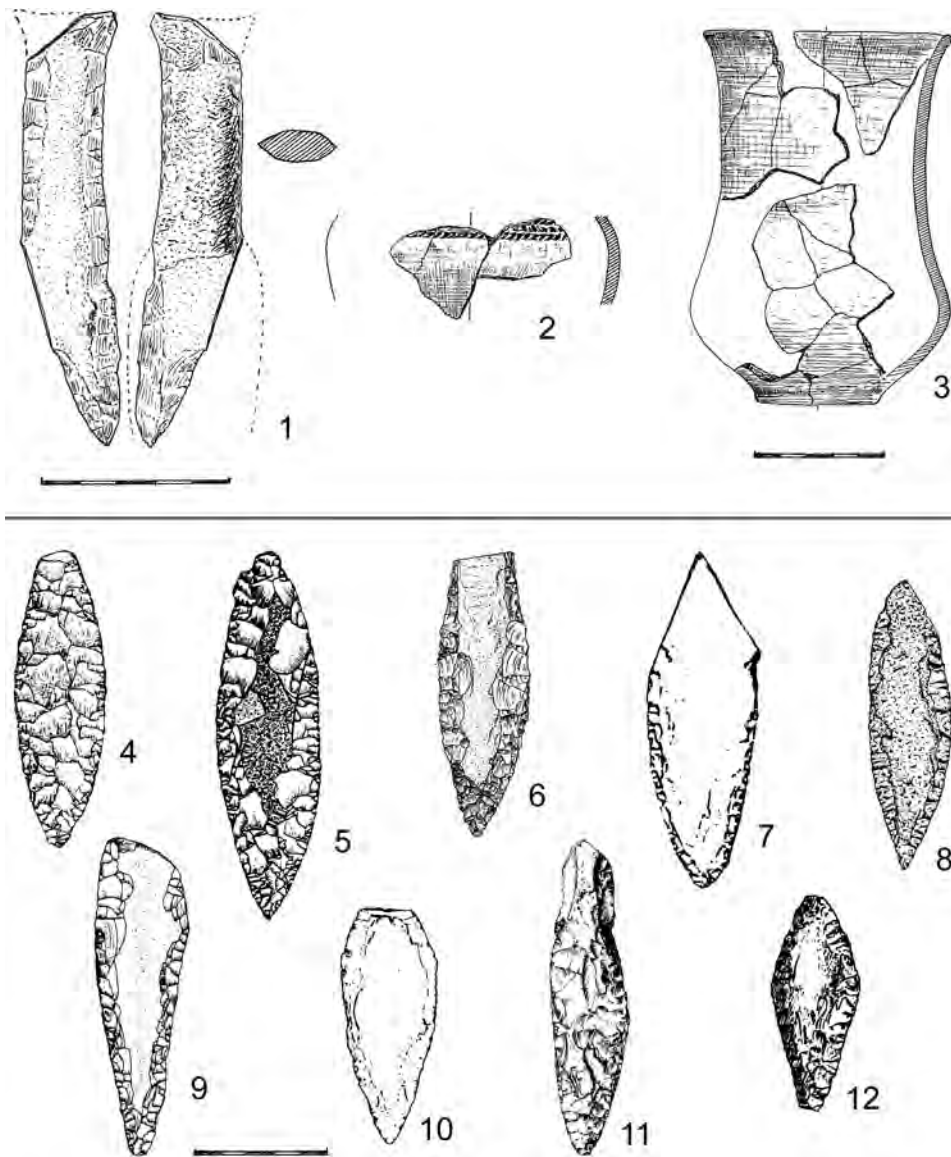
Části poháru plynule esovitého profilu, nezdobeného, s nízko položenou výdutí a nožkovitě odsazeným dnem, p. hnědavý až okrový, hrubě hlazený; výška ca 140 mm; obr. 3: 3.

Z poháru (typ ?) zlomky těla; z výzdoby, sahající až nad max. výdutí, se dochovaly tři horizontální otisky šňůry; dm. výdutě ca 110 mm, obr. 3: 2.

ULOŽ: M Litoměřice, sb. Kern č. K 5 (dýka), 3, 8 (keramika).

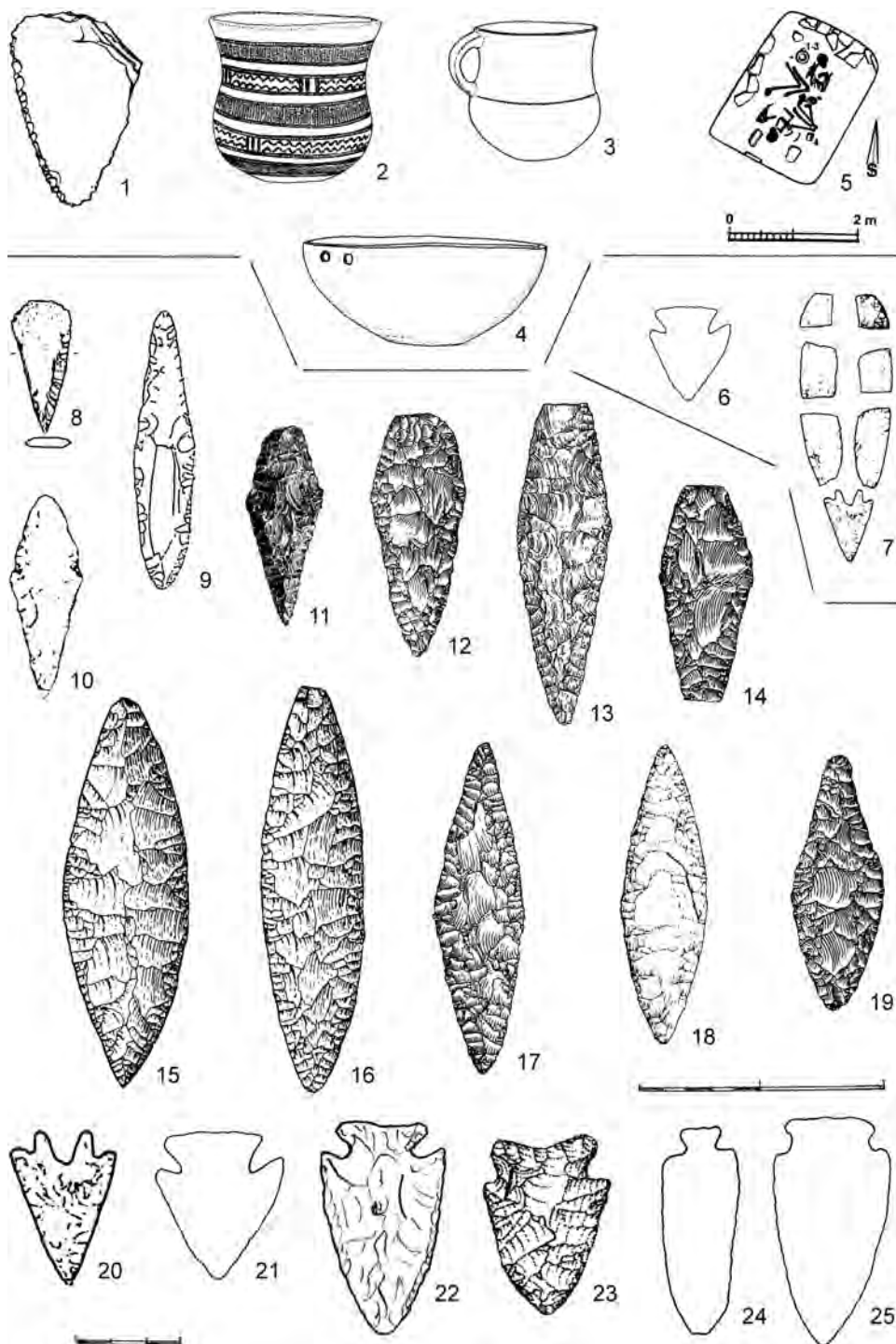
Dýka z litoměřického hrobu je zatím jediná svého druhu z kontextu české skupiny KŠK. Ze dvou pohárů, jež se z hrobové výbavy dochovaly, je jeden (obr. 3: 3) typově určitelný: jde o nezdobenou variantu tzv. „prohnutých pohárů“ – typu B8, řazených do nálezkové skupiny II (*Buchvaldek 1986*, 90, 95, obr. 65). Surovina dýky, deskovitý silex, ukazuje na oblast falcké Alby.

Z hrobů KŠK jsou silicitové dýky známé, s výjimkou dvou z dolnorakouského Falckensteinu, prakticky jen z jižního Německa (26 hrobů); severněji, ze středního Německa a z českých zemí, dosud nebyly hlášeny (*Heyd 2000*; *Dresely 2004*; *Zimmermann 2007*).

Obr. 3. Nahoře: Kostrový hrob kultury šňůrové keramiky z Litoměřic, Höringovy cihelny (1 dýka, 2, 3 poháry /fragments/). – Dole: Silicidové dýky z jihoněmeckých a rakouských hrobů kultury šňůrové keramiky: 4 Kösching, 5 Bergheim, 6 Hienheim, 7 Steingrub, 8 Riedlingen, 9 Franzhausen II, 10 Franzhausen S 33, 11 Trieching, 12 Straubing; srov. dále obr. 3:10. Podle: *Tillmann 2001 (4)*, *Engelhardt 1978 (5, 11)*, *Zimmermann 2007 (6, 8, 12)*, *Heyd 2000 (7)*, *Neugebauer 1992 (9, 10)*.

Abb. 3. Oben: Körpergrab der Schnurkeramik-Kultur in Litoměřice, Ziegelei Höring (1 Dolch; 2, 3 Fragmente von Bechern). – Unten: Silicidolche aus süddeutschen und österreichischen Gräbern der Schnurkeramik-Kultur: 4 Kösching; 5 Bergheim; 6 Hienheim; 7 Steingrub; 8 Riedlingen; 9 Franzhausen II; 10 Franzhausen S 33; 11 Trieching; 12 Straubing; vgl. auch *Abb. 3: 10*. Nach *Tillmann 2001 (4)*; *Engelhardt 1978 (5, 11)*; *Zimmermann 2007 (6, 8, 12)*; *Heyd 2000 (7)*; *Neugebauer 1992 (9, 10)*.

Za typický hrobový milodar jihoněmecké KŠK je označil už *B. Engelhardt* (1978, 290). *V. Heyd* (2000, 74) je rozdělil do 4 typů (= obr. 3: 4–7), přičemž stranou ponechal dýku ze Straubingu (obr. 3: 12) pro její odlišnou, patrně severoitalskou surovinu, a dýku z Traichingu, jedinou s rukojetí (obr. 3: 11). Typy 1 a 2 datoval do středního stupně, typy 3 a 4 spolu s dýkou z Traichingu do mladšího stupně jihoněmecké KŠK.

Surovina i datování litoměřické dýky svědčí o původu v prostředí jihoněmecké KŠK, problémem je, že mezi dýkami této kultury i celého jižního okruhu nemá analogií (dýka z Triechingu, jediná s rukojetí, připomíná spíše lancetovité: obr. 3: 11). Tvar sloupkovité rukojeti s křídélkovitě rozšířeným koncem prozrazuje – stejně, jako je tomu u severských dýk starobronzového stáří s podobně tvarovanou rukojetí – snahu napodobit kovovou předlohu. V případě naší dýky se jako časově nejbližší vzory nabízejí dýky kultury zvoncovitých pohárů. Exmpláře s podobně formovanou rukojetí nacházíme mezi měděnými dýkami I. a III. typu (*Kuna – Matoušek* 1978, 66, obr. 1: 5, 15, 18; *Stehelčeves: Hájek* 1968, Taf. 12). Jistým problémem takového řešení je relativně časné datování litoměřické dýky v rámci české skupiny KŠK, navíc jde o artefakt sekundárně upravený, mezi jehož zhotovením a uložením do hrobu mohl být i značný časový rozdíl. S nástupem zvoncovitých pohárů se v Čechách totiž počítá až po mladším stupni KŠK, na Moravě už během jejího pozdního stadia (*Dvořák – Šebela* 1992, 106; *Peška* 2009, 242). Vysvětlit, jak se tvar imitující měděné dýky zvoncovitých pohárů dostal do hrobu II. nálezové skupiny české KŠK, by mohl poznatek *V. Heyda* (2000, 480, Abb. 6), podle něhož zvoncovité poháry nastoupily v jihoněmeckém Podunají dříve než v českých zemích, už ke konci středního stupně (B) tamní skupiny KŠK.

Obr. 4. Nahoře: Kostrový hrob kultury zvoncovitých pohárů z Brandýska (1 dýka /?/, 2–4 keramika, 5 plán hrobu), podle *Kytlicová* 1960. – 6, 7 silicitová šipka z Hostomic (d. 40 mm) a rekonstrukce „skládané“ dýky z hrobu zvoncovitých pohárů z Maref (7 podle *Škrdla – Šebela* 1997). – Uprostřed: Silicitové dýky z hrobů mladoeneolitických a starobronzových kultur: 8, 9 k. zvoncovitých pohárů v jižním a středním Německu; 10 k. šňůrové v Pomohani; 11–19 k. proto- a staroúnětické ve Slezsku, na Moravě a ve středním Německu (8 Landau, 9 Weimar, 10 Tauberbischofsheim, 11 Marszowice, 12 Pavlov, 13 Vyškov, 14, 17 Rybníky, 15, 16 Nohra, 18 Seebach, 19 Šlapanice; podle *Husty* 1994 (8), *Agthe* 1989 (15, 16, 18), *Dresely* 2004 (10), *Seger* 1904 (11), *Šebela* 1998 (13, 14, 17, 19), *Peška* 2009 (12)). – Dole: Hrot skládané dýky z Maref (20) a podobně tvarované hroty z náhodných nálezů (21 Hostomice, 22 Jeneček, 24, 25 Dolní Chvátliny) a z pobřežního sídliště Bodman na Bodamském jezeře (23 podle *Schlichtherle* 2004–2005, Abb. 11.2).

Abb. 4. Oben: Körpergrab der Glockenbecherkultur in Brandýsek (1 Dolch?; 2–4 Keramik; 5 Plan des Grabes), nach *Kytlicová* 1960. – 6, 7 Silexspitze von Hostomice (L. 40 mm) und Rekonstruktion eines „zusammengesetzten“ Dolches aus einem Glockenbechergrab in Marefy (7 nach *Škrdla – Šebela* 1997). – Mitte: Silexdolche aus den Gräbern jungäneolithischer und altbronzezeitlicher Kulturen: 8, 9 Glockenbecherkultur in Süd- und Mitteldeutschland; 10 Schnurkeramik-Kultur im Maingebiet; 11–19 Proto- und Altaunjetitzer Kultur in Schlesien, Mähren und Mitteldeutschland (8 Landau; 9 Weimar; 10 Tauberbischofsheim; 11 Marszowice; 12 Pavlov; 13 Vyškov; 14, 17 Rybníky; 15, 16 Nohra; 18 Seebach; 19 Šlapanice. Nach *Husty* 1994 (8); *Agthe* 1989 (15, 16, 18); *Dresely* 2004 (10); *Seger* 1904 (11); *Šebela* 1998 (13, 14, 17, 19); *Peška* 2009 (12)). – Unten: Spitze des zusammengesetzten Dolches von Marefy (20) und ähnlich geformte Spitzen aus Zufallsfunden (21 Hostomice; 22 Jeneček; 24, 25 Dolní Chvátliny) sowie aus der Ufersiedlung Bodman am Bodensee (23 nach *Schlichtherle* 2004–2005, Abb. 11.2).

3.1.3. Kultura se zvoncovitými poháry

Brandýsek, okr. Kladno

Návrsí severně od obce, pískovna na ppč. 399, výzkum v l. 1955–1956 (O. Kytlicová, ARÚ).

Kostrový dvojhrob č. 19. V obdélníkovité jámě 240 x 190 cm, zčásti s kamenným ohrazením, uloženy dva pohřby. Kostra „a“ (žena ?) na pravém boku, JJZ–SSV. Kostra „b“ (muž) na levém boku, SSV–JJZ. Za hlavou muže (a za chodidly ženy) mísa, v ní zdobený pohár, pod ní dýka; u kolen muže džbáněk:

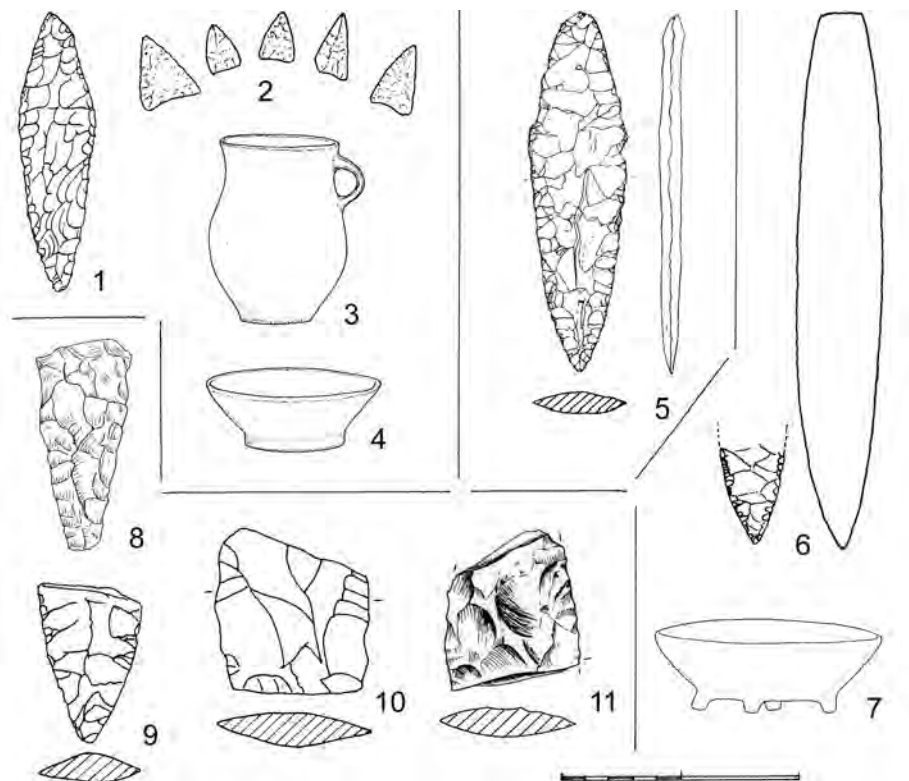
(6) Dýka (?) SD 9 široce trojúhelníkovitá, „dvě strany retušovány, třetí je při jednom rohu zkosená; zde zachován zbytek kůry; pruhovaný rohovec“, délka 80 mm; *obr. 4: 1.*

LIT: *Kytlicová 1960*, 444, *obr. 9.*

V hrobech této kultury jsou relativně časté dýky měděné (*Kuna – Matoušek 1978; Zimmermann 2007*), jako o pazourkové dýce „rozměry odpovídající dýkám měděným“ píše o artefaktu z hrobu č. 19 O. *Kytlicová (1960, 458)*. Jeho funkční určení ale není jednoznačné: velikost a tvar nevylučují, že jde o dýku, proti je skutečnost, že retušované má jen jedno ostří. *M. Agthe (1989, 66)* jej proto považuje za sečný či řezný nástroj. Ještě *L. Hájek (1968, XVIII, 6)* při charakteristice české větve zvoncovitých pohárů uvádí, asi se zřetelem na tento nález, že pazourkové dýky jsou u ní „velmi vzácné“ (též *Pleiner – Rybová red. 1978, 304, obr. 83: 28*). V poslední syntéze se kamenné dýky jako součást inventáře této kultury už nezmiňují (*Turek 2008*). Na nejednoznačnost funkční interpretace „dýky“ z Brandýsku ukazuje i střídavé určení artefaktu téměř shodného tvaru, ale ještě menších rozměrů, z hrobu v dolnobavorském Landau (*obr. 4: 8; d. 50 mm*), jednou jako „Silixspitze“, jindy jako „Dolch“ (*Engelhardt 1991, 67, Abb. 1: 3; Heyd 2000, 274, Taf. 73*).

V souvislosti s otázkou existence kamenných dýk v této kultuře se nabízejí i další artefakty: jde konkrétně o šípky s křídélky opatřené lichoběžníkovitým trnem s rovnou či prohnutou bází, větších rozměrů než jsou běžné šípky. Artefakty této velikosti a s podobně formovaným trnem totiž tvořily hroty dvou tzv. skládaných dýk z hrobů ze středomoravských Maref (*obr. 4: 7; Škrdla – Šebela 1997*). Jejich objev je zároveň svědectvím, že kamenné náhražky měděných dýk v této kultuře skutečně existovaly. Nicméně tento druh dýk, složených z dřevěného těla, několika do něho zatmelených pazourkových čepelí jako ostří a jedné větší šípky jako hrotu, se podařilo dokumentovat zatím jen v této lokalitě. Stejně konstruované zbraně ve formě mečů jsme až dosud znali jen ze severské starší doby bronzové (*Lomborg 1973, 63, Abb. 41d, též s poukazem na Marefy*). Nabízí se otázka, zda ze skládaných dýk nepocházejí i jednotlivě nacházené „šípky“ či „kopí“ podobné velikosti a tvaru (*Zimmermann 2007, 106*). Z Čech znám takové šípky ze tří lokalit: 1. Hostomice, okr. Teplice: šípka, d. 40 mm; nalezl p. Plasche „vor etwa 30 Jahre angeblich auf Hostomitzer Flur“; před r. 1945 v M Bílina; archiv ARÚ; *obr. 4: 6, 21.* – 2. Jeneček, okr. Praha-západ: šípka, d. 58 mm; daroval p. Masárek; NM Praha č. 15304 (st. č. 7402), *obr. 4: 22.* – 3. Dolní Chvátliny, okr. Kolín: dvě šípky, d. 62, 65 mm; daroval učitel J. Verner v r. 1914 z místní školní sbírky; M Kouřim č. 355, 356; archiv ARÚ čj. 4959/41; *obr. 4: 24, 25.*

Šípku z Jenečka publikoval jako dýku z doby únětické kultury *J. Schránil (1929, tab. 23: 14)*. Později se v literatuře už neuvádí, patrně proto, že podobně tvarované šípky a kopí se obvykle považují za artefakty mimoevropského, většinou severoamerického původu. Jistě to platí o větších hrotech, jaký je znám kupř. z Valteřic, okr. Česká Lípa (d. 113 mm; před r. 1945 ve sbírce místní školy; archiv ARÚ čj. 2030/52), či jaký se nedávno nalezl v intravilánu Jílového u Prahy (d. 115 mm; *Funk – Menšík 2011*). U šipek z Hostomic a Jenečka, event. i u těch dvou z Dolních Chvátlín bych ale nepovažoval domácí, evrop-

Obr. 5. Siliciové dýky z hrobů starší únětické kultury: 1–4 Praha-Bubeneč, hrob 3 (3, 4 keramika); 5 Praha-Běchovice, hrob 1; 6, 7 Sokoleč, hrob ? – Zlomky dýk: 8 Volavec, 9 Jevíčko, 10 Chornice, 11 Křimov. Podle Jíra 1923 (1–4), Vencl 1970 (5), inventář NM Praha (6, 7), E. Ulrychová (8), Vich 2012 (9, 10), Černá 2010 (11).

Abb. 5. Silexdolche aus Gräbern der älteren Aunjetitzer Kultur: 1–4 Prag-Bubeneč, Grab 3 (3, 4 Keramik); 5 Prag-Běchovice, Grab 1; 6, 7 Sokoleč, Grab ? – Dolchfragmente: 8 Volavec; 9 Jevíčko; 10 Chornice; 11 Křimov. Nach Jíra 1923 (1–4); Vencl 1970 (5); Inventarbuch des Nationalmuseums Prag (6, 7); E. Ulrychová (8); Vich 2012 (9, 10); Černá 2010 (11).

ský původ za vyloučený: jednak s ohledem na velikost a tvar, zčásti odpovídající hrotům skládaných dýk z Mafes, a pak i proto, že dvojice obdobných „Kerbdolche“ téže velikosti, navíc z domácí suroviny, byla nově zjištěna v nálezovém fondu dvou pobřežních sídlišť na Bodamském jezeře (obr. 4: 23; Schlichtherle 2004/2005, 69, 11.1, 2).

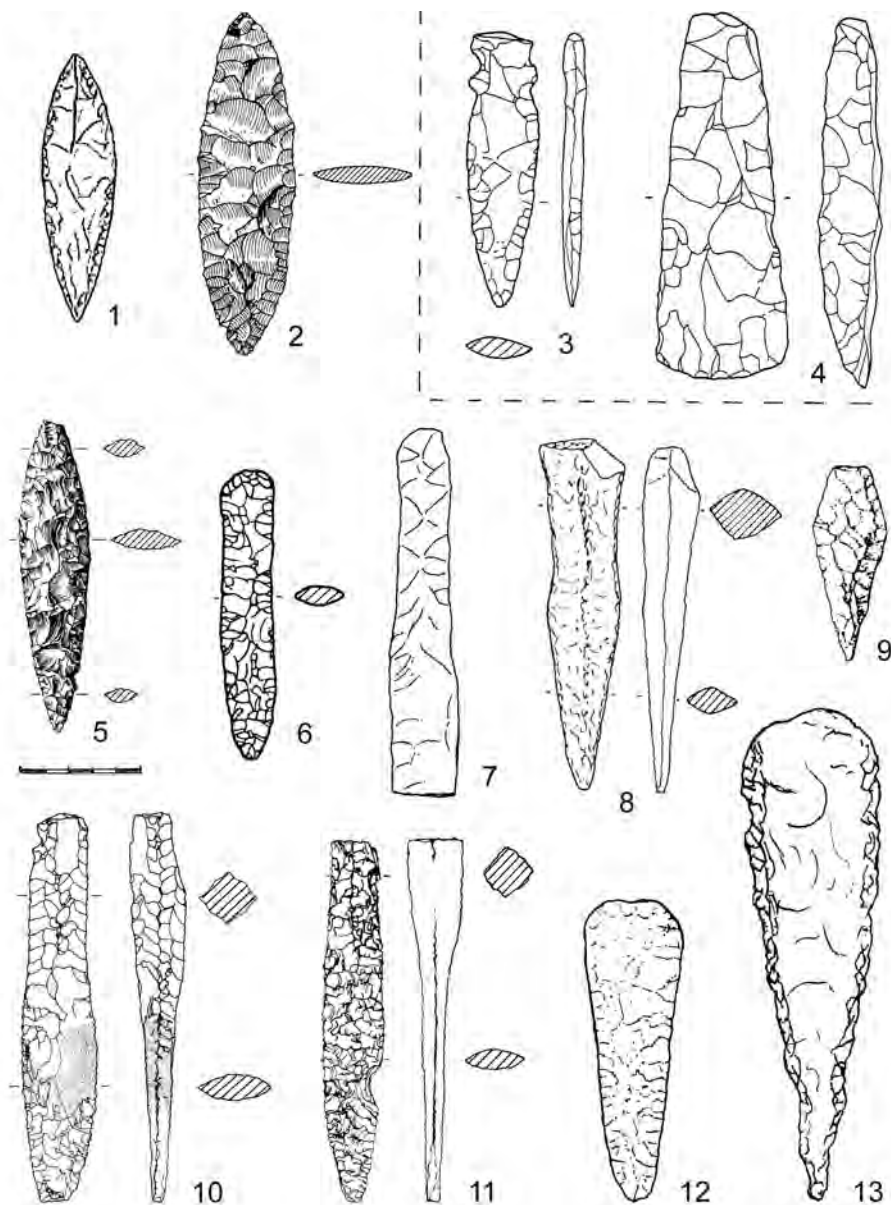
3.1.4. Únětická kultura (ÚK)

Lokality únětické kultury s lancetovitými dýkami:

Břežánky, okr. Teplice

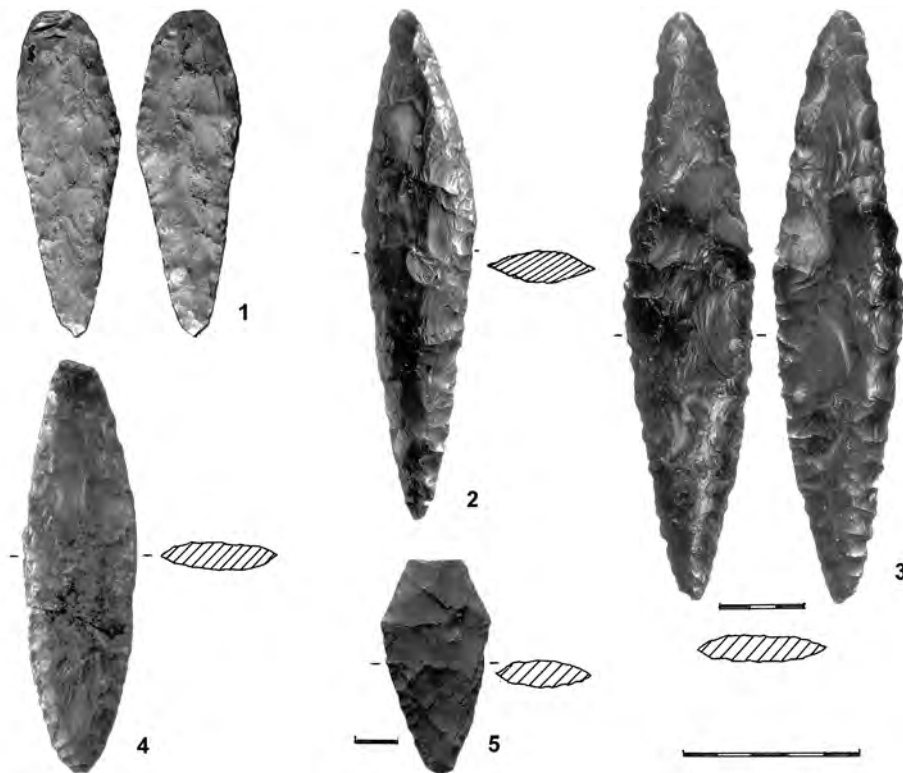
Důl Amalia III. Kostrový hrob z června 1916. Podle výpovědi učitele Görga: mužská kostra ve skrčené poloze, severo-jihní orientace; na hrudi dvě starobronzové nádoby, vedle nich dýka:

(7) Dýka SD 1 (?): „Eine schöne Lanzenspitze aus Flint von beiderseits spitzer Blattform“, délka 175 mm, max. šířka 45 mm; M Teplice, nezjištěna.

Obr. 6. Silicové dýky: 1 Lukov, 2 Loučeň, 3, 4 Duchcov, 5 Unhošť, 6 Hosty, 7 Velim, 8 Vrchoslav, 9 Železnice, 10 Ledeč, 11 Dolní Krupá, 12 Ervěnice, 13 Evaň. Podle Sklenář et al. 2002 (2), Vencl 1970 (3, 4), Břicháček 1991 (6), Kalferst – Prostředník 1993 (9), Stolz 2002 (5), Rous 1981 (10, 11), Preidel 1935 (12) a inventáře NM Praha (1, 7, 13),

Abb. 6. Silexdolche: 1 Lukov; 2 Loučeň; 3, 4 Duchcov; 5 Unhošť; 6 Hosty; 7 Velim; 8 Vrchoslav; 9 Železnice; 10 Ledeč; 11 Dolní Krupá; 12 Ervěnice; 13 Evaň. Nach Sklenář et al. 2002 (2); Vencl 1970 (3, 4); Břicháček 1991 (6); Kalferst – Prostředník 1993 (9); Stolz 2002 (5); Rous 1981 (10, 11); Preidel 1935 (12); Inventarbuch des Nationalmuseums Prag (1, 7, 13).

Obr. 7. Silicitové dýky: 1 Praha-Vinoř, 2 Osice, 3 Branžež, 4 Hradiště, 5 Lovosice-město či okolí. Foto: 1 V. Daněček, 2, 4, 5 M. Zápotocký, 3 J. Waldhauser.

Abb. 7. Silexdolche: 1 Prag-Vinoř; 2 Osice; 3 Branžež; 4 Hradiště; 5 Lovosice, Stadt und Umgebung.

Dvě nádoby s uchem, černé, leštěné, nezdobené, v. 7 a 15 cm, nezjištěné.

LIT: *Karafiát 1916*, 118–119; *Budinský 1978*, 37 (evidováno jen podle lit.).

Hradiště, okr. Teplice

Pole K. Rittiga, ppč. 412, nález z let 1934–1937 bez dalších údajů, patrně ze sběru R. Christena; ve stejné době, jakož i dříve, byly v této poloze zčásti zničeny, zčásti zkoumány únětické hroby v kamenném obložení (*Pleinerová 1966*, 424):

(8) Dýka SD 1: oboustranně plošně retušovaná, přičemž retuš v horní polovině, kam až sahala rukojeť, je hrubší, než v polovině dolní; bělošedý silicit; délka 115 mm; M Teplice st. č. dep. 173, př. č. 14–180/74; obr. 7: 4.

LIT: *Budinský 1978*, 80.

Praha-Běchovice, Praha 9

Pískovna na ppč. 365/3, při okraji plochého terasového ostrohu mezi Rokytou a Říčanským potokem. Únětické pohřebiště; záchranná akce J. Zadáka v r. 1967.

Hrob č. 1. Z výplně hrobové jámy kromě úlomků lidských kostí, tří střepů a zrna červené hlíny:

(9) Dýka SD 3b: ostrý hrot, tylní partie zaoblená, profil čočkovitý, dvojice nevýrazných vrubů šikmo proti sobě naznačuje, kam až sahala rukojeť; bifaciálně plošně retušovaná; „skvrnitě šedý baltský pazourek“; délka 150 mm; obr. 5: 5.

LIT: *Veňcl 1970*, obr. 2: 1.

Obr. 8. Silicitové dýky: 1 Benešov, 2 Dolánky-Rubín, 3 Labská Chrčice, 4 Osice, 5 Solany, 6 Žalov-Řivnáč. 1–5 foto M. Zápotocký, 6 podle Rýzner 1884.

Abb. 8. Silixdolche: 1 Benešov; 2 Dolánky-Rubín; 3 Labská Chrčice; 4 Osice; 5 Solany; 6 Žalov-Řivnáč. 6 nach Rýzner 1884.

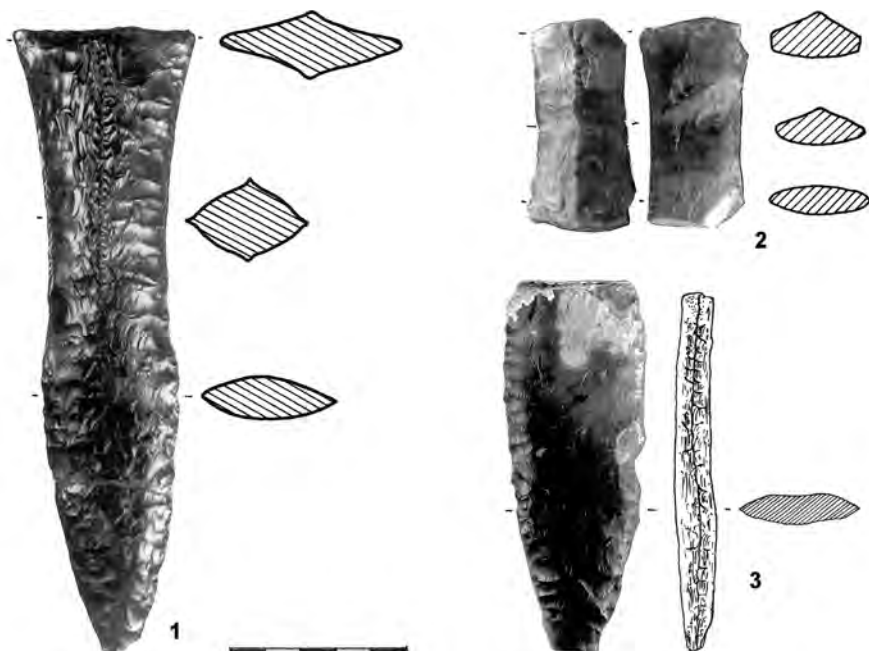
Praha-Bubeneč, Praha 7

Jednořadá ul. 4. V místě dnešního čp. 451 prozkoumal J. A. Jíra v r. 1920 celkem 14 hrobů ze staršího období únětické kultury:

Hrob č. 3, hl. 109 cm. Kostra dospělého muže ve skrčené poloze na pravém boku. Za hlavou miska (v. ca 6 cm), v ní postaven džbán (v. ca 15 cm), pod miskou pazourkové „kopí“ a v prostoru mezi pánví a patou levé nohy „5 pazourkových hrotů šipek vějířovitě rozložených, ostřím od těla.“; obr. 5: 1–4.

(10) Dýka SD 3a, bifaciálně plošně retušovaná; délka 120 mm; Muzeum hl. města Prahy; obr. 5: 1.

LIT: Jíra 1923, 6, obr. 3: 3–8 (šipky, dýka), 4: 1 (foto hrobu), 5: 11.12 (nádoby, s poznámkami k dýce: „neznám podobných z českých nálezů“, a: „dýku pazourkovou typu nordického z Labe u Litoměřic jsem

Obr. 9. Silicítové dýky: 1 Nymburk, 2 České Budějovice-Dobrá Voda, 3 Křesín. 1, 3 foto M. Zápotocký, 2 podle *Zavřel 1986*.

Abb. 9. Silexdolche: 1 Nymburk; 2 České Budějovice-Dobrá Voda; 3 Křesín. 2 nach *Zavřel 1986*.

dosud neviděl“ s poukazem na *Schránil 1921*); *Schránil 1928*, t. 23: 19; *Filip 1948*, obr. 35; *Lutovský – Smejtek et al. 2005*, 417.

Sokoleč, okr. Nymburk

Z hrobu (?) Ve sbírce Národního muzea jsou pod dvěma následnými čísly a se stejným inventárním údajem „1930, hroby (únětické)“ uloženy:

(11) Dýka SD 7, úzce listovitá, oboustranně plošně retušovaná, ostří drobně retušované; pazourek; délka 232 mm; NM 40867; *obr. 5: 6*.

Miska oble kónická, dle inv. popisu „hrubá, hnědočerná s hladkým povrchem, na obvodu dna čtyři hrubé nožky“; výška 74 mm, průměr dna 150 mm; NM 40866; *obr. 5: 7*.

Lokality únětické kultury s dýkami s rukojetí:

Hosty, okr. České Budějovice

Soutok Vltavy a Lužnice. Sídliště z konce starší doby bronzové, výzkum v l. 1987–1988. Severní část středního sektoru, plochy 156 a 137. Kulturní vrstva obsahující nálezy svědčící o silném vlivu Karpatské kotliny, bavorského Podunají a prostřednictvím dýky i severské oblasti; datovaná je do mladší a finální fáze starší doby bronzové:

(12) Dýka SD 16 (?) s rukojetí téměř stejné šíře jako čepel, oboustranně plošně retušovaná; čepel a patrně i rukojeť čočkovitého profilu; silicít; délka ca 120 mm; *obr. 6: 6*.

LIT: *Břicháček 1991*, 93, obr. 3: 8.

Křesín, okr. Litoměřice

Návrší na SZ od obce, ppč. 793/2. Pohřebiště únětické kultury, polykulturní sídliště. Při výzkumu v r. 1962 odkryto kromě šesti hrobů starší k. únětické (hrob 1 porušen už dříve) též šest sídlištních objektů náležejících

Obr. 10. Silicitové dýky: 1 Nové Město v Krušných horách, 2 Litoměřice, okolí; 3 Vlněves, jámový objekt; 4 Svojišice. Foto 1–3 M. Zápotocký, 4 Z. Sedláček.

Abb. 10. Silexdolche: 1 Nové Město im Erzgebirge; 2 Litoměřice, Umgebung; 3 Vlněves, Grubenobjekt; 4 Svojišice.

KNP (jáma a hliník, obj. 1, 4), únětické (obj. 2, 5) a štítarské (obj. 6). Zlomek čepele dýky se nalezl při skrývce podbrázdí nad štítarskou jámou 6, ca 15 m západně od únětické jámy 5. Z jámy 6 jsou střepey jednak štítarské, jednak eneolitické (?), čepel souvisí nejspíše s únětickým osídlením.

(13) Zlomek čepele dýky SD 10, podle šířky čepele původně s rukojetí (?), oboustranně plošně retušovaný, ostří zosířené drobnou retuší. Zatímco lom hrotu je čerstvý a k jeho odlomení došlo proto recentně, při skrývce či orbě, horní lom čepele kryje vápenná krusta, podle čehož horní část dýky musela být odlomena mnohem dříve, nejspíše už v době své funkce. Temně až světle šedý, místy bíle skvrnitý silicit; zachov. délka 101 mm, max. š. 40 mm; M Litoměřice č. 5120; obr. 9: 3.

LIT: *Zápotocký 1975*, 43.

Svojišice, okr. Kolín

Bez údajů, či z kostrového hrobu ?:

(14) Dýka SD 18: protáhle trojúhelníkovitá čepel s relativně krátkou rukojetí je z jedné strany plošší; bifaciálně plošně retušovaná, ostří drobně retušované; šedý, bělošedě a tmavošedě až černě skvrnitý silicit; délka 190 mm; M Kolín č. 578 (4195); obr. 10: 4.

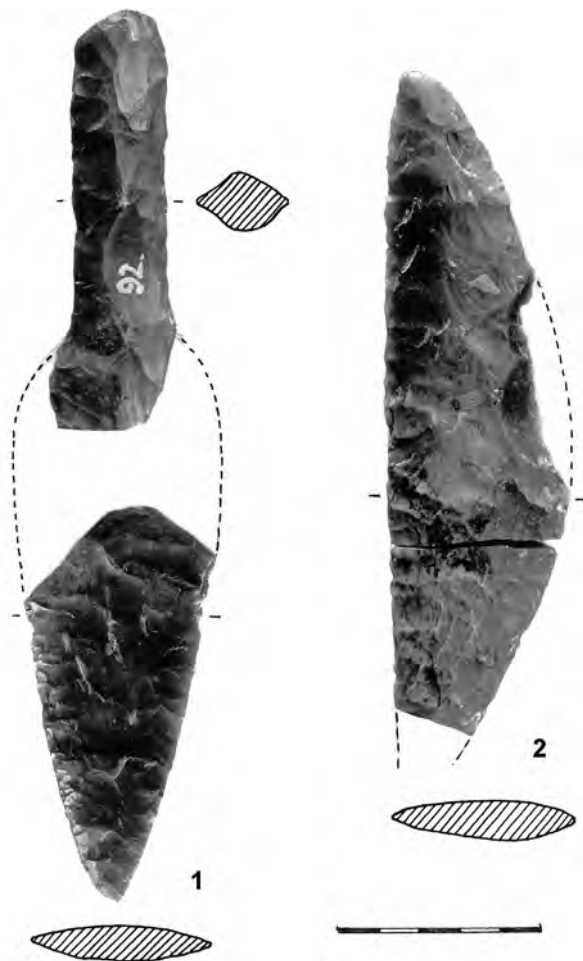
LIT: *Dvořák 1936*, 47, 148 uvádí pouze: „K. únětická: při stavbě nových domků – kostr. hrob, pazourková dýka“; *Zápotocký 1961*, 169.

Vlněves, okr. Mělník

Pískovna. Polykulturní sídliště a pohřebiště; velkoplošný výzkum, sezóna 2004 (ARÚ, ved. P. Limburský). Jámový objekt č. 2415 v sondě XIV, předběžně datovaný do k. únětické. Dýka se nalezla v hrudní partii kostrového pohřbu pohozeného do záspy objektu:

Obr. 11. 1, 2 Brníkov, silicitová
dýka a srp; depot / hrob ? Foto
M. Zápotocký.

Abb. 11. 1, 2 Brníkov, Silexdolch
und Sichel; Hortfund/Grab?

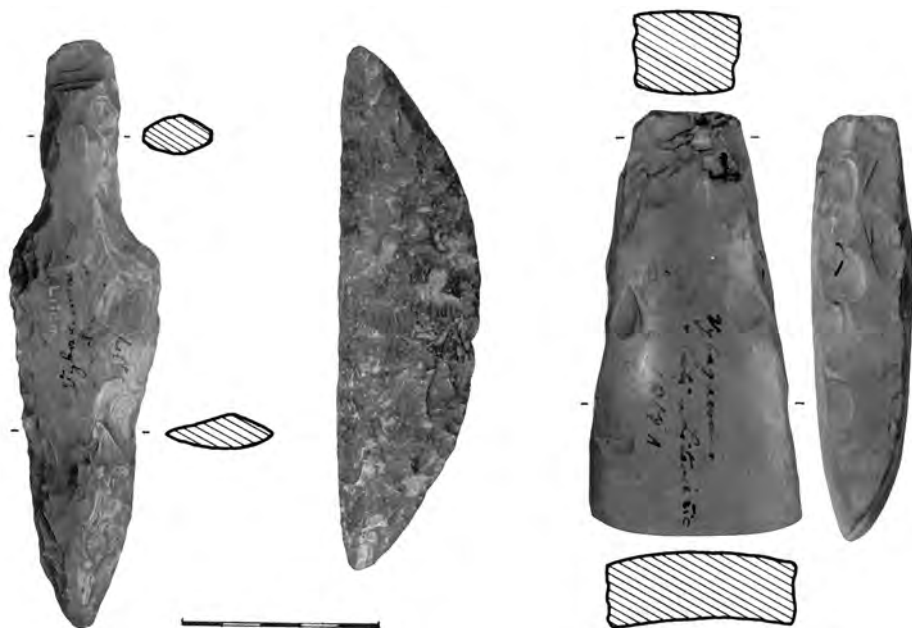

(15) Dýka SD 18: čepel protáhle trojúhelníkovitá, lehce asymetrická, s relativně krátkou plochou rukojetí; bifaciálně plošně retušovaná, ostří čepel i obvod rukojeti upraveny drobnou retuší; šedý silicit, na břitu a zčásti i na rukojeti žlutavý; s výjimkou drobného odštěpku na vrchní straně rukojeti nepoškozená; délka 111 mm; ARÚ výzkum Vlněves, sáček č. 717 ze 6. 8. 2004; obr. 10: 3.

LIT: K poloze a rozsahu únětického osídlení: *Limburský 2010*, obr. 5; autorovi děkuji za informaci a svolení k publikaci.

Z hrobů a sídlištních objektů, či ze situací, podle nichž je příslušnost k únětické kultuře vysoce pravděpodobná, známe tedy devět dýk, pět lancetovitých, čtyři s rukojetí:

Lancetovité dýky pocházejí čtyři z hrobů, pátá z areálu únětického pohřebiště. Dvě se řadí k mandlovitým (SD 1: č. 7, 8) a dvě k variantě s úzce obloukovitou násadní partií od čepel neoddělenou (SD 3a: č. 10), nebo oddělenou vruby (SD 3b: č. 9). Za předpokladu, že surovinou je, stejně jako u moravských dýk, silicit severského původu (*Šebela 1998*, 210), náležejí všechny severskému I. typu, do rámce variant Id, Ie podle *Kühn 1979*. Dýka ze Sokolče (č. 11), je-li z těžé suroviny, má analogie mezi dýkami varianty Ib, jejíž raně

Obr. 12. Litoměřice, silicitová dýka, srp a sekera vybagrované z Labe; depot ? (podle Zápotocký 1961, obr. 3).
 Abb. 12. Litoměřice, Silexdolch, Sichel und Beil beim Baggern in der Elbe gefunden; Hortfund? (nach Zápotocký 1961, obr. 3).

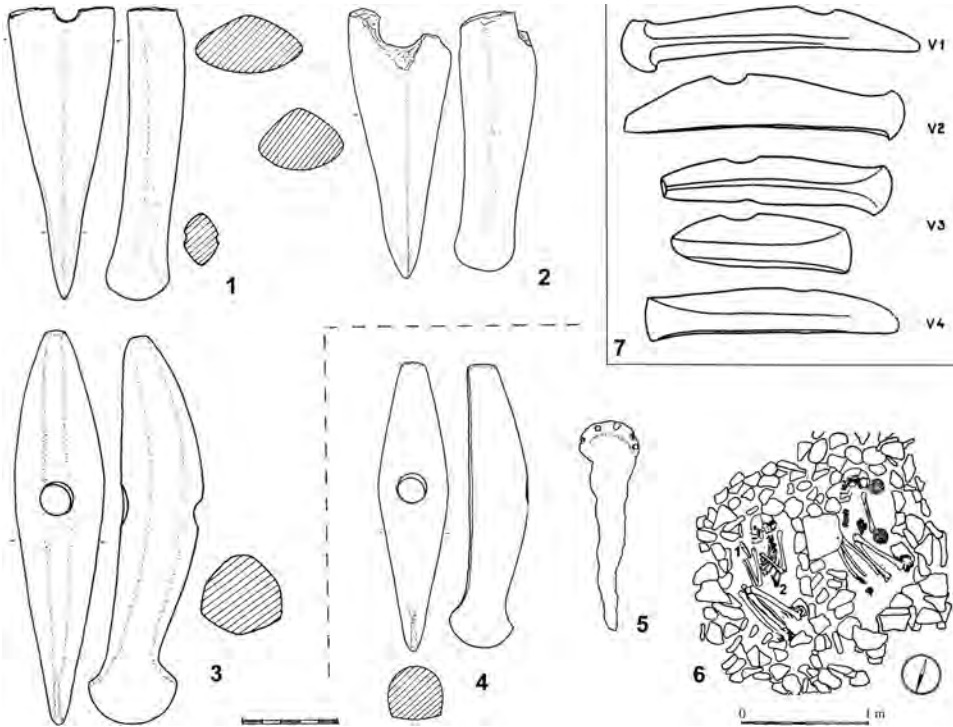
exempláře se objevují už v severojutských „pohárových“ souborech, vzniklých pod vlivem zvoncovitých pohárů (Vandkilde 2005, 21, fig. 7: 10, 8: 2) a v hrobech z přechodu ze severské pozdní šňůrové do pozdního neolitu, per. SN IA (Nilius 1971; Rassmann 1993, 27).

Datování lancetovitých dýk se opírá především o dva hrobové nálezy. Hrob 1 z Prahy-Běchovic klade S. Vencl (1970, 147) podle polohy na pohřebišti a vztahu ke hrobům s keramikou do protoúnětické fáze. Hrob 3 z Prahy-Bubenče je podle tvaru džbánu ze staroúnětické fáze (Moucha 1963, 29). Zařazení zbývajících tří dýk do staršího úseku únětické kultury je jen pravděpodobné. U dýky z Hradiště (č. 8) to naznačují nálezy poměry (ze stejné polohy jsou staroúnětické hroby: Pleinerová 1966, 424) a u dýky z Břežánek údaj o dvojici nádob s uchy, což je kombinace pravděpodobněji spíše pro hroby starší k. únětické. U dýky ze Sokolče je k dispozici jen inventární údaj, že pochází spolu s „hrubou“ miskou na nožkách, dle skicy nejspíš proto- či staroúnětickou, z „únětických hrobů“.

Nepřímým argumentem pro řazení lancetovitých do staršího úseku únětické kultury je též jejich datování do staršího stupně severského pozdního neolitu (kap. 4.1).

Dýky s rukojetí. Ze čtyř dýk pocházejí dvě ze sídelních areálů: v Hostech ze sídlištní vrstvy, ve Vlněvsi z jámového objektu rozsáhlého sídliště, navíc z hrudní partie nerituálně pohřbeného jedince – tedy ze situace spojené zřejmě s nějakou mimořádnou událostí. Zlomek z Křesína je z povrchové vrstvy lokality využívané v únětickém období jako pohřební i sídelní areál. Pouze u dýky ze Svojsic není vyloučen hrobový kontext.

Všechny tři typově určitelné dýky spadají do variační šíře severského VI. typu: č. 12 k variantě VIa, č. 14, 15 k variantě VIc. Pokud jde o datování, u tří nálezyvé situace ukazují

Obr. 13. Kamenné sekeromlaty typu Hagebyhöga z Čech: 1 Slaný – Slánská hora; 2 Rybňany; 3 Praha–Bubeneč; 4–6 Březno, sekeromlat a bronzová dýka z hrobu III; 6 dvojhrob III–IV: č. 1 sekeromlat, č. 2 dýka (1–4 podle Zápotocký 1961, obr. 4, 5; 5–6 podle Hnízdová 1955, obr. 137, 157: 1, 2); 7 varianty typu Hagebyhöga dle Cederlund 1961, fig. 1.

Abb. 13. Steinerner Streitaxte vom Typ Hagebyhöga aus Böhmen: 1 Slaný – Slánská hora; 2 Rybňany; 3 Prag–Bubeneč; 4–6 Březno, Streitaxt und Bronzedolch aus dem Grab III; 6 Doppelgrab III–IV: Nr. 1 Streitaxt, Nr. 2 Dolch (1–4 nach Zápotocký 1961, obr. 4, 5; 5–6 nach Hnízdová 1955, obr. 137, 157: 1, 2); 7 Varianten des Typs Hagebyhöga nach Cederlund 1961, fig. 1.

na mladší až pozdní fázi k. únětické: takto je datována sídlištní vrstva v Hostech, zatímco u zlomku z Křesína pouze odhadujeme, že souvisí až se sídelní aktivitou následující po zdejším starounětickém pohřebišti. Dýka z Vliněvsí pochází z jámového objektu, jenž je součástí sídelního areálu k. únětické zatím blíže neurčené fáze. Závažnou indicií pro pozdně únětický kontext čtveřice našich dýk je též datování dýk VI. typu v severském okruhu (kap. 4.2).

3.2. Silicitové dýky bez náleзовého kontextu (č. 16–52)

Z 37 dýk ojediněle nalezených či bez náleзовých údajů je 14 lancetovitých, 20 s rukojetí (včetně zlomků č. 25, 27) a u tří (č. 26, 50, 51) nevíme, o jakou z obou forem jde. Dvě pocházejí z areálů polykulturních výšinných sídlišť (Dolánky – Rubín, Žalov – Řivnáč), jedna má být z blíže neurčeného „pohřebiště“ (Duchcov) a dvě – z Brníkova a z Labe u Litoměřic – snad z depotů.

Benešov, okr. Benešov

„Na Karlově“, u zřícenin minoritského kláštera; bez údajů; muzeu v r. 1876 daroval J. Živný:

(16) Dýka SD 16: rukojeť rombického profilu, na lící straně ostřeji hráněná, na zadní straně plošší, je měkce odsazena od úzké, bifaciálně plošně retušované listovité čepelě čochkovitého profilu; nepoškozená; hnědavý, šedobíle skvrnitý silicit; délka 171 mm; NM Praha č. 10089; *obr. 8: 1.*

LIT: Zmíněna je už v anonymní zprávě v Památkách archaeologických a místopisných, roč. 10 z let 1874–1877, 808; *Pič 1899*, 98, obr. 18; *Schránil 1921*, 24; *Stocký 1924*, tab. 37: 4; *Hájek 1954*, 154, 175, obr. 20: 3; *Zápotocký 1961*, 167, obr. 2: 2.

Branžež u Kněžmostu, okr. Mladá Boleslav

Pole na JZ okraji obce, za posledním domkem (p. Česáka) směrem na Kněžmost; ojedinělý nále z let 1946/1947:

(17) Dýka SD 2b oboustranně zahrocená, bifaciálně plošně retušovaná s drobně retušovaným ostřím; hnědošedý až medově nažloutlý silicit; délka 160 mm; soukr. sbírka; *obr. 7: 3.*

LIT: *Waldhauser 2006*, 146, foto.

Brníkov, okr. Litoměřice

Bez nále zových okolností; patrně *depot* či jeho součást, event. *hrob*. Dne 28. 5. 1930 daroval p. Vodrážka do libochovického muzea dva zlomky dýky a srp, nalezené „u Brníkova“. Bližší okolnosti nálezu nebyly udány a bezvýsledně zůstalo i mé pátrání v 60. letech:

(18) Dýka SD 17 dochovaná ve dvou zlomcích. Jedním je rukojeť nepravidelně rombického profilu, na lící straně svisle hráněná, na zadní straně oblá, s částí čepelě. Druhým zlomkem je dolní polovina oboustranně plošně retušované listovité čepelě nízce čochkovitého profilu; jemně retušované ostří je z jedné strany oleštěné. Tmavě šedý silicit; pův. délka minimálně 200–220 mm (zachov. délka rukojeti 94 mm a čepelě 89 mm); M Litoměřice č. L 92, *obr. 11: 1.*

Srp protáhle půlměsícovitého tvaru bifaciálně plošně retušovaný, s přímým, drobně retušovaným ostřím a nízce obloukovitou týlní stranou, na profilu ostrou; dochovaný konec je oble hrotitý; po obou stranách přímého ostří povrch oleštěn do úzkých pásků. Do muzea předán už značně poškozený: přelomený, zřejmě recentně, na dva kusy, bez jednoho odlomeného konce, střední partie obloukovitého týku odštípnutá. Bělo- až tmavošedý silicit; pův. délka ca 180 mm (zachov. délka 149 mm); M Litoměřice č. L 91, *obr. 11: 2.*

Srp i dýka jsou z horniny shodného zbarvení i struktury a do muzea darovány společně – je proto takřka jisté, že se nalezly pohromadě (k interpretaci: kap. 4.2).

České Budějovice – Dobrá Voda, okr. České Budějovice

Pomezní ul. čp. 34. Ojedinělý nále z z června 1985 na zahradě při kopání sklepa ve hl. ca 50 cm, přičemž „i když kopána větší plocha pro účely stavby do hl. 2 m, už nic nenalezeno.“

(19) Z dýky SD 14 horní část rukojeti trojúhelníkového profilu, nahoře lehce rozšířená, se svislým, drobně retušovaným švem na svrchní ploše; chybějící list byl podle vzhledu lomu „odlomen už v pravěku, na části odštípnuté při výkopu lze pozorovat 1 mm silnou patinu“; šedožlutě hnědavý silicit s tmavšími pruhy; zachov. délka 58 mm; M České Budějovice; *obr. 9: 2.*

LIT: *Zavřel 1986*.

Dolánky, okr. Podbořany

Vrch Rubín. Polykulturní pravěké výšinné sídliště, raně středověké hradiště. Bez údajů:

(20) Dýka SD 12 s ostře hráněnou rukojetí čtvercovitého profilu, hrany vypracované drobnou oboustrannou retuší, z jedné strany odštípnutá; měkce odsazená čepel je úzce listovitá, oboustranně plošně retušovaná, ostří drobně retušované; šedočerný šedě skvrnitý silicit; délka 158 mm; M Chomutov č. 302; *obr. 8: 2.*

LIT: *Zápotocký 1961*, 169, obr. 2: 1.

Dolní Krupá, okr. Havlíčkův Brod

Bez nále zových údajů.

(21) Dýka SD 12 s rukojetí čtvercovitého profilu, jejíž hrany jsou vypracované oboustrannou drobnou retuší do svislých švů; čepel úzká, listovitá, oboustranně plošně retušovaná, v nárysu od rukojeti neodsazená; šedohnědý silicit; délka ca 150 mm; M Chotěboř bez č.; *obr. 6: 11.*

LIT: *Rous 1981*, 8, t. 6: 6; *Zápotocký 2002*, obr. 17: 7.

Duchcov, okr. Teplice

Bez údajů; do muzea předáno z pozůstalosti A. V. Šembery koncem 19. století. Podle S. Vencla (1964, 280) byly oba artefakty předány do muzea s údajem, že nalezeny „v Duchcově na pohřebišti“ a spolu se dvěma střepy (nezjištěny), což zvyšuje pravděpodobnost, že nejde o zavlečený nález:

(22) Dýka SD 6 s dvojicí protilehlých vrypů oddělujících násadní partii, profil čoučkovitý; bifaciálně plošně retušovaná; šedý silicit; délka 112 mm; M Vysoké Mýto č. 18; *obr. 6: 3*.

Polotovar tesly se silným týlem obdélníkového profilu; šedý silicit jasně žlutohnědého povrchu; délka 151 mm; M Vysoké Mýto č. 115; *obr. 6: 4*.

LIT: *Vencl 1964; Vích 2006*, 5, t. 8: 17.18.

Ervěnice, okr. Most

Důl Hedvika, při skrývce v r. 1929:

(23) Dýka SD 8 úzce trojúhelníkovitá se zaobleným hrotem a nízce obloukovitou horní stranou, plošně retušovaná; délka 130 mm; M Most č. 220/27, *obr. 6: 12*.

LIT: *Preidel 1935*, 101, t. 2: 8.

Evaň, okr. Litoměřice

Bez bližších údajů darována dne 14. 5. 1924 ředitelstvím školy v Evani:

(24) Dýka SD 8 protáhle trojúhelníkovitá s nízce obloukovitou horní stranou; slepena ze dvou částí; běložlutavý deskovitý rohovec (dle barvy typu Beiersdorf ?); délka 210 mm; NM Praha č. 30030 (podle inv. záznamu „předúnětická dýka pazourková“); *obr. 6: 13*.

Chornice, okr. Svitavy

Lokalita č. 19, ze sběrů D. Vícha z let 2002–8, ojedinělý nález:

(25) Zlomek čepele dýky SD 10, podle šířky plošně retušované čepele původně s rukojetí (?); zachov. délka 75 mm, *obr. 5: 10*.

LIT: *Vích 2012*, *obr. 43: 2* (autorovi děkuji za informaci).

Jevíčko, okr. Svitavy

Předměstí (lok. 4a), svah nad Malonínským potokem, 358–380 m n.m.; ze sběru D. Vícha v r. 2005; ojedinělý nález:

(26) Hrot a spodní část čepele dýky SD x plošně retušované; tmavě medově hnědý, žlutavě skvrnitý silicit; zachov. délka 65 mm; M Vysoké Mýto př. č. 39/2006; *obr. 5: 9*.

LIT: *Vích 2012*, 35, *obr. 47: 1*.

Křimov, okr. Chomutov

Přeložka silnice I/7 (Chomutov – Hora Sv. Šebestiána – Saská Kamenice/Chemnitz) západně od obce; náhorní plošina ca 725 m n. m. v hřebenové partii Krušných hor. Ojedinělý nález z r. 2005:

(27) Zlomek čepele dýky SD 10 (podle šířky čepele pův. s rukojetí ?) oboustranně celoplošně retušovaný; „pazourek“; zachov. délka 50 mm; ÚAPPSZČ Most př. č. 6/05–31; *obr. 5: 11*.

LIT: *Černá 2010*; za informaci a kresbu děkuji E. Černé z ÚAPPSZČ v Mostě.

Labská Chrčice, okr. Pardubice

„Labe Chrčice“, daroval p. Holländer, říd. učitel (říční nález ?):

(28) Z dýky SD 12 rukojetí čtvercovitého profilu s hranami vypracovanými oboustrannou drobnou retuší; světle šedý až černý silicit; zachov. délka 96 mm; M Nový Bydžov č. 1642 (188); *obr. 8: 3*.

Ledeč nad Sázavou – okolí, okr. Havlíčkův Brod

Bez údajů, před r. 1932; muzeu daroval K. Pech, řídící učitel v Pravoníně.

(29) Dýka SD 12 s rukojetí čtvercovitého profilu, jejíž hrany jsou oboustranně drobně retušované, měkce odsazenou od úzce listovité, bifaciálně plošně retušované čepele; modravě šedý silicit; délka ca 170 mm; M Ledeč n. S. č. 5; *obr. 6: 10*.

LIT: *Rous 1981*, 18, t. 16: 5.

Litoměřice, okr. Litoměřice

Z býv. Bergerovy sbírky pocházejí tři sílexové artefakty se shodným údajem: „Vybagrováno v Labi u Litoměřic“; může jít též o *depot* či jeho část (srov. kap. 4.2):

(30) Dýka SD 17 s plochou rukojetí nepravidelně šestihraného profilu a oble trojúhelníkovitou bifaciálně plošně retušovanou čepelí; bělošedý silicit; délka 146 mm; *obr. 12: 1*.

Srp pŕlměsícovitý s přímým ostrím, bifaciálně plošně retušovaný; tmavě hnědý, bíle skvrnitý silicit; délka 132 mm; *obr. 12: 2*.

Tesla se silným týlem: horní konvexní a spodní konkávní plocha leštěné, bočnice a týlní strana plošně retušované; monotónně šedý silicit; délka 104 mm, *obr. 12: 3*. NM Praha č. A 1859–1861.

LIT: *Schráníl 1921, 22; Stocký 1924, t. 37: 3, 6, 14; Filip 1948, obr. 29: 21; Zápotocký 1961, 167, obr. 3: 1–3*.

Litoměřice – okolí okr. Litoměřice

Bez údajů. Podle hlinitých zbytků v lomech dýky jde zřejmě o nález domácího původu, snad z některé ze soukromých sbírek předávaných do muzea během II. světové války, a proto nepodchycený ani v přírůstkovém inventáři:

(31) Dýka SD 15 s rukojetí rombového profilu nahoru lehce rozšířenou, úzce listovitá čepel je oboustranně plošně retušovaná, boční hrany rukojeti i ostří jsou tvarované drobnou retuší; světle šedý, tmavě skvrnitý silicit; délka 167 mm. V ostrých lomech místy ještě zůstaly stopy šedožluté jemnozrné hmoty – spráše či váteho písku, a při jedné straně břitu jsou patrné úzké hnědžezavé proužky, sedimentované, stejně jako šedožlutá hmota, ze sprašového či písčitého náleзовého prostředí. M Litoměřice neinv.; *obr. 10: 2*.

LIT: *Zápotocký 1961, 168, obr. 2: 3*.

Loučeň, okr. Nymburk

Les u Loučeně; ojedinelý nález z r. 1838 („při kopání příkopu, z hloubky prý 4 m“):

(32) Dýka SD 1, mandlovitá, oboustranně zahrocená, plošně retušovaná; „pazourek“; délka 146 mm; NM Praha č. 10190; *obr. 6: 2*.

LIT: *Schráníl 1921, 24; Stocký 1924, t. 37: 2; Sklenář 2011, 175, 133; Sklenář – Sklenářová – Slabina 2002, 83, obr.*

Lovosice město či okolí, okr. Litoměřice

Bez údajů převzata ze sbírky učitele Emila Henkeho († 1930), sestávající v naprosté převaze z nálezů z Lovosic (*Zápotocký 1971, 28*):

(33) Dýka SD 5, pentagonální, bifaciálně plošně retušovaná, jejíž strany, kromě přímé baze, jsou tvarované drobnou retuší; bělošedý baltský (?) silicit; délka 71 mm; M Litoměřice č. 1060; *obr. 7: 5*.

Lukov, okr. Kladno

Bez údajů, ze sbírky J. Novotného:

(34) Dýka SD 1, mandlovitá, oboustranně zahrocená, plošně retušovaná s drobně retušovaným břitem; šedý silicit; délka 116 mm; NM Praha č. 15777–9; *obr. 6: 1*.

Maštov, okr. Chomutov

Bez údajů, ze sbírky býv. muzea v Podbořanech „I Griff eines Feuersteindolches. Gef. v. einem Schulkinde“, podle záznamu F. Šímy „vierkantiger Handgriff eines Feuersteindolches“:

(35) Z dýky SD 12 (?) rukojet čtýřúhelníkovitého profilu; pazourek; M Žatec st. č. Po 316n (nezjištěna, za informaci děkuji P. Holodňákovi).

LIT: Zpráva čj. 4089/82 v archivu ARÚ (F. Šíma); *Dobeš 1992, 23*.

Nové Město, okr. Teplice

Hřebenová partie Krušných hor, náhorní pláň ca 830 m n. m., ca 1 km na SZ od vrchu Bouřňáku (869 m n. m.). Při terénních úpravách cvičiště u Bendlovy chaty nalezena kolem r. 1932 (dar správce chaty F. Stejskala):

(36) Dýka SD 14 s protáhle listovitou čepelí, přecházející mírným zúžením v rukojet ke konci slabě rozšířenou; profil rukojeti shora čockovitý, níže rombový se svislou středovou hranou na lícni straně; ostří čepele a boční hrany rukojeti jsou drobně retušované, přičemž plošná retuš na lícni straně čepele je znatelně pečlivější, než na straně spodní; bělošedý silicit; délka 204 mm; M Most, sb. Českého muzea v Mostě č. P 51; *obr. 10: 1*.

LIT: *Kučera 1933; Preidel 1941; Zápotocký 1961, 168, obr. 1: 2*.

Nymburk, okr. Nymburk

Labe mezi Nymburkem a Drahelice. Při prohlubování řeky v r. 1956 byla při práci uprostřed řeky,

ca 400–500 m od železničního mostu a ca 20–30 m od břehu, vybagrována do lodi s pískem i pazourková dýka; od p. Peka ji prostřednictvím třetí osoby získala dr. Hellichová (dcera zakladatele poděbradského muzea J. Hellicha) a věnovala muzeu.

(37) Dýka SD 13 s masivní rukojetí romboického profilu ke konci lehce rozšířenou, jejíž hrany, včetně horní strany, jsou oboustranně retušované do úzkých švů; bifaciálně plošně retušovaná čepel, vzhledem k rukojeti v důsledku reutilizace nápadně krátká, je jen nevýrazně odsazená; zelenavě šedý silicit se světlejšími žlutavými skvrnami; délka 172 mm; M Poděbrady; *obr. 9: 1.*

LIT: *Zápotocký 1961*, 168, obr. 1: 1.

Osice, okr. Hradec Králové

Pole Frant. Kratochvíla ppč. 99, nález z r. 1924, bez údajů:

(38) Dýka SD 2b oboustranně plošně retušovaná, ostří po celé délce drobně retušované; hnědavě šedý baltský (?) silicit s bělavými a tmavě šedými až šedočernými skvrnami, délka 145 mm, M Pardubice č. 887; *obr. 7: 2.*

LIT: *Böhm 1932*, 49.

Na témže poli nalezena v březnu r. 1933 a muzeu 26. 6. 1933 darována:

(39) Dýka SD 12 úzce listovitá; oboustranně plošně retušovaná čepel s drobně retušovaným ostřím přechází plynule v rukojeť čtvercovitého profilu s hranami oboustranně drobně retušovanými do svislých švů, jež sahají na lícni straně až k ostří, na zadní straně končí výše; světle až tmavě šedý, bělavě skvrnitý silicit; délka 152; M Pardubice inv. č. 22846; *obr. 8: 4.*

Praha-Vinoř, Praha 9

Kamenný stůl. Nízká plochá ostrožna nad vých. břehem Vinořského potoka; plocha ca 7 ha, 250–257 m n. m., převýšení ca 10 m; polykulturní sídliště ve strategické poloze. Ojedinelý nález, ze sběrů V. Daněčka v r. 1991:

(40) Dýka SD 4a s oble trojúhelníkovitou čepelí a oble lichoběžníkovitou násadní partií, oboustranně plošně retušovaná, ostří po celém obvodu je drobně retušované; bělavě šedý, bíle skvrnitý silicit; délka 90 mm; sb. V. Daněčka (jemuž děkuji za možnost dýku dokumentovat); *obr. 7: 1.*

LIT: *Turek – Daněček – Kostka 1998*, 18, obr. 7: 15, foto 1.

Solany, okr. Litoměřice

Vrch Kvitel (354 m n. m.) severně od obce; bez náleзовých údajů. Ze sbírky H. Ankerta, s údajem: „Vom Berge Quitel bei Dlaschkowitz gefunden Sept. 1913, erhalten 24. 2. 1914“ (*Ankert 1918*). Přesná kresba dýky s označením „Kvitel“ a s poznámkou, že pochází z Ankertovy sbírky, je též v jednom ze skicářů J. Kerna. Vrch však katastrálně nepatří do Dlažkovic, ale k Solanům.

(41) Dýka SD 16 s rukojetí nepravidelně romboického profilu a úzce listovitou čepelí; středová hrana na rukojeti je na lícni straně ostřejší, na zadní straně oblá a pravidelnější je také retuš na lícni straně rukojeti a čepel; nepoškozená; silicit; délka 166 mm; M Litoměřice sb. Ankert č. 684; *obr. 8: 5.*

Unhošť, okr. Kladno

Ostrožna Okrouhlík (320–342 m n. m.) v zákrutu Loděnického potoka; náhodný nález při kopání vodovodní přípojky v r. 1954 či dřívě:

(42) Dýka SD 2a oboustranně plošně retušovaná, hrot násadní partie odštipnutý; šedý „baltský pazourek“; délka 132 mm; M Unhošť; *obr. 6: 5.*

LIT: *Stolz 2002*.

Velim, okr. Kolín

Bez údajů; z Buchtelovy (dříve Mikšovy) sbírky, před r. 1922:

(43) Z dýky SD 12 (?) dochována rukojeť romboického (?) profilu s horní částí úzké čepel; pazourek; zachov. délka 156 mm, délka rukojeti ca 100 mm; NM Praha č. 26002; *obr. 6: 7.*

Volavec, okr. Semily

Bez údajů, nalezl V. Vrba v r. 1934:

(44) Z dýky SD x trojúhelníkovitá, bifaciálně plošně retušovaná čepel, hrot odlomen; žlutavý, červenohnědý až hnědočerně skvrnitý a pruhovaný rohovec (?); zachov. délka 85 mm (pův. délka ca 100 mm); M Jičín č. 723; *obr. 5: 8.* Za informaci děkuji E. Ulrychové, M Jičín.

Vrchoslav, okr. Teplice

Bez údajů; nalezena školáky na katastru obce:

(45) Dýka SD 13 s rukojetí ploše rombického profilu ke konci rozšířenou, měkce odsazenou od trojúhelníkovité čepelce též níže rombického profilu; hrany rukojeti včetně horní jsou retušované do úzkých švů; silicit; d. ca 135 mm; geologická sbírka p. Magdíka, Teplice, Maršovská ul. (za informaci a foto děkuji M. Soukupovi, ARÚ Praha); *obr. 6: 8.*

Zaječov, okr. Beroun

Osada Svatá Dobrotivá, před r. 1867:

(46) Zlomek čepelce dýky SD 7 (?) s drobně retušovaným ostřím; surovinou je dle vyobrazení deskovitý rohovec; d. ?, uložení ?; *obr. 2: 5.*

LIT: *Sklenář 2011*, 369, tab. 19: 7.

Žalov, okr. Praha – západ

Vrch Řivnáč, polykulturní výšinné sídliště; z eneolitu zde kromě řivnáčské kultury a kultury kulovitých amfor ještě stopy osídlení kultury nálevkovitých pohárů, zvoncovitých pohárů (měděná dýka) a KŠK (broušená industrie). Výzkum v l. 1881–1883 (Č. Rýzner). Bez údajů:

(47) Z dýky SD 12 rukojeť čtvercovitého či trojúhelníkovitého profilu; pazourek; zachov. délka ca 70 mm; NM Praha; *obr. 8: 6.*

LIT: *Rýzner 1884*, 216, 247, t. 12: 46; *Zápotocký 1961*, 169.

Železnice, okr. Jičín

Pole u obce. Podle informace L. Hájka „vlevo od cesty ze Železnice do Cidliny našel p. Novotný z Jičína, nám. Václava Čtvrťka“; před r. 1945?:

(48) Dýka SD 5 oboustranně plošně retušovaná; baltský pazourek; délka ca 80 mm; v majetku nálezce; *obr. 6: 9.*

LIT: *Kalferst – Prostředník 1993*, 29, tab. 12: 9.

Židlov, okr. Česká Lípa

Zahrada domu čp. 67, náhodný nález:

(49) Dýka SD 1–3 (?): „eine lorbeerblattförmige nordische Lanzenspitze aus grauem Flint. Die beiderseitige Bearbeitung und die Randretuschen sind aufs sorgfältigste ausgeführt, die Spitze zeigt eine ganz geringfügige Beschädigung. Länge 15 cm.“; v r. 1934 se nacházela v kabinetu obecné školy v Židlově.

LIT: *Streit 1934*, 109.

Nálezy nejisté:

Dobříčany, okr. Louny

Hliník kaolinových závodů. V r. 1969 při záchranném výzkumu v polykulturní lokalitě, mezi nálezy z kulturní vrstvy a sběru:

(50) „Zlomek eneolitické (?) pazourkové dýky a šňůrové střepey“; exp. ARÚ Most př. č. 47–50/69.

LIT: *Kruta 1972*.

Habří, okr. České Budějovice

V souboru kamenné industrie darovaném muzeu prof. Oswaldem kromě čtyř „nordických“ seker, mlatu, drtidla a pazourkové čepelce též:

(51) Čepel dýky (?); podle L. Hájka „polotovar pazourkové dýky?“, podle inv. zápisu: „pazourkový hrot oválného tvaru s trojúhelníkovitým týlem, spodní plocha mírně vyklenutá, svrchní tak vyšťipaná, že hřbet prochází podél levého boku“; hornina „špinavě bílá s tmavě hnědými skvrnami, na kterých je místy „paleolitická“ patina namodralá“; délka 104, š. 46, v. 23 mm; NM Praha č. 88527.

LIT: *Hájek 1954*, 117.

Myšelec, okr. Písek

(52) Dýka pazourková (typ ?). Uložení ?

LIT: *Jiráň ed. 2008*, 41 jako nepublikovaný nález, reprezentující spolu s dýkami z Nymburka, Českých Budějovic a Hostů import z jihoskandinávské oblasti.

4. Typy dýk, jejich datování, funkce a geografické rozšíření

Ze dvou hlavních forem silicitových dýk, lancetovitých a s rukojetí, jsou lancetovité – stejně jako je tomu u nejstarších dýk kovových – relativně starší. V obou výrobních okruzích je ve výskytu a chronologii obou forem podstatný rozdíl. V jižním, cirkumalpském, kde jejich produkce s koncem eneolitu prakticky končí, zcela dominují lancetovité. V severním, jihoskandinávském, jsou v těžce době lancetovité vystřídány tvary s rukojetí, jež pak přežívají hluboko do doby bronzové. V našich nálezech jsou obě formy zastoupené zhruba stejným počtem.

4.1. Dýky lancetovité (mapa obr. 15a)

Jde vesměs o listovité tvary, formálně nepříliš rozrůzněné. Případy, kdy se dochovaly v původním stavu – tedy s rukojetí, zpravidla dřevěnou či kostěnou, event. i s pochvou – jsou zcela výjimečné a je jim vždy věnována mimořádná pozornost; k posledním objevům tohoto druhu patří dýky z nákolí k. horgenské u Allensbachu na Bodamském jezeře (29. stol. př. Kr.) a z výbavy „muže z ledovce“ z Ötztalských Alp, ca 3200 př. Kr. (*Schlichtherle 2003; Egg – Spindler 2009; Vencl v tisku*).

Z našich 24 lancetovitých, z nichž takřka polovina je datovaných, lze typově určit 21 dýk (typy SD 1–9). Ze srovnání s pestrou variabilitou lancetovitých dýk severských i všech tří horizontů jižního, cirkumalpského okruhu plyne, že tvarově má většina z nich analogie, vzájemně ovšem asynchronní, v produkci obou okruhů (kap. 3.1; *obr. 2–4*). Kriteřiem stáří a původu by proto mohla být surovina. Tou je u pěti dýk deskovitý rohovec bavorské provenience. Kromě tří dýk z výšinných sídlišť chamské a řivnáčské kultury (Bzí, Milínov, Vraný – č. 2–4, typy SD 4b a SD x, srov. kap., 3.1.1) byly z této suroviny zhotoveny ještě dýky z Evaně (č. 24 – SD 8) a Zaječova (č. 45 – SD 7?), zřejmě též eneolitického stáří. Pro ně, stejně jako pro dýku z Vraného, nacházíme datované, konkrétně chamské, i nedatované analogie v bavorských lokalitách, kromě plattensilexových i ze severoitalských silicitů (*obr. 2: 8 a Tillmann 1993, 455, Farbtaf. III: 2, 4*). Šestou z této suroviny je dýka s rukojetí z Litoměřic, z hrobu kultury se šňůrovou keramikou (kap. 3.1.2). Všechny šest se nalezlo západně od labsko-vltavské osy (*obr. 15a*), což souhlasí s obecnou představou, že import z dolnobavorských ložisek zasahoval – stejně jako už v neolitu a starším eneolitu – především do západní poloviny Čech (*Binnsteiner 2005, 123*).

V souvislosti s deskovitým rohovcem se nabízí otázka, zda se dýky z něho vyrobené nedostávaly do Čech už dříve – tedy, stejně jako typické „altheimské“ srpy, už v období kultury nálevkovitých pohárů. Z lancetovité dýky by kupř. mohl být zlomek s oboustranným ostřím z kolekce této industrie z hrazeného areálu u Makotřas (*Vencl 1985, 165, fig. 42; k dýkám altheimské kultury Driehaus 1960, 80*).

U zbývajících devatenácti lancetovitých není určení suroviny jisté: někdy je uveden „balský pazourek“ (č. 33, 38, 42, 48, 49), většinou ale jen „pazourek“, „rohovec“, „silicit“, nebo jen zbarvení. Je vysoce pravděpodobné, že u většiny se jako surovina prokáží severské silicity, ale s ohledem na jižní kontakty střeoevropských eneolitických kultur se nedá vyloučit ani přítomnost dýk ze silicitů alpské provenience.

Datování

Mezi mandlovitými typu SD 1 (5 ks) a listovitými SD 2–4 (celkem 8 ks) jsou dýky z kontextu kultur chamské (SD 4a, č. 1: Bzí), řivnáčské (SD 4a, č. 4: Vraný) i únětické (SD 1, č. 7, 8: Břežánky, Hradiště; SD 3a,b č. 9, 10: Prahy-Běchovice, Praha-Bubeneč). Ze zbývajících jsou přímo i nepřímo datované ještě z typu SD 7 dýky ze Sokolče (č. 11, únětická ?) a Zaječova (č. 46, plattensilex – eneolit ?), ze SD 8 dýka z Evaně (č. 24, plattensilex – eneolit ?) a trojúhelníkovitá SD 9 z Brandýska (č. 6, zvoncovité poháry); k datovaným srov. kap. 3.1.

Typologie

Dle severského třídění spadají všechny lancetovité do variační šíře I. typu (*Lomborg 1973, 32*), přičemž naše SD 1–4 a SD 6 odpovídají zčásti variantám Id a Ie podle *Kühn 1979, 43*. Pro SD 7 nacházíme paralely mezi dýkami var. Ib (kap. 3.1.4). Pentagonální SD 5 se nepovažují, zčásti neprávem, za samostatný typ, ale za silně přeretušované dýky některé z variant I. typu (*Agthe 1989, 28*; *Šebela 1998, 211*). Určování variant I. typu je totiž obtížné, už proto, že značná část lancetovitých má přeretušovanou čepel, či je defektní. Autoři pracující s kontinentálními nálezy proto od jemnější klasifikace někdy vůbec upouští (kupř. *Siemann 2003, 8*; *Buwen 2006, 68*) a u těch, kteří ji aplikují, není vždy přesvědčivá.

V mateřské oblasti se dýky I. typu datují do staršího stupně severského pozdního neolitu, současného s předklasickým obdobím únětické kultury, event. i se zvoncovitými poháry (SN A dle *Lomborg 1973, LN I* dle *Vandkilde 2005, fig. 1*). Končit by měly s nástupem dýk s rukojetí III. typu (*Rassmann 1993, Abb. 30*). U nás se našly v hrobech proto- a staroúnětické fáze (kap. 3.1.4), ve středním Německu snad i v mladoúnětických (*Agthe 1989, 49*). Naopak na Moravě jsou známé výhradně z hrobů ze staršího úseku protoúnětické fáze (*Šebela 1998, 217*; *Peška 2009, 184*).

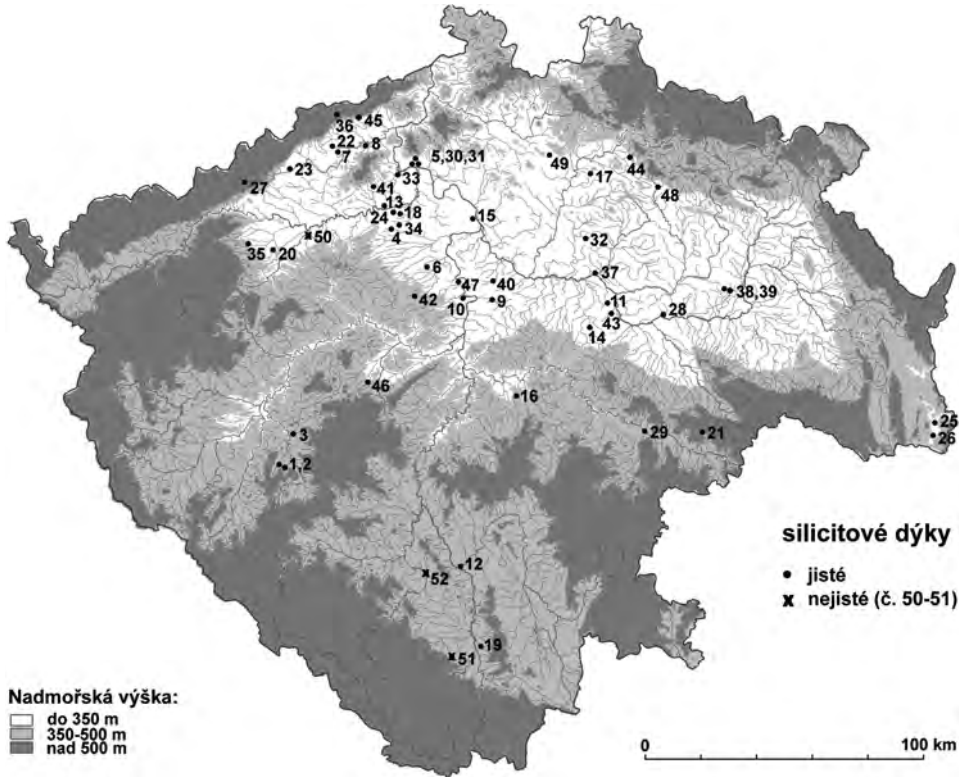
Otázka původu

Už *H. J. Kühn (1979, 43)* konstatoval, že dýky var. Ie nemají vazbu na jižní Skandinávii a lze je považovat za lokální produkt dolního Poodří. Tamní hrobové nálezy této varianty, označované též jako dýky typu Płonia, patří kultuře Grobia-Śmiardowo (*Siuchniński 1972, 155*; *Machnik 1978, 128*; *Czebreszuk – Kozłowska-Skoczka 2008, 37, tab. 6, 7*). Odtud by měly být i exempláře z proto- a staroúnětických hrobů (*Kühn 1979, 58*). Názor, že lancetovité dýky z moravských pohřebišť pocházejí z dolního Poodří a jsou zároveň svědectvím kontaktu tamního epišňurového prostředí s protoúnětickou fází únětické kultury zastává *L. Šebela (1998, 214)* a zřejmě platí i pro exempláře severské provenience z Čech.

4.2. Dýky s rukojetí (mapa obr. 15b)

Z 25 dýk (včetně tří zlomků čepelí) je pět datovaných: jedna je z hrobu kultury se šňurovou keramikou (kap. 3.1.2) a čtyři z kontextu kultury únětické (kap. 3.1.4). Typově určitelných je 21 dýk. S výjimkou dýky SD 11 z hrobu KŠK z Litoměřic, jež je z bavorského deskovitého silexu, se zbývajících dvacet dá vcelku spolehlivě přiřadit k typům severských dýk:

Nejpočetnější jsou dýky SD 12 (8 ks), jež odpovídají III. typu severských dýk. Šest z nich, s charakteristickým „švem“ na hranách rukojeti (č. 20, 21, 28, 29, 35, 39), patří –

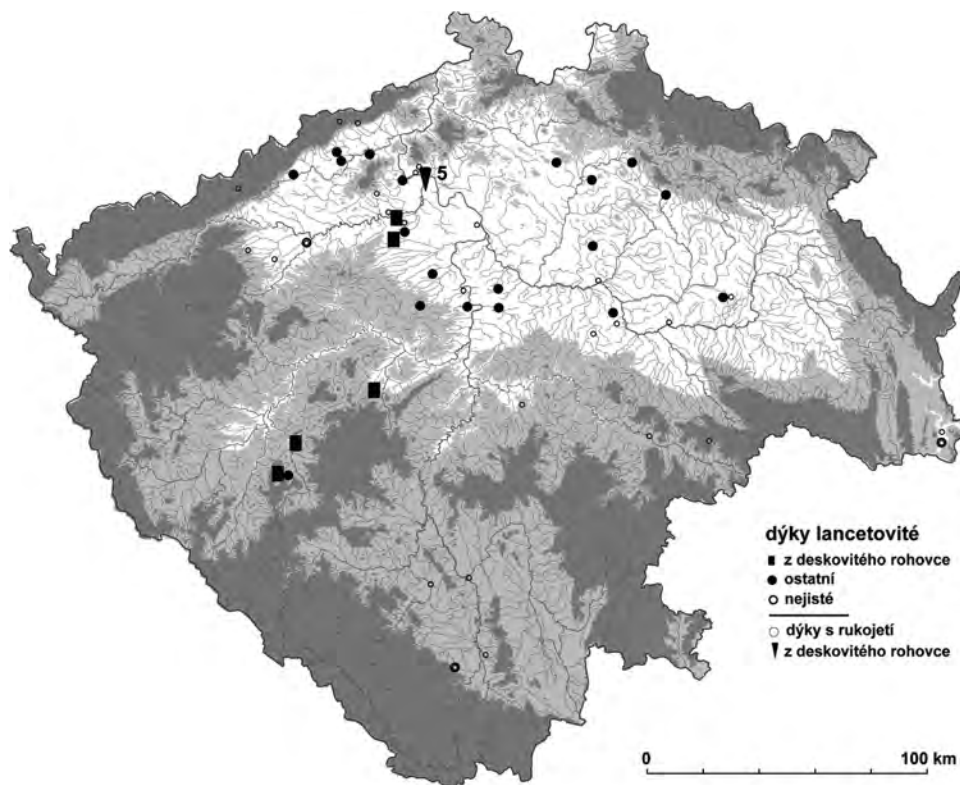
Obr. 14. Silicitové dýky v Čechách. Datované: 1, 2 Bzí; 3 Milínov; 4 Vraný; 5 Litoměřice; 6 Brandýsek; 7 Břežánky; 8 Hradiště; 9 Praha-Běchovice; 10 Praha-Bubeneč; 11 Sokoleč; 12 Hosty; 13 Křesín; 14 Svojšíce; 15 Vliněves. – Ojedinelé či bez údajů: 16 Benešov; 17 Branžež; 18 Brník; 19 České Budějovice; 20 Dolánky; 21 Dolní Krupá; 22 Duchcov; 23 Ervěnice; 24 Evaň; 25 Chornice; 26 Jevíčko; 27 Křímov; 28 Labská Chrčice; 29 Ledeč n. S. – okolí; 30 Litoměřice; 31 Litoměřice-okolí; 32 Loučeň; 33 Lovosice; 34 Lukov; 35 Mašfův; 36 Nové Město; 37 Nymburk; 38, 39 Osice; 40 Praha-Vinoř; 41 Solany; 42 Unhošť; 43 Velim; 44 Volavec; 45 Vrchoslav; 46 Zaječov; 47 Žalov; 48 Železnice; 49 Židlov. – Nejisté: 50 Dobříčany; 51 Habří; 52 Myšenec.

Obr. 14–17 M. Zápotocký.

Abb. 14. Silicidolche in Böhmen. Datiert: 1, 2 Bzí; 3 Milínov; 4 Vraný; 5 Litoměřice; 6 Brandýsek; 7 Břežánky; 8 Hradiště; 9 Prag-Běchovice; 10 Prag-Bubeneč; 11 Sokoleč; 12 Hosty; 13 Křesín; 14 Svojšíce; 15 Vliněves. – Isolierte Funde oder ohne Fundangaben: 16 Benešov; 17 Branžež; 18 Brník; 19 České Budějovice; 20 Dolánky; 21 Dolní Krupá; 22 Duchcov; 23 Ervěnice; 24 Evaň; 25 Chornice; 26 Jevíčko; 27 Křímov; 28 Labská Chrčice; 29 Ledeč nad Sázavou, Umgebung; 30 Litoměřice; 31 Litoměřice Umgebung; 32 Loučeň; 33 Lovosice; 34 Lukov; 35 Mašfův; 36 Nové Město; 37 Nymburk; 38, 39 Osice; 40 Prag-Vinoř; 41 Solany; 42 Unhošť; 43 Velim; 44 Volavec; 45 Vrchoslav; 46 Zaječov; 47 Žalov; 48 Železnice; 49 Židlov. – Unsichere Funde: 50 Dobříčany; 51 Habří; 52 Myšenec. Abb. 14–17 M. Zápotocký.

zčásti jistě, zčásti s předpokladem, že „Zickzackgrat“ zdobí všechny čtyři strany – k variantě III E dle *Lomborg 1973* či IIIc dle *Kühn 1979*. Dvě rukojeti (č. 43, 47) nejsou v rámci III. typu blíže zařaditelné.

Následují tři formy, SD 13–15 (5 ks), jejichž společným znakem je tvar rukojeti připomínající rybí ocas (odtud společný název „Fischschwanztypen“, typy IV, V). Představují nejvyspělejší formy severských dýk, prozrazující vliv starobronzových kovových dýk

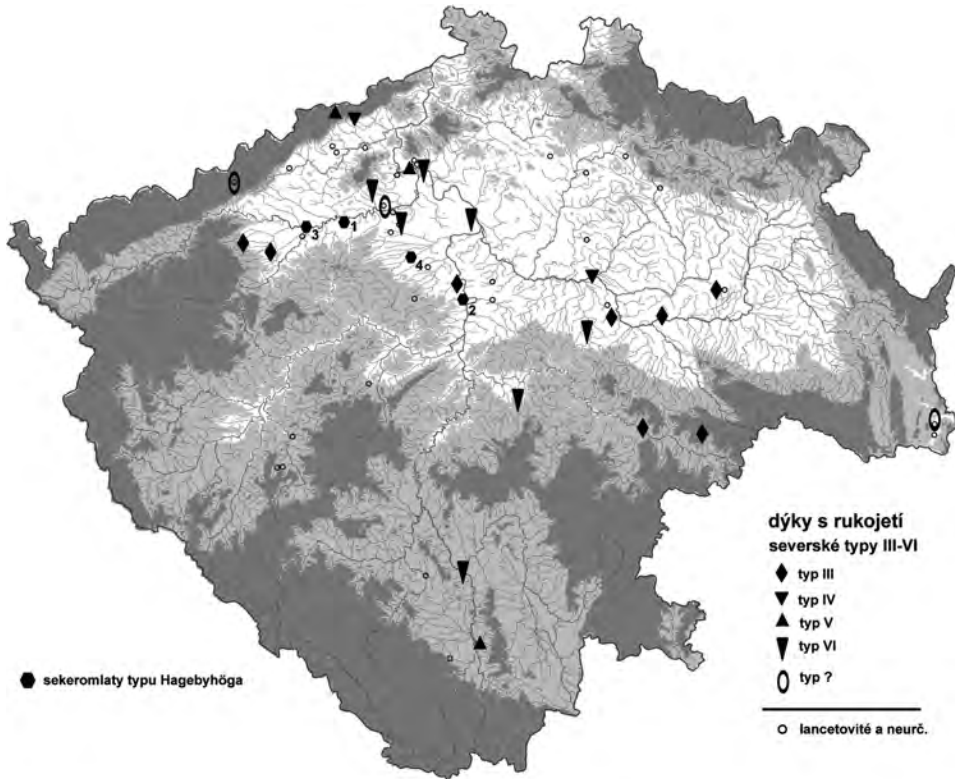
Obr. 15a. Silicitové dýky lancetovité v Čechách (lokality srov. obr. 14; č. 5 dýka s rukojetí z deskovitého rohovce z hrobu k. šňůrové z Litoměřic).

Abb. 15a. Lanzettenförmige Silexdolche in Böhmen (Fundorte vgl. Abb. 14; 5 Dolch mit Griff aus Plattenhorstein aus einem Grab der Schnurkeramik-Kultur in Litoměřice).

s plnou rukojetí. Dýky SD 13 (č. 37, 45) zastupují relativně vzácnou formu tzv. skvostných dýk – typ IVa dle Kühn 1979. Dýky SD 14, 15 patří V. typu, resp. jeho dvěma variantám, lišícím se kvalitou vypracování rukojeti: č. 19, 36, se svislými švy na rukojeti, variantě Va, č. 31, bez švů, variantě Vb.

Poslední trojice, dýky SD 16–18 (7 ks), spadá do rámce severského VI. typu. Dýky SD 16 (č. 12, 16, 18, 30, 41) a SD 17 (č. 14, 15) se vyznačují relativně dlouhou rukojetí, resp. řapem. Liší se tvarem čepelí, obě ale zapadají do varianty VI A dle Lomborg 1973, či VIa dle Kühn 1979. Dýky SD 18 (č. 14, 15), s krátkou, relativně širokou rukojetí a úzce trojúhelníkovitou čepelí, mají rukojeť a čepel na profilu stejně silné, což je diagnostický znak varianty VI B (Lomborg 1973; VIb dle Kühn 1979). Obě jsou ale navíc nápadně širší rukojetí, což je zase znak, podle něhož K. Rassmann (1993, 26, Taf. 15e) z typu VIb vyčlenil samostatnou variantu VIc. Pro dýku ze Svojsic bychom navíc bez problému našli přesné paralely mezi dýkami k. mierzanowické (srov. Přílohu).

Zbývající čtyři exempláře – zlomky čepelí č. 13, 25, 27 a nejistý nález č. 52 – nejsou typově určitelné.

Obr. 15b. Silicitové dýky s rukojetí severských typů III–VI a kamenné sekeromlaty typu Hagebyhöga v Čechách (lokality dýk srov. obr. 14, sekeromlaty: 1 Březno; 2 Praha-Bubeneč; 3 Rybňany; 4 Slaný – Slánská hora).
 Abb. 15b. Silixdolche mit Griff der nordischen Typen III–VI sowie Streitäxte des Typs Hagebyhöga in Böhmen (Fundorte von Dolchen vgl. Abb. 14, Streitäxte: 1 Březno; 2 Prag-Bubeneč; 3 Rybňany; 4 Slaný – Slánská hora).

Typologie

Typové složení českých nálezů severských dýk s rukojetí je poměrně vyrovnané: z dvaceti určitelných jich 8 (40 %) patří III. typu, 5 (25 %) vyspělým typům IV, V, a 7 (35 %) typu VI. Dá se říci, že starších (III. typu) je jen o málo více, než formálně nejkvalitnějších „Fischschwanzformen“ (IV.+V. typu), i pozdních (VI. typu). Je to podstatný rozdíl proti třem zbývajícím oblastem na jižní periferii severských dýk, kde převažují ty pozdní, VI. typu (na Moravě jim patří tři z tamních pěti dýk s rukojetí, v Rakousku 3 ze 6, na Slovensku 2 ze 3; Šebela 1998; Trnka 2000; Marková 2004).

Datování

Datování dýk s rukojetí je v severském okruhu vcelku ustálené. Z typů přítomných v Čechách se III. typ vyskytuje od konce severského pozdního neolitu do starší fáze starší doby bronzové (SN 2 – per. I A) a typy IV. a V. v celém průběhu starší doby bronzové (per. I A–I B), souběžně s 5.–6. fází k. únětické (kupř. Rassmann 1993, Abb. 9, 30). Dýky VI. typu jsou, ve shodě s pozicí na konci vývojové řady, spolehlivě nejmladší: ve Skandi-

návii by měly striktně střídát dýky IV.–V. typu a přežívat až hluboko do II. periody severské doby bronzové, což odpovídá Mouchově 6. fázi k. únětické a mohylové kultuře (*Lomborg 1973*, 80, fig. 87). V severním Německu a Pomořanech se naopak počítá, že se krátce kryjí s oběma „Fischschwanzformen“, tj. s dýkami IV. a V. typu, a také jejich výskyt by tam měl být kratší, omezený na per. I B-II A (*Rassmann 1993*, 28, Abb. 9).

Tři datované dýky s rukojetí (č. 12–15) patří všechny do širšího rámce severského VI. typu. Všechny také mají, ve shodě se severskou chronologií, kontakt s prostředím kultury únětické (kap. 3.1.4). Do mladší až pozdní fáze starší doby bronzové spadají i datované dýky s rukojetí ze Slovenska (Nitranský Hrádok, dýka blízká VI. typu z kulturní vrstvy k. maďarovské: *Marková 2004*, 210, Abb. 1) a Rakouska (Gusen a Stillfried, dvě dýky typu IVb: *Trnka 1991*, 7–8). Moravským a středoněmeckým dýkám s rukojetí náleží výskyt, přes jejich početnost, chybí (*Šebela 1998*, 216: 6 dýk; *Agthe 1989*, 104, Tab. 1: 68 dýk).

Silicitové srpy

S dýkami VI. typu se ve dvou případech vyskytly i srpy. O nálezu z Brníkova (*obr. 11*) bylo už řečeno (kap. 3.2), že srp i dýka jsou z horniny shodného zbarvení i struktury, do muzea byly darovány společně, a lze je proto považovat za nálezevý celek – zda šlo o depot, nebo o hrobový nález, není známo. Oleštěná ostří u obou ukazují na delší používání, a tedy spíše na hrobovou výbavu. Proti tomu ale mluví stav v kontinentální zóně severského okruhu, kde je společný výskyt srpů a dýk v depotech i kostrových hrobech zcela výjimečným jevem (*Kühn 1979*, 67; *Siemann 2003*, 67, 80; nicméně z Pomořan je znám hrob s dýkou Id a srpem A-typu: Parsów: *Czebreszuk – Kozłowska-Skoczka 2008*, 55).

U nálezu z Labe u Litoměřic (*obr. 12*) též není jisté, zda jde o depot, nebo event. o jednotlivě sebrané předměty. Tento soubor tří silicitových artefaktů – dýky VI. typu, srpu a tesly se silným týlem – se do Národního muzea dostal ze soukromé sbírky, s údajem „vybagrováno z Labe“, jež sám o sobě možnost, že jde o depot – vzpomeneme-li na známý „Baggerfund“ z Porta Bohemiky a okolností jeho objevu (*Zápotocký 1969*, 300) – nevylučuje.

Půlměsícovitým tvarem a přímým ostřím se oba srpy hlásí k typu B severských srpů podle *Kühn 1979*, 67. Spolu s asymetrickými srpy typu A se obecně považují za žací nástroje, původně s dřevěnou rukojetí. Silný výskyt typu B je registrován v severním Německu mezi Labem a Odrou, s enormní koncentrací na Rujaně a s početným zastoupením v dílenských lokalitách v západním Meklenbursku, odkud se šíří dále na jih. Jejich chronologická šíře je značná: nejstarší jsou z celků s dýkami III. typu, jejich hlavní výskyt spadá do per. I A-I B a vyráběly se ještě ve II.–III. periodě severské doby bronzové (*Rassmann 1993*, 30).

Oba srpy, z Brníkova a z Labe od Litoměřic, jsou, pokud vím, mezi českými nálezy silicitových srpů jediné severského typu a zřejmě i původu. Všechny ostatní, dosud publikované, jsou asymetrické, z bavorského deskovitého silixu, a datované exempláře pocházejí vesměs ze sídlištních souborů kultury nálekovitých pohárů (*Stolz – Lomecká – Pochmanová 2005*).

4.3. Otázka funkce dýk

Silicitové dýky se zpravidla interpretují jako dvojbřité bodné zbraně, jež sloužily zároveň jako víceúčelové nástroje k běžným činnostem, též jako žací nože (*Siemann 2003*, 32; *Schlichtherle 2003*, 84; výrazný srpový lesk je patrný kupř. na dýce i srpu z Brníkova).

Dýky VI. typu sloužily prokazatelně též jako křesadla (Lomborg 1973, 27). Lancetovitě se pro překvapivě malé rozměry považovaly i za hroty kopí; že jde o dýky, zdůvodnil už S. Müller (1902) jejich polohou v hrobech, zpravidla u pasu pohřbeného. Také pokud se dochovaly v původním stavu, pak jakkoliv malé, vždy jako dýky, tj. s rukojetí. Podle nich se dá usuzovat i na původní rozměry; tak u dýky s lancetovitou čepelí z výbavy „muže z ledovce“ – Ötziho, dlouhé celkem 123 mm, měřila čepel včetně řapu 64 mm a u dýky z Allenbachu, d. 160 mm, měřila čepel ca 125 mm (obr. 2: 6, 7/dole; Egg – Spindler 2009; Schlichtherle 2003). Délka viditelné části čepele k délce rukojeti byla tedy u prvé v poměru ca 1 : 2, u druhé ca 1 : 1.

U dýk z Čech (tab. 1) se délka lancetovitých pohybuje od 70 do 210 mm – tedy podobně jako u severoněmeckých dýk I. typu (Rassmann 1993, 20, Abb. 7: d. 85–245 mm). Stejně malých rozměrů – od 50–70 mm výše – jsou ostatně i měděné dýky zvoncovitých pohárů (Kuna – Matoušek 1978, 66; Turek 2008, 162). U dýk s rukojetí takto drobné exempláře chybí, české měří od 111 do 220 mm.

Společenská funkce dýk, nejen silicitových, je hodnocena obdobně, jako v předchozích horizontech eneolitu funkce bojových sekeromlatů – tedy primárně jako osobních zbraní, sekundárně jako statutárních symbolů demonstrujících příslušnost k určité společenské vrstvě (mužů-bojovníků, náčelníků, elitě) a v terciární úrovni jako atributů božstev (Zápotocký 1992, 166). Prestižní role dýk se zároveň považuje za výraz nového životního stylu, šířícího se v době zvoncovitých pohárů a s počátkem starší doby bronzové Evropou (kupř. Czembreszuk – Kozłowska-Skoczka 2008, 71). Detailně tuto otázku sledují především severští badatelé (např. Olausson – Vendkilde 2000). Odhaduje se kupř. společenská hodnota dýk podle umělecko řemeslné a technické kvality, přičemž nižší počty těch nejkvalitnějších, IV. typu, se vysvětlují vyšší prestižní funkcí; následně je sledována jejich frekvence, náleзовé situace a geografie, naznačující rozdělení na centrální a periferní oblasti. Analýza českých nálezů vede k poněkud odlišným závěrům, už proto, že zde, stejně jako v sousedních zemích na jih od severského okruhu, je mezi pozicí lancetovitých a dýk s rukojetí patrný rozdíl (kap. 5).

4.4. Dýky v ekumeně a mimo ni

Geografie obou forem dýk, lancetovitých a s rukojetí, má v Čechách jisté specifické rysy, patrné na úrovni zemské i regionální (tab. 2; mapy obr. 15a, b):

a) Na zemské úrovni překvapuje vysoký počet dýk z území považovaného dle stávajícího náleзовého stavu za neosídlené. Zatímco z ekumeny – staré sídelní oblasti, jak ji pro mladší eneolit a starší dobu bronzovou schematicky zachycují mapy v příslušných svazcích Archeologie pravěkých Čech (Neustupný ed. 2008, obr. 51; Jiráň ed. 2008, obr. 7), pochází 39 dýk (= 75%), z území mimo ni je 13 dýk (= 25%). Počet dýk lancetovitých a dýk s rukojetí je přitom vyrovnaný: v ekumeně v poměru 20 : 19, mimo ni v poměru 7 : 6.

b) Dýky z **obvodu ekumeny** jednoznačně preferují tzv. starou sídelní oblast v severní polovině země (regiony č. 1–5 dle Moucha 2005, Abb. 2), odkud pochází 32 dýk (= 62% z celk. počtu), rovným dílem lancetovitých a s rukojetí (16 + 16). Ze zbývajících dvou sídelních regionů, západočeského a jihočeského, je 7 dýk (= 13% z celk. počtu): ze západočeského regionu tři lancetovitě (chamské), z jihočeského spolehlivě jen dvě s rukojetí (starobronzové). Značný rozdíl je mezi oběma formami z hlediska sídelně geografického:

Silicitové dýky v Čechách:		lancetovitě (27 dýk)	s rukojetí (25 dýk)						Σ	
			ŠK	severské, typy:						
				III	IV	V	VI	x		
v ekumene	sz -stř.-v. Čechy	lokality na Labi a Vltavě	10, 33	5	47		31	15		6
		dto, říční nálezy			28	37		30		3
		ostatní lokality	4, 6, 7, 8, 9, 11, 22, 23, 24, 32, 34, 38, 40, 50?		20,35, 39,43	45		14,18	13	22
		dto, horské nálezy					41			1
	západní Čechy	výšinná sídliště	1, 2, 3							3
	jižní Čechy	centrální lokalita (na Vltavě)						12		1
	ostatní lokality	51?				19		52?	3	
vně ekumeny		17, 26, 42, 44, 46, 48, 49		21,29		36	16	25,27	13	
celkem: 52 dýk										

Tab. 2. Silicitové dýky v sídelních regionech a vně ekumeny. Čísla nálezů dle *tab. 1* (tučně: dýky z deskovitého rohovce).

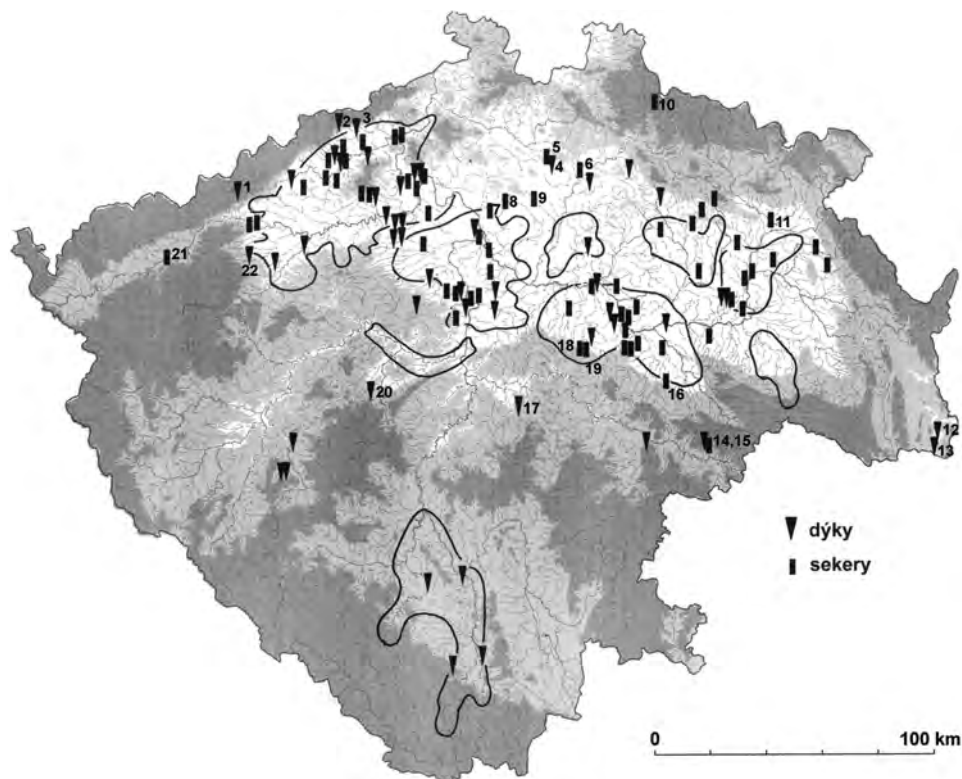
Tab. 2. Silexdolche innerhalb und außerhalb der Siedlungsökumene. Fundnummern nach *Tab. 1* (fettgedruckt: Dolche aus Plattenhornstein).

1. Na hlavních tocích, na Vltavě a Labi převažují dýky s rukojetí nad lancetovitými v poměru 8 ku 2, přičemž tři s rukojetí (č. 28, 30, 37) spadají do kategorie říčních nálezů.
2. Na území mimo obou hlavních toků je tomu opačně, tam v poměru 14 : 9 převažují lancetovitě nad dýkami s rukojetí. Říční nálezy zde chybí, je odtud ale jedna dýka z kategorie horských nálezů. Jedná se o dýku VI. typu z vrchu Kvitel nad Solany (č. 41), nevysokého kopce na jižním okraji západní, milešovské části Českého středohoří. Stejně jako z dalších hor a vrchů této oblasti je i odtud znám soubor nálezů charakteru neprofánních depozit (*Zápotocká – Zápotocký 2010, 339*).
3. Z lokalit na úrovni centrálních míst je sedm, event. osm dýk. V pěti případech jde o výšinná sídliště: dvě eneolitická (Bzí, Milínov – tři dýky lancetovitě), tři polykulturní (Vraný – lancetovitá; Dolánky-Rubín a Žalov–Řivnác po jedné dýce s rukojetí III. typu). Šestou lokalitou jsou Hosty – sídliště na soutoku Vltavy a Lužnice, považované za obchodně výrobní centrum podílející se významně na obchodu podunajských oblastí s únětickou kulturní sférou (*Beneš 1989; 1991*), odkud je dýka VI. typu. Vazbu na místo centrálního významu nelze vyloučit ani u dýky z Českých Budějovic – podle *P. Zavřela (1986, 291)* měl zdejší prostor, s nápadnou koncentrací starobronzových nálezů, značný význam související s transportem alpské mědi.

c) Dýk z území **vně ekumeny** je třináct. Z nich osm, tj. dvě třetiny, pocházejí z lokalit situovaných na horských přechodech či dálkových komunikačních směrech – zemských stezkách, jak je pro období raného středověku rekonstruuje historická geografie (*Merhautová – Třeštlík 1983, 337, mapa III; Žemlička 1990, 122; Semotanová 1998, 173; I. Vávra* v pracích z l. 1968–1983), nebo pro starší období archeologie, kupř. podle sítě výšinných sídlišť (*Simon 1990, Abb. 12; Zápotocký 2000, obr. 1*). Vazba dýk s rukojetí na komunikační

směry byla zřejmá už z jejich prvního přehledu (*Zápotocký 1961*, 172) a poukazovali na ni při publikaci nových nálezů i *P. Zavřel (1986)* a *D. Stolz (2002)*, na Moravě *L. Šebela (1998, 216)*. Tuto premisu lze vztáhnout na tři ze sedmi lancetovitých a prakticky na všech šest dýk s rukojetí. Situace se, co se jednotlivých tras týče, zvýrazní, vezmeme-li v úvahu ještě další třídu importů převážně severského původu, navíc podobně jako dýky i datovanou: silicitové sekery (*Zápotocký v tisku*); srov. *obr. 16a*, č. 1–22:

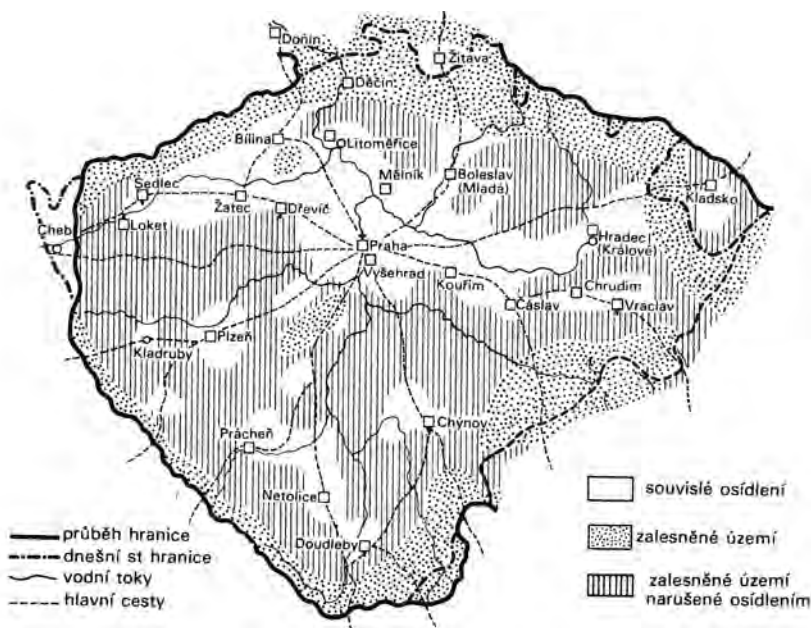
1. Z přechodů přes Krušné hory do Saska jsou dva nálezy z hřebenových plání Krušných hor. Prvním je zlomek dýky z Křímova (*obr. 16a*, č. 1), 725 m n. m., z linie stezky v pramenech k r. 1143 uváděné jako *semita bohémica*, spojující Chomutovsko přes široký neosídlený pás povodí Muldy s Míšeňskem, resp. Posálím (*Billig 1981*, Abb. 5; *Velímský 1998*, 90). Druhým je dýka V. typu z Nového Města (*obr. 16a*, č. 2), 830 m n. m, ležícího stranou jedné ze středověkých stezek směřujících od Teplic do saského Freibergu. Oba nálezy naznačují, že přes Krušné hory nepřecházela v pravěku jen Chlumecká stezka, ale že v užívání byly i další směry (jak pro starší d. bronzovou už *Pleinerová 1966*, 340). Dýka z Nového Města je navíc, spolu s dýkou IV. typu z blízké Vrchoslavi, na samém úpatí Krušných hor (*obr. 16a*, č. 3), z obvodu cínových ložisek u Cínovce a Krupky (*Pleinerová 1966*, obr. 1; *Bartelheim – Niederschlag 1999*, 19, Karte C), což nevylučuje ani souvislost s exploatací zdejšího rudného bohatství, pro níž jsou ovšem doklady až z pozdní doby bronzové (*Bouzek – Koutecký – Simon 1989*).
2. Z raně středověké Žitavské stezky, směřující na sever, z Pojizeří do Horní Lužice (*Vávra 1974*, mapa 2), jsou lancetovitá dýka ze zaniklé vsi Židlova (*obr. 16a*, č. 4), sekera z Horní Krupé (*obr. 16a*, č. 5), event. i sekera z Mohelnice (*obr. 16a*, č. 6). Nápadnou kumulaci broušené industrie v této neosídlené partii Českolipska, v prostoru Židlova a Krupé (*Peša – Šrein – Šreinová 2012*), lze vysvětlit právě existencí komunikačního směru a patrně též etapového místa. Zajímavá je v této souvislosti trojice seker ze severního Mělnicka (*obr. 16a*, č. 7 – Hradsko, č. 8 – Střednice, č. 9 – Sodoměř), jejichž rozmístění indikuje variantu cesty ze středních Čech na sever vyhýbající se dolnímu toku Jizery.
3. Izolovaný nález sekery z Polubného (*obr. 16a*, č. 10) je od přechodu Novosvětského sedla (888 m n. m.) mezi Jizerskými horami a Krkonošemi údolím Bóbru do Poodří; k této trase dle nálezů broušené industrie *Prostředník – Šída 2002*, 292, obr. 3–7.
4. Z těsné blízkosti cesty na východ, tzv. Polské, přes Náchodský průsmyk do Kladska (*Vávra 1972*), je sekera z Heřmanic (*obr. 16a*, č. 11).
5. Zlomky dýk z Chornice (*obr. 16a*, č. 12), Jevíčka (*obr. 16a*, č. 13) a moravských Knínic jsou ze směru vedoucího z Brněnska Boskovickou brázdou na sever do Lanškrounské kotliny a odtud do východních Čech, nebo po Tiché Orlici do Kladska (*Šebela 1998*, 217).
6. Dýka III. typu a sekera z Dolní Krupé (*obr. 16a*, č. 14, 15), kde akumulace nálezů naznačuje etapové místo, sekera z Chlumku (*obr. 16a*, č. 16) a na moravské straně dýka III. typu ze Žerotíc (*Šebela 1998*, 217) jsou ze směru daného řetězcem nálezů broušené industrie, jenž odpovídá trase raně středověké Haberské stezky; ta zajišťovala spojení středního Polabí s jihozápadní Moravou a rakouským Podunajím (*Vávra 1969*) a fungovala prokazatelně od eneolitu (*Zápotocký 2002*, 185, obr. 45, 47).

Obr. 16a. Silicitové dýky a sekery v Čechách (dýky: srov. obr. 14; sekery: srov. *Zápotocký v tisku*, obr. 16; sídelní regiony únětické kultury podle *Moucha 2005*, Abb. 2). Č. 1–22 nálezy dýk a seker ve vztahu ke komunikačním směrům (kap. 4.4): 1 Křimov; 2 Nové Město; 3 Vrchoslav; 4 Židlov; 5 Horní Krupá; 6 Mohelnice; 7 Hradsko; 8 Střednice; 9 Sudoměř; 10 Polubný; 11 Heřmanice; 12 Chornice; 13 Jevíčko; 14, 15 Dolní Krupá; 16 Chlumek; 17 Benešov; 18 Barchovice; 19 Hryzely; 20 Zaječov; 21 Sedlec; 22 Maššov.

Abb. 16a. Silexdolche und Beile in Böhmen (Dolche: vgl. Abb. 14; Beile: vgl. *Zápotocký in Druck*, Abb. 16; Siedlungsregionen der Aunjetitzer Kultur nach *Moucha 2005*, Abb. 2). 1–22 Dolch- und Beilfunde in Beziehung zu den Richtungen der Fernwege (s. Kap. 4.4): 1 Křimov; 2 Nové Město; 3 Vrchoslav; 4 Židlov; 5 Horní Krupá; 6 Mohelnice; 7 Hradsko; 8 Střednice; 9 Sudoměř; 10 Polubný; 11 Heřmanice; 12 Chornice; 13 Jevíčko; 14, 15 Dolní Krupá; 16 Chlumek; 17 Benešov; 18 Barchovice; 19 Hryzely; 20 Zaječov; 21 Sedlec; 22 Maššov.

7. Dýka VI. typu z Benešova (obr. 16a, č. 17) je z komunikačního směru do jižních Čech.
8. S jiným směrem na jih, a sice ze středního Polabí, by mohla souviset dvojice seker z okraje jižního Kolínska, z Barchovic (obr. 16a, č. 18) a Hryzel (obr. 16a, č. 19), při komunikační linii „Čertovy brázdy“, mířící na jih Čech přes Sázavu n. S. (*Bernat – Štědra 2003*, obr. 6).
9. Zlomek lancetovité dýky z deskovitého silexu ze Zaječova (obr. 16a, č. 20) je zhruba z poloviny vzdálenosti mezi Pražskem a Plzeňskem; také v tomto případě jde pouze o hypoteticky předpokládaný komunikační směr, v tomto případě odbočující z historicky i nálezově doložené Řezenské cesty (*Králová 2002*) k jihozápadu, na chamská výšinná sídliště na Blovicku (*John 2010*, obr. 8).

Obr. 16b. Mapa hlavních cest přemyslovských Čech, podle *Žemlička 1990, 122*.

Abb. 16b. Karte der Hauptwege im Přemyslidischen Böhmen, nach *Žemlička 1990, 122*.

10. Z trasy směřující po Ohři ze Žatecka přes Doupovské hory na západ, na Chebsko a do Horní Falce, je sekera ze Sedlce (*obr. 16a: č. 21*) a lze s ní spojovat i rukojeť dýky III. typu z Maštova, ležícího na samém okraji ekumeny (ke komunikační situaci v oblasti Doupovských hor a raně středověkého Maštovského újezdu *Hereit 2000; Velínský 1998, 176*).

Silicitové dýky a sekery z lokalit vně ekumeny, na liniích raně středověkých zemských stezek či v přírodou daných koridorech, jsou relativně spolehlivým svědectvím užívání těchto komunikačních směrů v období, do něhož obě nálezové třídy spadají – zhruba od mladšího eneolitu do starší doby bronzové. Samotné toto zjištění nepřekvapuje, naopak je v souladu s obecnou představou o říčním i suchozemském spojení pravěkých Čech s okolím od samého počátku zemědělského pravěku. Co překvapuje, je počet směrů, z nichž některé stály v tomto ohledu dosud mimo diskusi.

5. Závěr

V práci, vycházející ze soupisu zhruba padesáti bifaciálně retušovaných silicitových dýk, hledáme odpověď na otázku, jakou roli hrála tato nečetná nálezová kategorie cizí proveniencie v eneolitu a starší době bronzové Čech.

Prvně se s artefakty tohoto druhu setkáváme ke konci středního eneolitu, a sice na výšinných sídištích **chamské a řivnáčské kultury** (kap. 3.1.1). Jde výhradně o dýky lancetovitě,

přičemž všechny datované jsou z deskovitého rohovce bavorského původu. Do sídelních areálů obou kultur se dostávaly, patrně jen náhodně, s drobnotvarou štípanou industrií z dolnobavorské skupiny chamské kultury. Nálezové situace neumožňují blíže určit jejich funkci; jde o ojedinělé nálezy z areálů výšinných sídlišť, jen dýka z Vraného snad byla přídavkem pohozeného kostrového pohřbu. V inventáři obou kultur jsou natolik výjimečné, že sotva lze uvažovat o jejich specifické společenské roli.

Z **kultury se šňůrovou keramikou** (KŠK, kap. 3.1.2) známe jedinou dýku, a sice s rukojetí, z hrubu střední fáze této kultury z Litoměřic. Vyrobená je, stejně jako lancetovité dýky předchozího horizontu, z deskovitého rohovce bavorské proveniencce. Její tvar, mezi jihoněmeckými dýkami této kultury bez analogií, nejspíše imituje měděné dýky kultury zvoncovitých pohárů, nastupující v Podunají poněkud dříve, než v Čechách. Funkční interpretace je tentokrát už zřejmá: v české skupině KŠK jde o první případ, kdy dýka nahrazuje sekeromlat v jeho tradiční symbolické roli. Jihoněmecká skupina, odkud k nám litoměřická dýka přichází, je první z okruhu středoevropských kultur se šňůrovou keramikou, u které tato výměna proběhla.

Přechodu prestižní role ze sekeromlatů na dýky (Axtmode → Dolchmode), k němuž došlo s koncem kultury se šňůrovou keramikou, je věnována pozornost zejména v severském okruhu, kde je tato změna zvláště markantní (Einzelgrabkultur → Dolchzeit / Spätneolithikum, jak už kupř. *Struve 1955*, 151; *Lomborg 1973*, 87). Ve středoevropských poměrech je tento proces spojován s **kulturou zvoncovitých pohárů**, v jejíž hrobové výbavě se symbolika dýky jako zbraně charakterizující společenský status plně prosadila, ovšem v kovovém provedení (*Turek 2006*; *Zimmermann 2007*). Jediným silicitovým exemplářem považovaným za dýku je v české skupině této kultury trojúhelníkovitá čepel z pohřebiště v Brandýsku; z Moravy jsou z této suroviny známé tzv. skládané dýky z Maref (kap. 3.1.3).

Do **staršího období únětické kultury** (kap. 3.1.4; 4) se hlásí 5 lancetovitých dýk z hrobů (*obr. 5: 1, 5, 6; 7: 4*) a patrně i větší část lancetovitých bez nálezových údajů, celkem ca 20 ks. Typově se většina z nich hlásí k dolnímu Poodří a jejich nálezy jsou zřejmě výsledkem kontaktu s tamními epišňůrovými skupinami. Na rozdíl od mladoúnětických dýk s rukojetí jsou v obvodu ekumeny více rozptýlené na území mimo obou hlavních toků. Vně ekumeny je jich méně na dálkových směrech. V hrobech se vyskytují, stejně jako silicitové sekery, jen vzácně, lze proto říci, že role dýky jako prestižní zbraně se v pohřebním ritu starší únětické kultury projevuje jen výjimečně. U domácí populace ale jistě představovaly – už s ohledem na vzdálenost od pobaltských dílen – ceněnou komoditu.

Je zajímavé, že během starší doby bronzové se v zemi objevuje ještě jeden výrazný typ zbraně/symbolu jihoskandinávské proveniencce – **sekeromlaty typu Hagebyhöga** (*obr. 13*; mapa *obr. 15b*).¹ Ze čtyř exemplářů by dva typologicky starší (z Rybňan a Slaného) mohly

¹ Sekeromlaty typu Hagebyhöga představují pozdní formu nejmladších člunkovitých sekeromlatů (typu Vellinge) švédské skupiny kultury se šňůrovou keramikou – Bootaxtkultur (*Forssander 1936*, 134). Známé jsou především z jižní Skandinávie, s nevýraznou koncentrací ve východním Švédsku. *C. O. Cederlund (1961)*, jenž podal jejich soupis a mapu (ca 60 lokalit ze Švédska a 12 z Dánska) je rozdělil do čtyř variant (*obr. 13: 7*), z nichž jednoduché exempláře z var. 3, 4 mají mít už charakter pracovních sekeromlatů. Podle nečetných hrobových nálezů, jednoho též s dýkou III. typu, se zde datují do severského mladšího neolitu, s těžištěm v mladším úseku, tj. v per. SN 2 (*Forssander 1936*, 134; *Malmer 2002*, 142).

Z Čech známe čtyři exempláře (*Zápotocký 1961*, 174, *obr. 4, 5*). Břítové poloviny sekeromlatů z Rybňan a Slaného (*obr. 13: 1, 2*) se profilem i tvarem ostří blíží ještě šňůrovým typům Hurva a Vellinge (*Malmer 1962*,

náležet ještě do staršího období k. únětické, zbývající dva, typologicky mladší, jsou spolehlivě mladounětické. Funkční kontext známe jen u sekeromlatu z hrobu z Března, kde byl spolu s bronzovou dýkou osobní zbraní muže, výbavou i polohou hrobu příslušníka „náčelnické“ vrstvy. Další dva jsou zase z lokalit na úrovni centrálních míst, resp. uzlových bodů (Slaný – Slánská hora, Praha-Bubeneč). Čtveřice těchto severských importů, ca 500 km od jejich mateřského území, tvoří izolovanou enklávu (*Bartelheim 1998*, Karte 136), signalizující, stejně jako dýky, jakýsi užší kontakt s jižní Skandinávií.

Do **mladšího období únětické kultury** spadají severské dýky s rukojetí III.–VI. typu, celkem 24 kusů. Z krátké rekapitulace dat z kap. 3.1.4 a 4 plyne, že mezi jejich pozicí a pozicí dýk z předchozího období je podstatný rozdíl (*obr. 14b; 15; tab. 2*):

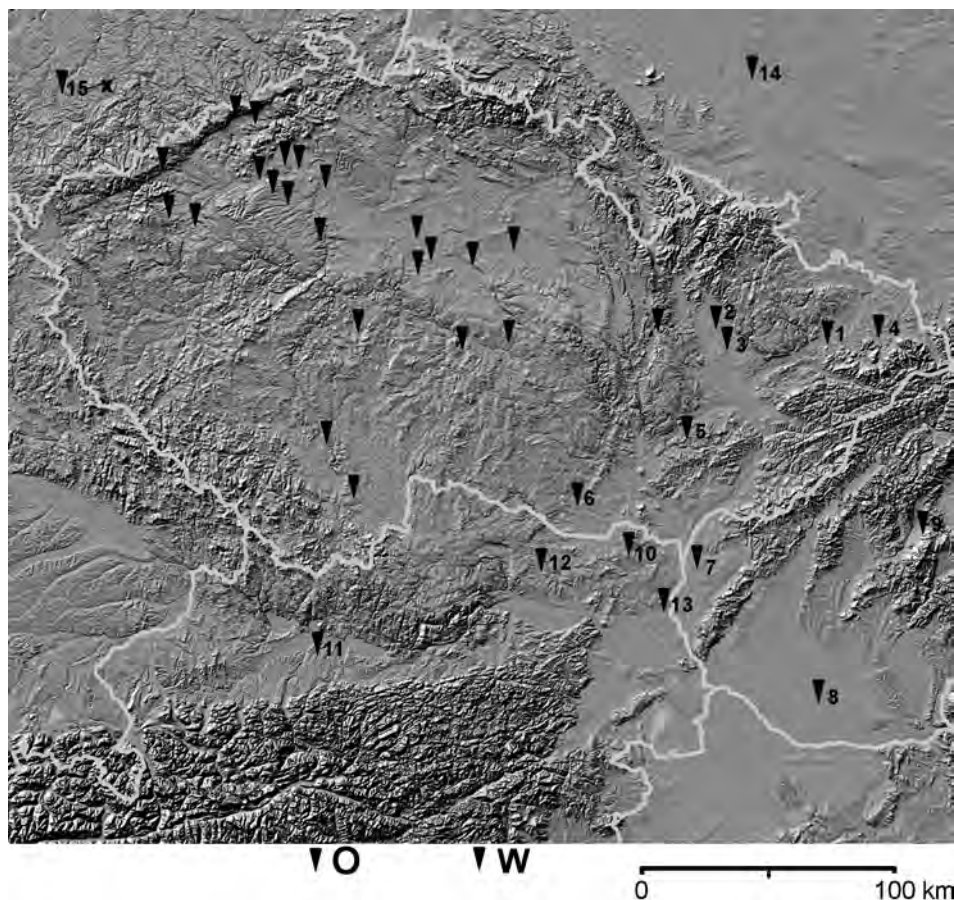
Mezi dýkami z ekumeny (18 ks) nyní chybí spolehlivé hrobové nálezy (souvislost dýky ze Svojšic s únětickým hrobem je nejistá). Naopak téměř polovina z nich je z areálů sídlišť na úrovni centrálních míst či uzlových bodů, s výjimkou Rubína vesměs ležících na Labi a Vltavě (8 ks: Dolánky, Litoměřice /2 ks/, Vliněves, Nymburk, Žalov-Řivnáč, Hosty a patrně i České Budějovice), z těsné blízkosti Labe je rukojeť z Velimi. Nestandardní náleзовé podmínky či lokaci mají i další dýky: dýka z Vrchoslavi je z obvodu významného krušnohorského rudního revíru, rukojeť z Labské Chrčice a dýky z Litoměřic a Nymburka spadají do kategorie říčních nálezů, dýka ze Solan do kategorie horských nálezů a rukojeť z Maštova je ze samého okraje ekumeny, z komunikačního směru na západ.

Dýky z lokalit vně ekumeny (6 ks) zase všechny, s výjimkou jedné, pocházejí z lokalit ležících buď přímo, nebo v těsné blízkosti tras pozdějších, raně středověkých zemských stezek mířících do Saska (Křímov, Nové Město), na jihozápadní Moravu (Dolní Krupá), na střední Moravu či do Kladska (Chornice) a do jižních Čech (Benešov). Souvislost s dalším komunikačním směrem, v tomto případě sledujícím tok Sázavy, není vyloučena ani u šesté dýky, z Ledče n. S. K nim lze přičíst i dvě dýky z okraje ekumeny, vázané na západní směr, do Chebska (Dolánky-Rubín, Maštov).

Pro spojení Podunají a alpské oblasti se severem přes české země se za jednu z hlavních tras, jež by měla být též jednou z variant „jantarové cesty“, sice považuje směr sledující tok Vltavy a Labe (pro Čechy už *Schránil 1921*, 13), lokace silicitových dýk a seker ale napovídá, že komunikačních směrů procházejících přes Čechy v poledníkovém i rovnoběžkovém směru bylo více (kap. 4.4; *obr. 16a*). Stejně tak pro mladounětické období se dá podle rozptylu severských dýk III.–VI. typu v neosídlených oblastech JV kvadrantu střední Evropy (*obr. 17*) soudit, že tras spojujících Podunají a alpskou rudnou oblast přes České země se severem bylo více. Rýsují se dvě mířící přes Čechy do saského Polabí (severojižní, resp. labsko-vltavská, a trasa pozdější Haberské stezky z jihozápadní Moravy

616, Abb. 111). Zbývající dva, z Prahy-Bubeneče a Března (*obr. 13: 3, 4*), se od nich odlišují vějířovitým ostřím a zčásti i profilem, jenž u prvního ještě kopíruje asymetricky hexagonální profilaci typu Vellinge 2 (*Malmer 1962*, Abb. 111: E2), u druhého je už čistě podkovovitý. Podle typologie *C. O. Cederlunda (1961, fig. 1)* patří první dva, typologicky starší, variantě 3, sekeromlat z Prahy-Bubeneče variantě 1 a sekeromlat z Března variantě 2.

Datování těchto sekeromlatů v českém prostředí není jednoznačné. V jižní Skandinávii se řadí do per. SN 2, paralelní s mladším obdobím únětické kultury (*Vandkilde 2005, fig. 1*). Tomu odpovídá i náleзовá situace z Března (*obr. 13: 4–6*), kde sekeromlat spolu s bronzovou dýkou byl výbavou staršího robustního muže v hrobě III, ležícím spolu s hrobem IV (s pohřbem ženy) uprostřed I. skupiny mladounětických hrobů (*Hnízdová 1955, 302; Pleinerová 1966, 362*). Stejně stáří můžeme předpokládat také u sekeromlatu příbuzného tvaru z Prahy-Bubeneče. Zbývající dva jsou typologicky starší, a mohou proto spadat už do starounětického období.

Obr. 17. Silicitové dýky s rukojetí severských typů III–VI v Čechách (srov. obr. 15b), na Moravě (1 Blahutovice; 2 Horní Libina; 3 Horní Sukolom; 4 Kopřivnice; 5 Pístovice; 6 Žeretice), Slovensku (7 Kúty – II. typ ?; 8 Nitrianský Hrádek; 9 Prievidza), v Rakousku (10 Falkenstein; 11 Gusen; 12 Raufing; 13 Stillfried; dvě štyrské dýky VI. typu leží jižněji: O – Oberzeiring; W – Wildon), Dolním Slezsku (14 Jawór) a Sasku (15 Kertzsch, zde navíc křížkem označen nálezy dýky I. typu z Mittelfrohna), Bavorsko nemapováno. Podle Šebela 1998; Marková 2004; Trnka 2000; 2006; Agthe 1989. Mapový podklad Earth Satellite Corporation® ESRI®.

Abb. 17. Silicidolche mit Griff der nordischen Typen III–VI in Böhmen (vgl. Abb. 15b), in Mähren (1 Blahutovice; 2 Horní Libina; 3 Horní Sukolom; 4 Kopřivnice; 5 Pístovice; 6 Žeretice), Slowakei (7 Kúty: Typ II?; 8 Nitrianský Hrádek; 9 Prievidza), Österreich (10 Falkenstein; 11 Gusen; 12 Raufing; 13 Stillfried; zwei Dolche des Typs VI wurden weiter südlich in der Steiermark gefunden: O – Oberzeiring; W – Wildon), Niederschlesien (14 Jawór) und Sachsen (15 Kertzsch; hier zudem der Fund eines Dolches Typ I aus Mittelfrohna mit Kreuz gekennzeichnet), Bayern unberücksichtigt. Nach Šebela 1998; Marková 2004; Trnka 2000; 2006; Agthe 1989. Kartengrundlage der Earth Satellite Corporation® und ESRI®.

do středočeského Polabí) a dvě přes střední Moravu do Poodří (Moravskou bránou a Boskovickou brázdou přes Kladsko).

Pro interpretaci funkce dýk severských typů v mladším období uňetické kultury je podstatný také rozdíl mezi situací v Čechách a jižní Skandinávii. Kupř. v Dánsku je z 1821

dýk III.–VI. typu 573, tj. 31 %, z hrobů a 86, tj. 4,7 %, z depotů (Lomborg 1973, fig. 42). Z depotů a hrobů různých forem (megalitů, skřínkových hrobů, mohyl, plochých hrobů) je značné procento dýk i v kontinentální zóně severského okruhu (Rassmann 1993, 63, 67; Siemann 2003, 28, Tab. 2). Proti tomu v Čechách: (a) spolehlivé hrobové nálezy dýk chybějí, (b) značná část jich je ze sídlišť charakteru centrálních míst či uzlových bodů, (c) celkově nápadná, ať už jde o nálezy z ekumeny, či mimo ni, je jejich vazba na říční a suchozemské komunikační směry.

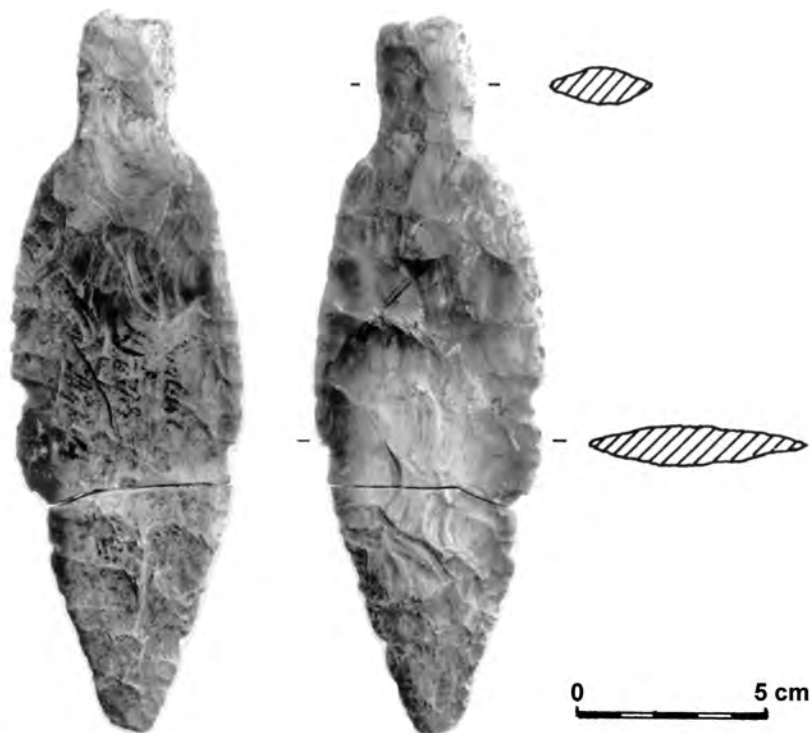
Docházíme tak k závěru, že funkce silicitových dýk musela být v mladoúnětických Čechách jiná, než tomu bylo v předchozích obdobích. Zatímco v prostředí eneolitických kultur, včetně staroúnětické, plnily roli zbraně symbolizující zároveň společenské postavení svého majitele, z mladoúnětických dýk lze takto interpretovat – tedy jako cizokrajnou komoditu v rukou domácí elity – s ohledem na nejisté hrobové nálezy stěží část. Nálezo-ové situace a geografické rozložení naopak naznačují, že jde převahou o fenomén stojící jakoby mimo domácí prostředí, primárně vázaný na komunikační síť a její uzlové body. V práci z r. 1961 jsem partii o severských pazourkových dýkách v Čechách končil konstatováním, že „výsledným dojmem, kterým tento zvláštní charakter jejich nalezišť působí, je představa cest a náhodných ztrát“ a jejich výskyt zde je „znamením a následkem obchodního styku se severem“, aniž by je bylo možné považovat za vlastní předmět směny – zboží, protože v únětické oblasti v této době byla již vlastní produkce dýk bronzových; proto „mladší typy /severských dýk/ nejsou u nás předmětem směny, ale, jak se zdá, jejím průvodním znakem“ (Zápotocký 1961, 172). Dnes, kdy se nálezo-ový stav ztrojnásobil, docházíme v podstatě ke stejnému závěru. S hypotézou, že většina dýk III.–VI., typu z českých lokalit patřila – ať už jako zbraně, nebo jako běžné nástroje (též křesadla) – k výbavě lidí spojených s provozem na dálkových komunikacích, se jako velmi pravděpodobný jeví i severský původ těchto lidí („severských kupců“: Stolz 2002, 182), či alespoň jejich kontakt se severským okruhem. Tento závěr je také v souladu s představou fungujících dálkových cest a dálkového obchodu (Jiráň ed. 2008, 14, 73; Primas 2008, 149 n.), jehož větve by měly právě v této době zasahovat ze Středomoří až do střední a severní Evropy (Kristiansen – Larsson 2005, 107). Existence obchodních spojů mezi alpskými rudnými ložisky, únětickou kulturou a severským okruhem, jež nálezy dýk pomáhají konkretizovat, je zároveň logickým vysvětlením rozkvětu metalurgie středoevropské a severské doby bronzové.

Práce dokončena s finanční podporou Grantové agentury ČR v rámci grantového projektu č. 405/10/1499.

Příloha

Silicitová dýka ze Žukiva na Ukrajině

V r. 1988 se na mne obrátila pí Valentová z Histologického ústavu na pražském Albertově, bytem v Nové Hospodě u Popovic, o posouzení nálezu silicitové dýky, kterou mi zároveň zapůjčila k dokumentaci. Jednalo se o dědictví po někom z rodiny, kdo před 1. světovou válkou byl údajně v Rusku. K nálezu mělo dojít při kopání základů pro novou hájovnu v Žukově u města Slavuta – což se zdá souhlasit s nápisem černou tuší na čepeli dýky, jen zčásti čitelným, jehož první část je v latině, druhá v azbuce: „Nalezl 8. 9. 1908 ... н Жукова“. Dýku jsem paní Valentové vrátil s doporučením, aby ji nabídla ke koupi Národnímu muzeu. Podle formulace nápisu dýky získal zřejmě Čech žijící v česko-ruském prostředí, někdo, kdo

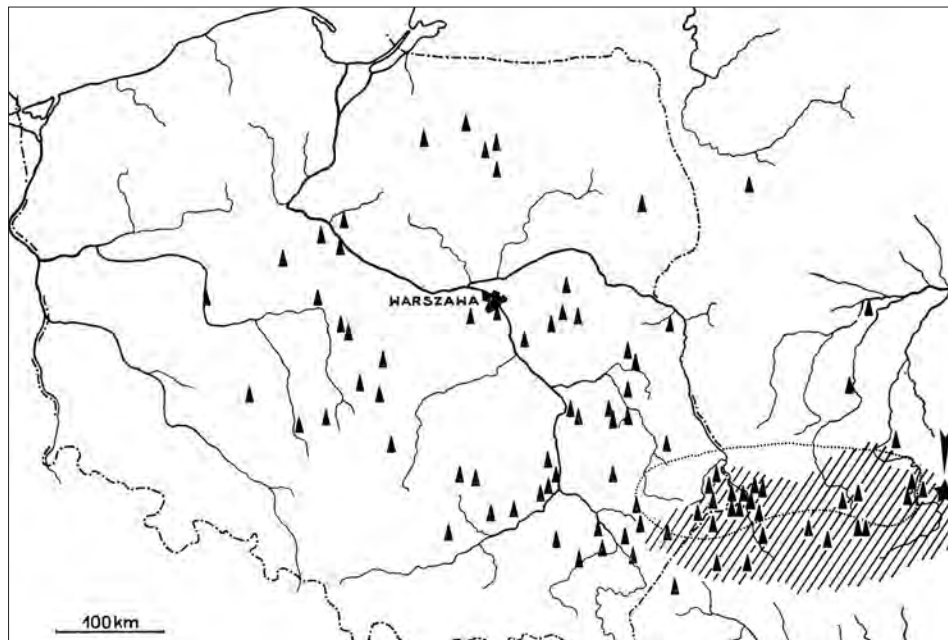

Obr. 18a. Žukiv (Chmelnická oblast, Ukrajina), silicitová dýka, nález z r. 1908. Foto H. Toušková.
 Abb. 18a. Schukiw (Oblast Chmelnyzkyj, Ukraine), Silexdolch, Fund von 1908.

snad v carském Rusku pracoval a mohl být – s ohledem na přesné datum – jejím nálezem také přítomen. Mohlo jít také o obyvatele některé z obcí v okolí Slavuty, osazených volyňskými Čechy. Obec Žukov, dnes Žukiv, leží ca 15 km na SSV od Slavuty, města v Chmelnické oblasti Ukrajiny. Stavba nové hájovny, při níž se dýka našla, se nacházela nejspíše v jednom ze dvou větších lesních komplexů severně od obce, táhnoucích se dle soudobé mapy jednak na S k Sosnivce a Djatilivce, jednak na SV, ke vsím Somaky a Nohačivka:

Dýka s krátkou rukojetí ploše bikonvexního profilu (*obr. 18a*), ostře odsazenou od ploché listovité čepele; oboustranně plošně retušovaná, s výjimkou chybějícího hrotu v délce ca 2 mm nepoškozená, čepel recentně zlomená; světle šedý až bělošedý, místy tmavě až černě žíhaný silicit; celková délka 190 mm (d. čepele 155 mm, d. rukojeti 35 mm).

Dýka ze Žukiva náleží do skupiny artefaktů původně označovaných jako hroty oštěpů strzyžovského typu. Rozšířené jsou v širokém pásmu od dolní Visly po horní tok jižního Bugu, kde se též nacházejí ložiska suroviny – volyňského silicitu. Zde je také zaznamenána jejich zvýšená koncentrace, na jejímž východním okraji Žukiv leží (*obr. 18b*). Dříve se považovaly za součást inventáře pozdně šňůrové strzyžovské kultury, jejímž prostřednictvím se měly šířit dále do Polska (*Glosik 1968; Wyszomirski 1974*). Nová analýza vedla k revizi jejich kulturní příslušnosti: podle ní patří jednoznačně až do doby mierzanowické kultury, přesněji do její starší fáze, řazené v Malopolsku do per. Ia starší doby bronzové (*Libera 2001; Bargiel – Libera 2005* jako hroty typu Czernicyń-Torczyń). Protože jejich funkční určení v polské literatuře kolísá (sztylety, kindzaly, dziryty, groty, ostrza oszczepów, włóczni lub dzib), oba autoři volí neutrální označení „płozcze“ (projectile points). Naopak při pohledu „od Baltu“ jsou považované funkčně i typologicky jednoznačně za dýky, navíc geneticky vázané na severskou sféru (*Crebreszuk – Kozłowska-Skoczka 2008, 9*).

Obr. 18b. Silicitové hroty strzyżovského typu podle *Glosik 1968; Bargiel – Libera 2004*, ryc. 2 (tečkované: hranice strzyżovské kultury; šikmé šrafy: produkční oblast dýk; hvězda = dýka ze Žukiva).

Abb. 18b. Silexspitzen des Typs Strzyżów nach *Glosik 1968; Bargiel – Libera 2004*, ryc. 2 (punktiert: Grenze der Strzyżów-Kultur; schräg schraffiert: Produktionsgebiet der Dolche; Stern: Dolchfund von Schukiw).

Tvarově je dýka ze Žukiva blízká typům časné fáze mierzanowické kultury (*Libera 2001*, ryc. 1), liší se ale od nich tvarem čepele. Podobně formovaný je hrot z pohřebiště v Torczyně, o němž sami autoři uvádějí, že jeho „pozycja taksonomiczna“ je nejasná (*Bargiel – Libera 2005*, 9, 10, ryc. 4A: 1).

Literatura

- Agthe, M. 1989*: Bemerkungen zu Feuersteindolchen im nordwestlichen Verbreitungsgebiet der Aunjetitzer Kultur. Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege 33, 15–113.
- Altorf, K. – Affolter, J. 2010*: Die neolithischen Dolche aus dem Kanton Zürich. In: I. Matuschik – Ch. Strahm Hrsg., Vernetzungen. Aspekte siedlungsarchäologischer Forschung, Freiburg, 297–315.
- Ankert, H. 1918*: Aus meiner praehistorischen Sammlung. Zvl. otisk z Nachrichtenblatt der deutschen malakozoologischen Gesellschaft, 1918, Heft 3.
- Bargiel, B. – Libera, J. 2005*: Zespoły grobowe s krzemiennymi płoszczami w Malopolsce i na Wolyniu. Wiadomości Archeologiczne 57, 3–27.
- Bartelheim, M. 1998*: Studien zur böhmischen Aunjetitzer Kultur – Chronologische und chorologische Untersuchungen. Teil I, II. Bonn.
- Bartelheim, M. – Niederschlag, E. 1999*: Untersuchungen zur Buntmetallurgie, insbesondere des Kupfers und Zinns, im sächsisch-böhmischen Erzgebirge und dessen Umland. Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege 40, 8–87.
- Beneš, A. 1989*: Hosty: die südböhmische frühbronzezeitliche Siedlung unter Teilnahme der karpatenländischen Kulturen. In: Das Äneolithikum und die früheste Bronzezeit (C14 3000–2000 b.c.) in Mitteleuropa: kulturelle und chronologische Beziehungen, Praehistorica 15, Praha, 227–232.

- Bernat, J. – Štědra, M. 2003: Čertova brázda – stará severojižní stezka mezi Labem a Sázavou. *Archeologie ve středních Čechách* 7, 349–362.
- Billig, G. 1981: Burgenarchäologische und siedlungskundliche Betrachtungen zum Flussgebiet der Zschopau und der Freiburger Mulde. *Zeitschrift für Archäologie* 15, 265–297.
- Binstleiner, A. 2005: Die Lagerstätten und der Abbau bayerischer Jurahornsteine sowie deren Distribution im Neolithikum Mittel- und Osteuropas. *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz* 52, 43–155.
- Böhm, J. 1932: Únětické nálezy na Pardubicku. *Památky archeologické* 38, 47–49.
- Bouzek, J. 1993: The shifts of the amber route. In: C. W. Beck – J. Bouzek eds., *Amber in Archaeology*, Praha, 141–146.
- Bouzek, J. – Koutecký, D. – Simon, K. 1989: Tin and prehistoric mining in the Erzgebirge (Ore Mountains): some new evidence. *Oxford Journal of Archaeology* 8, 203–212.
- Břicháček, P. 1991: Hosty (District of České Budějovice) – an enclosed settlement of the Early Bronze Age. In: *Archaeology in Bohemia 1986–1990*, Praha, 90–94.
- Budinský, P. 1978: Teplicko v pravěku II. *Přehledné dějiny Teplicka* 1/2. Teplice.
- Buchvaldek, M. 1986: Kultura se žňůrovou keramikou ve střední Evropě I. Skupiny mezi Harcem a Bílými Karpatami. *Præhistorica* 12. Praha.
- Burger 1988: Die Siedlung der Chamer Gruppe von Dobl, Gemeinde Prutting, Ldkr. Rosenheim, und ihre Stellung im Endneolithikum Mitteleuropas. *Fürth/Bayern*.
- Buwan, P. 2006: Grobia-Śmiardowo und Iwno. Untersuchungen zur frühen Bronzezeit in Nordwestpolen. *Saarbrücker Studien und Materialien zur Altertumskunde* 10. Bonn.
- Cederlund, C. O. 1961: Yxor av Hagebyhögatyp. *Fornvännen* 1961, 65–79.
- Czebreszuk, J. – Kozłowska-Skoczka, D. 2008: Sztylety krzemienne na Pomorzu Zachodnim. *Szczecin*.
- Černá, E. 2010: Křímov, okr. Chomutov. *Výzkumy v Čechách* 2007, 533.
- de Grooth, M. 1977: Silex der Altheimer und Chamer Gruppe. In: P. Modderman, *Das neolithische Besiedlung bei Hienheim, Ldkr. Kelheim, I, Kallmünz*.
- Dobeš, M. 1992: Archeologická sbírka bývalého muzea v Podbořanech. *Zprávy České archeologické společnosti – Suppl.* 15. Praha.
- Dresely, V. 2004: Schnurkeramik und Schnurkeramiker im Taubertal. *Stuttgart*.
- Driebehaus, J. 1960: Die Altheimer Gruppe und das Jungneolithikum in Mitteleuropa. *Mainz*.
- Dvořák, F. 1936: Pravěk Kolínska a Kouřimska. *Soupis archeologických památek. Kolín*.
- Dvořák, P. – Šebela, L. 1992: Beziehungen zwischen Schnurkeramik und Glockenbecherkultur in Mähren. In: M. Buchvaldek – Ch. Strahm Hrg., *Die kontinentaleuropäischen Gruppen der Kultur mit Schnurkeramik. Schnurkeramik-Symposium 1990. Præhistorica* 19, Praha, 99–107.
- Egg, M. – Spindler, K. 2009: Kleidung und Ausrüstung der kupferzeitlichen Gletschermumie aus den Öztaler Alpen. *Der Mann in Eis, Bd. 6. Mainz*.
- Engelhardt, B. 1978: Neue Grabfunde der Schnurkeramik aus Niederbayern. *Archäologisches Korrespondenzblatt* 8, 285–300.
- 1991: Beiträge zur Kenntnis der Glockenbecherkultur in Niederbayern. *Vorträge des 9. Niederbayerischen Archäologentages*, 65–84.
- Filip, J. 1948: *Pravěké Československo. Praha*.
- Forssander, J. E. 1936: *Der ostskandinavische Norden während der ältesten Metallzeit Europas. Lund*.
- Franc, F. X. 1890: *Štáhlauer Ausgrabungen 1890. Bd. I, II – Přehled nalezišť v oblasti Mže, Radbuzy, Úhlavy a Klabavy, 1906. Ed. V. Šaldová. Praha*.
- Funk, L. – Menšík, P. 2011: Netypický štípaný artefakt z Jílového u Prahy. *Časopis Společnosti přátel starožitností* 119, 83–87.
- Głosiak, J. 1968: Kultura strzyżowska. *Materiały Starożytne* 11, 7–114.
- Hájek, L. 1954: Jižní Čechy ve starší době bronzové. *Památky archeologické* 45, 115–184, 189.
- 1968: Kultura zvoncovitých pohárů v Čechách. *Archeologické studijní materiály* 5, Praha.
- Hellich, J. 1921: Pozdně neolitické pohřebiště skrčků „Na žebračku“ u Pátku. *Památky archeologické* 32, 213–219.
- Hereit, P. 2000: Dějiny nejstaršího osídlení Doupovska. *Sborník Západočeského muzea v Plzni – Historie* 15, 117–175.
- Heyd, V. 2000: *Die Spätkupferzeit in Süddeutschland I, II. Bonn*.
- Hnězdová, I. 1955: Únětické sídliště a pohřebiště v Březně u Loun. *Archeologické rozhledy* 7, 294–308.

- Husty, L. 1994: Eine glockenbecherzeitliche Gräbergruppe aus Landau an der Isar, Ldkr. Dingolfing-Landau. Vorträge des 12. Niederbayerischen Archäologentages, 89–107.
- Itten, M. 1970: Die Horgener Kultur. Basel.
- Jíra, J. A. 1923: Nová pohřebiště předúnětického typu v Bubenči. Zvl. otisk z časopisu Obzor praehistorický 2, 1–67.
- Jiráň, L. ed. 2008: Archeologie pravěkých Čech 5. Doba bronzová. Praha.
- John, J. 2010: Výšinné lokality středního eneolitu v západních Čechách. Plzeň.
- Kalferst, J. – Prostředník, J. 1993: Nálezy kultury se šňůrovou keramikou ve východních Čechách. Pojizerský sborník 1, 16–47.
- Karafiát, K. 1916: Frühbronzezeitliches Grab aus Briesen (Böhmen). Wiener prähistorische Zeitschrift 3, 118–119.
- Knor, A. 1953: Vraný. Zpráva o výzkumu za dobu od 19. do 27. září 1953. Archiv ARÚ čj. 4909a/53.
- Králová, A. 2002: Rekonstrukce pravěkých komunikací. In: E. Neustupný ed., Archeologie nenalezeného, Dobrá Voda, 101–107.
- Kristiansen, K. – Larsson, T. B. 2005: The Rise of Bronze Age Society. Cambridge.
- Kruta, V. 1972: Dobříčany, o. Louny. Výzkumy v Čechách 1969, 29.
- Kučera, V. 1933: Nové archeologické nálezy. Věstník spolku Podkrušnohorského musea v Mostě 4–5, 16.
- Kühn, H. J. 1979: Das Spätneolithikum in Schleswig-Holstein. Neumünster.
- Kuna, M. 1981: Zur neolithischen und äneolithischen Kupferverarbeitung im Gebiet Jugoslawiens. Godišnjak Sarajevo 19. Sonderabdruck, 1–81, Taf. 1–27.
- Kuna, M. – Matoušek, V. 1978: Měděná industrie kultury zvoncovitých pohárů ve střední Evropě. In: Praehistorica 7, Praha, 65–89.
- Kytlicová, O. 1960: Eneolitické pohřebiště v Brandýsku. Památky archeologické 51, 442–474.
- Libera, J. 2001: Krzemienne formy bifacialne na terenach Polski i zachodniej Ukrainy (od środkowego neolitu do wczesnej epoki żelaza). Lublin.
- Limburský, P. 2010: Proměny pravěké krajiny. Živá archeologie 11, 22–25.
- Lomborg, E. 1973: Die Flintdolche Dänemarks. Studien über Chronologie und Kulturbeziehungen des südsandinavischen Spätneolithikums. København.
- Lutovský, M. – Smejtek, L. et al. 2005: Pravěká Praha. Praha.
- Machnik, J. 1978: Wczesny okres epoki brązu. In: A. Gardawski – J. Kowalczyk red., Prahistoria Ziemi Polskich III – Wczesna epoka brązu, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk: Ossolineum, 9–136.
- Maier, R. A. 1964: Die jüngere Steinzeit in Bayern. Jahresbericht der Bayerischen Bodendenkmalpflege 5, 9–197.
- Malmer, M. 1962: Jungneolithische Studien. Lund.
- 2002: The Neolithic of South Sweden – TRB, GRK, and STR. Stockholm.
- Marková, K. 2004: Siličtidolche in der Slowakei. In: J. Bátora – V. Furmánek – L. Veliačik Hrg., Einflüsse und Kontakte alteuropäischer Kulturen, Nitra, 205–215.
- Matuschik, I. 1998: Kupferfunde und Metallurgie-Belege, zugleich ein Beitrag zur Geschichte der kupferzeitlichen Dolche Mittel-, Ost- und Südosteuropas. In: M. Mainberger, Das Moordorf von Reute. Archäologische Untersuchungen in der jungsteinzeitlichen Siedlung Reute-Schorrenried, Staufen i. Br., 207–312.
- 1999: Riekofen und die Chamer Kultur Bayerns. In: H. Schlichtherle – M. Strobel Hrg., Horgen – Cham – Goldberg III – Schnurkeramik in Süddeutschland, Gaienhofen – Hemmenhofen, 69–95.
- Merhautová, A. – Třeštitík, D. 1983: Románské umění v Čechách a na Moravě. Praha.
- Mottes, E. 2001: Bell Beakers and beyond: flint daggers of northern Italy between technology and typology. In: F. Nicolis ed., Bell Beakers today. Pottery, people, culture, symbols in prehistoric Europe vol. 2, Trento, 519–545.
- Moucha, V. 1963: Die Periodisierung der Úněticer Kultur in Böhmen. Sborník Československé společnosti archeologické 3, 9–60.
- 1996: Zu den Beziehungen zwischen Bayern und Böhmen während der älteren Bronzezeit. In: K. Schmotz – M. Zápotocká eds., Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen. 5. Treffen 21.–24. Juni 1995 in Sulzbach-Rosenberg, Espelkamp, 26–32.
- 2005: Hortfunde der frühen Bronzezeit in Böhmen. Praha.
- Müller, S. 1902: Flintdolkene i den nordiske stanålder. Nordiske Fortidsminder 1, 124–168.
- Neugebauer, Ch. – Neugebauer, J. W. 1992: Quellen zur Chronologie der späten Schnurkeramik im unteren Traisental, Niederösterreich. In: M. Buchvaldek – Ch. Strahm Hrg., Schnurkeramik-Symposium 1990: Die kontinentaleuropäischen Gruppen der Kultur mit Schnurkeramik. In: Praehistorica 19, Praha, 143–155.

- Neustupný, E. ed. 2008:* Archeologie pravěkých Čech 4. Eneolit. Praha.
- Nilius, I. 1967:* Ein spätneolithisches Steinpackungsgrab aus der Gemarkung Ziesendorf, Kr. Rostock. Ausgrabungen und Funde 12, 184–188.
- Olausson, D. – Vandkilde, H. eds. 2000:* Form, Function and Context. Lund.
- Peša, V. – Šrein, V. – Šreinová, B. 2012:* Kamenná industrie z oblasti Ralska na jihovýchodním Českolipsku. Archeologie ve středních Čechách 16, 127–146.
- Peška, J. 2009:* Protoúnětické pohřebiště z Pavlova. Olomouc.
- Píř, J. L. 1899:* Starožitnosti země české I–1. Čechy předhistorické. Praha.
- Pleiner, R. – Rybová, A. red. 1978:* Pravěké dějiny Čech. Praha.
- Pleinerová, I. 1966:* Únětická kultura v oblasti Krušných hor a jejich susedství I. Památky archeologické 57, 339–455.
- Popelka, M. 2001:* Poznámky ke štípané industrii ze Bzí a Lopaty, okr. Plzeň-jih. In: Praehistorica 25–26, Praha, 179–204.
- Preidel, H. 1935:* Urgeschichte. Heimatkunde des Bezirkes Komotau IV–1. Komotau.
- 1941: Vorgeschichtliche Funde vom Kamme des Erzgebirges. Erzgebirgs-Zeitung 62, 81–84.
- Primas, M. 2008:* Bronzezeit zwischen Elbe und Po. Bonn.
- Prostředník, J. – Šída, P. 2002:* Přechod přes západní Krkonoše v pravěku a středověku. In: Otázky neolitu a eneolitu našich krajín 2001, Nitra, 283–311.
- Přichystal, A. 2009:* Kamenné suroviny v pravěku východní části střední Evropy. Brno.
- Rassmann, K. 1993:* Spätneolitikum und frühe Bronzezeit im Flachland zwischen Elbe und Oder. Schwerin.
- Rous, P. 1981:* Katalog pravěkých nálezů okresu Havlíčkův Brod. Zpravodaj Krajského muzea východních Čech. Hradec Králové.
- Rýzner, Č. 1884:* Řivnáč, předhistorické hradiště u Levého Hradce. Památky archeologické a místopisné 12, 209–215, 241–248, 299–302.
- Salač, V. 2002:* Zentralorte und Fernkontakte. In: A. Lang – V. Salač Hrsg., Fernkontakte in der Eisenzeit, Praha, 20–46.
- Seger, H. 1904:* Das Gräberfeld von Marschwitz, Kr. Ohlau. Schlesiens Vorzeit NF 3, 27–42.
- Semotanová, E. 1998:* Historická geografie Českých zemí. Praha.
- Schlichtherle, H. 2003:* Remedellodolch im fremden Griff?. Nachrichtenblatt Arbeitskreis Unterwasserarchäologie 10, 77–85.
- 2004/2005: Jungsteinzeitliche Dolche aus den Pfahlbauten des Bodenseeraumes. Plattform 13/14, 61–86.
- Schránil, J. 1921:* Studie o vzniku kultury bronzové v Čechách. Praha.
- 1928: Die Vorgeschichte Böhmens und Mährens. Berlin – Leipzig.
- Siemann, C. 2003:* Flintdolche Norddeutschlands in ihrem grabrituellen Umfeld. Bonn.
- 2005: Flintdolchen skandinavischen Typs im Rheinland, Westfalen, Hessen und im südlichen Niedersachsen. Nachrichten aus Niedersachsens Urgeschichte 74, 85–135.
- Simon, K. 1990:* Höhensiedlungen der älteren Bronzezeit im Elbsaalegebiet. Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte 73, 287–330.
- Siuchniński, K. 1972:* Klasyfikacja czasowo-przestrzenna kultur neolitycznych na Pomorzu Zachodnim II. Szczecin.
- Sklenář, K. 2011:* Pravěké a raně středověké nálezy v Čechách do roku 1870. Pramenná základna romantického období české archeologie. Fontes Archaeologici Pragenses 36. Praha.
- Sklenář, K. – Sklenářová, Z. – Slabina, M. 2002:* Encyklopedie pravěku v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha.
- Stocký, A. 1924:* Čechy v době kamenné. Praha.
- 1926: Pravěk země české I. Věk kamenný. Praha.
- Stolz, D. 2002:* Starší nález severské pazourkové dýky z Okrouhlíku, k. ú. Unhošť (okr. Kladno). Archeologie ve středních Čechách 6, 179–183.
- Stolz, D. – Lomecká, J. – Pochmanová, K. 2005:* Nález části eneolitického srpů u Velké Bukové (okr. Rakovník). Archeologie ve středních Čechách 9, 171–174.
- Streit, C. 1934:* Funde aus Niemes. Sudeta 10, 108–111.
- Struve, K. W. 1955:* Die Einzelgrabkultur in Schleswig-Holstein und ihre kontinentalen Beziehungen. Neumünster.
- Šebela, L. 1998:* Späteneolithische und altbronzezeitliche Silexdolche in Mähren. Saarbrücker Studien und Materialien zur Altertumskunde 6/7, 199–226.

- Škrdl, P. – Šebela, L. 1997: Pozdně eneolitické složené dýky na Moravě. In: Přehled výzkumů 1993–1994, Brno, 77–81.
- Tillmann, A. 1993: Gastgeschenke aus dem Süden? Zur Frage einer Süd-Nord-Verbindung zwischen Südbayern und Oberitalien im späten Jungneolithikum. *Archäologisches Korrespondenzblatt* 23, 453–460.
- 2001: Zu den schnurkeramischen „Dolchgräbern“ in Südbayern. In: T. H. Gohlisch – L. Reisch Hrsg., Die Stellung der endneolithischen Chamer Kultur in ihrem räumlichen und zeitlichen Kontext. Erlangen 26.–28. 3. 1999, Erlangen, 163–171.
- Trnka, G. 1991: Nordische Flintdolche in Österreich. *Archäologie Österreichs* 2/2, 4–10.
- 2000: Nochmals zu den nordischen Flintdolchen Österreichs. In: *Památky archeologické – Supplementum* 13, Praha, 419–423.
- 2006: Die Feuersteindolche im Krahuletz-Museum in Eggenburg, Niederösterreich. *Archäologie Österreichs* 17/1, 34–39.
- Turek, J. 2006: Období zvoncovitých pohárů v Evropě. In: *Archeologie ve středních Čechách* 10, 275–368.
- 2008: Kultura zvoncovitých pohárů. In: E. Neustupný ed., *Archeologie pravěkých Čech* 4. Eneolit. Praha, 147–169.
- Turek, J. – Daněček, V. – Kostka, M. 1998: Kamenný stůl – polykulturní pravěké sídliště v Praze-Vinohř. *Archaeologica Pragensia* 14, 7–31.
- Vajsov, I. 1993: Die frühesten Metalldolche Südost- und Mitteleuropas. *Prähistorische Zeitschrift* 68, 103–145.
- Vandkilde, H. 2005: A Review of the Early Late Neolithic Period in Denmark: Practice, Identity and Connectivity. www.jungsteinSITE.de.
- Vávra, I. 1969: Haberská cesta. *Historická geografie* 3, 6–32.
- 1972: Polská cesta. *Historická geografie* 8, 3–30.
- 1974: Žitavská cesta. *Historická geografie* 12, 27–91.
- Velínský, T. 1998: Trans montes ad fontes. K roli újezdů při středověké kolonizaci středních a vyšších poloh na území severozápadních Čech. *Most*.
- Veňcl, S. 1964: Severské pazourkové nástroje z Duchcova. *Archeologické rozhledy* 16, 280, obr. 84.
- 1970: Druhé únětické pohřebiště v Běchovicích, o. Praha-východ. *Archeologické rozhledy* 22, 139–147.
- 1985: Chipped industry. In: E. Plesová-Štiková, Makotřasy: A TRB Site in Bohemia. *Fontes Archaeologicae Pragenses* 17, Praha, 165–174.
- *v tisku*: Ůtzi: muž z tyrolského ledovce optikou archeologie nenalezeného. *Sborník Západočeského muzea v Plzni – Historie (Sborník A. Beneše)*.
- Vích, D. 2006: Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě. *Katalog archeologické sbírky. Zprávy České archeologické společnosti – Suppl.* 63, I, II. Praha.
- 2012: Neolitické a eneolitické osídlení severní části Boskovické brázdy. *Archeologie ve středních Čechách* 16/1, 29–126.
- Waldhauser, J. 2006: Český ráj očima archeologie. *Liberec*.
- Wojciechowski, W. 1976: Sztylety krzemienne typu skandynawskiego w Polsce Zachodniej. In: *Studia Archeologiczne – Acta Universitatis Wratislaviensis* 7, Wrocław, 37–94.
- Wyszomirski, M. 1974: Scandinavian Flint Daggers in the Southern and Eastern region of the Baltic. *Meddelanden från Lunds Universitets Historiska Museum* 1973–1974, 75–100.
- Zápotocká, M. – Zápotocký, M. 2010: Kult hor v neolitu? Neo- a eneolitické nálezy z hor a vrchů Českého středohoří. In: I. Fridrichová-Sýkorová ed., *Ecce homo. In memoriam Jan Fridrich*, Praha, 330–347.
- Zápotocký, M. 1961: Severské zbraně a nástroje starší doby bronzové v Čechách. *Památky archeologické* 52, 166–176.
- 1969: K významu Labe jako spojovací a dopravní cesty. *Památky archeologické* 60, 277–366.
- 1971: Archeologická práce a muzea na Litoměřicku do roku 1945. *Litoměřicko* 8, 5–64.
- 1975: Archeologická práce na Litoměřicku v letech 1945–1973. *Litoměřicko* 12, 29–70
- 1992: *Streitaxte des mitteleuropäischen Äneolithikums*. Weinheim.
- 2000: Eneolitická výšinná sídliště a komunikace. In: *Památky archeologické – Suppl.* 13, Praha, 480–488.
- 2002: Eneolitická broušená industrie a osídlení regionu Čáslav – Kutná Hora. In: I. Pavlů ed., *Bylany Varia* 2, Praha, 159–228.
- *v tisku*: Silicitové sekery a tesly v eneolitu a starší době bronzové Čech. *Sborník Západočeského muzea v Plzni – Historie (Sborník A. Beneše)*.
- Zavřel, P. 1986: Rukojeť severské pazourkové dýky z Českých Budějovic 9 – Dobré Vody. *Archeologické rozhledy* 38, 290–292.

Zimmermann, T. 2007: Die ältesten kupferzeitlichen Bestattungen mit Dolchbeigaben. Mainz.

Žemlička, J. 1990: Přemysl Otakar I. Praha.

Silexdolche aus dem jüngeren Äneolithikum und der älteren Bronzezeit in Böhmen

Die vorliegende Arbeit geht von einem Verzeichnis von ca. 50 Silexdolchen aus; Ziel war festzustellen, welche Rolle diese nicht besonders zahlreiche Fundkategorie fremder Provenienz im Milieu des böhmischen Äneolithikums und der älteren Bronzezeit spielte.

1. Einleitung. Die ältesten Formen von Stein- und Metaldolchen. In Böhmen fehlen Dolche in der Ausstattung äneolithischer Kulturen, bzw. fanden sich bisher nur ganz am Ende dieser Epoche, Kupferdolche in den Gräbern der Glockenbecherkultur, Silexdolche in den Proto-Aunjetitzer Gräbern. Beim Studium der örtlichen Funde von Silexdolchen müssen wir mit dem Umstand rechnen, dass es zwei Produktionskreise gibt: einen nördlichen, südkandinavischen und einen südlichen, zirkumalpinen, zu beiden sind die Böhmisches Länder geographisch wie quantitativ periphär gelegen.

2. Die Funde und ihre Klassifizierung. Forschungsstand, Gesamtzahl der Dolche (*Tab. 1; Abb. 14*), Unterteilung auf lanzettenförmige und Dolche mit Griff. Die Typenliste aller bisherigen Dolchfunde aus Böhmen auf *Abb. 1* reflektiert auch die Tatsache, dass die besagten Artefakte über lange Zeit sowohl aus dem nordischen als auch südlichen Produktionskreis ins Land gelangten.

3. Verzeichnis der Funde. 3.1. Datierte Dolchfunde; 3.1.1. Chamer und Řivnáč-Kultur (*Tab. 1, Nr. 1–4; Abb. 2*); 3.1.2. Schnurkeramik-Kultur (*Tab. 1, Nr. 5; Abb. 3*); 3.1.3. Glockenbecherkultur (*Tab. 1, Nr. 6; Abb. 4*); 3.1.4. Aunjetitzer Kultur (lanzettenförmig: *Tab. 1, Nr. 7–11; Abb. 5: 1, 5, 6; 7: 4*; mit Griff: *Tab. 1, Nr. 12–15; Abb. 6: 6; 9: 3; 10: 3, 4–8*). – 3.2. Dolche ohne Fundzusammenhang (*Tab. 1, Nr. 16–52; Abb. 6–12*).

4. Dolchtypen, ihre Datierung, Funktion und geographische Verbreitung. In beiden Produktionskreisen, aus denen die böhmischen Funde von Silexdolchen stammen, besteht in der Frequenz und Chronologie ihrer Hauptformen – der lanzettenförmigen und solcher mit Griff – ein wesentlicher Unterschied. Im südlichen Produktionskreis, wo mit dem Äneolithikum ihre Produktion praktisch endet, dominieren vollständig lanzettenförmige Dolche. Im nordischen Kreis werden zur selben Zeit die lanzettenförmigen von den Formen mit Griff ersetzt, die in der Folge bis tief in die Bronzezeit überdauern. In Böhmen sind beide Formen, sowohl lanzettenförmige als auch mit Griff, in etwa gleich stark vertreten.

4.1. Lanzettenförmige Dolche (24 St., Karte *Abb. 15a*). Der Vergleich mit der Dolchtypen des zirkumalpinen und des nordischen Kreises zeigt, dass die meisten von ihnen Analogien in beiden Produktionskreise haben (*Abb. 2–4*). Kriterium bei der Alters- und Herkunftsbestimmung könnte der Rohstoff sein (5-mal niederbayerischer Plattensilex, 19-mal Silex, meist offenbar von baltischen Lagerstätten). Datierte Dolche stammen aus Befunden der Chamer, Řivnáč- (alle aus Plattensilex), Glockenbecher- und älteren Aunjetitzer Kultur. Typologisch können die meisten in das Variantenpektrum der nordischen Dolche Typ I gereiht werden (*Lomborg 1973; Kühn 1979*). Die Auffassung, lanzettenförmige Dolche von den mährischen Gräberfeldern stammten aus dem Unteren Odergebiet und wären gleichzeitig Beweis für einen Kontakt des dortigen Epi-Schnurkeramik-Milieus mit der Proto-Aunjetitzer Phase der Aunjetitzer Kultur (*Šebela 1998*) gilt wohl auch für die Exemplare nordischer Provenienz aus Böhmen.

4.2. Dolche mit Griff (25 St., Karte *Abb. 15b*). Mit Ausnahme von Dolch SD 11 aus einem Schnurkeramik-Grab in Litoměřice, der aus Plattensilex hergestellt ist, können die restlichen zwanzig den nordischen Typen zugesprochen werden (Typ III: 8 St.; IV: 2 St.; V: 3 St.; VI: 7 St.). Alle drei datierbaren Dolche gehören zu Typ VI und erweisen, in Eintracht mit der nordischen Chronologie (*Forssan-*

der 1936; Lomborg 1973; Rassmann 1993), Kontakte zum Milieu der Aunjetitzer Kultur. – Mit den Dolchen von Typ VI erschienen zweimal auch Silexsicheln (Brníkov: Depot oder Grab?, *Abb. 11*; Litoměřice, aus der Elbe: Depot?, *Abb. 12*), beide Typ B nach Kühn 1979. Unter den böhmischen Funden von Silexsicheln sind diese zwei die einzigen nordischen Typs und Ursprungs. Alle anderen bisher veröffentlichten sind asymmetrisch und aus bayerischem Plattensilex (*Stolz – Lomecká – Pochmanová 2005*), die datierten Stücke stammen alle aus Siedlungen der Trichterbecherkultur.

4.3. Die gesellschaftliche Funktion der Dolche wird ähnlich wie in den vorangehenden äneolithischen Horizonten als Streitaxt bestimmt, also primär als persönliche Waffe, sekundär als Statussymbol, das die Zugehörigkeit zu einer bestimmten Gesellschaftsschicht demonstrieren soll. Die Prestigefunktion der Dolche wird gleichzeitig als Ausdruck eines neuen Lebensstils gewertet, der sich zur Zeit der Glockenbecher und mit dem Anfang der älteren Bronzezeit in Europa ausbreitete.

4.4. Dolche in und außerhalb der Siedlungsökumene (*Abb. 16a*). Das Vorkommen zeigt in Böhmen bestimmte spezifische Züge, zwischen beiden lanzettenförmigen und Dolchen mit Griffen besteht aus siedlungsgeographischer Sicht ein Unterschied (*Tab. 2*, Karten *Abb. 15a, 15b*). Die Anwesenheit einer beträchtlichen Anzahl von Dolchen, genauso wie Silexbeilen (*Zápotocký v tisku/im Druck*) auf den frühmittelalterlichen Wegen außerhalb der Siedlungsökumene bietet ein relativ verlässliches Zeugnis für die Funktion dieser Fernstrecken in der Zeit, auf die die beiden Fundkategorien entfallen.

5. Schluss. Gut ein Drittel der Silexdolche vom Gebiet Böhmens ist datiert und entfällt auf fünf kultur-chronologische Horizonte:

Zum ersten Mal treffen wir sie am Ende des mittleren Äneolithikums auf den Höhensiedlungen der *Chamer* und *Rivnáč-Kultur* an (*Abb. 2*). Es handelt sich ausschließlich um lanzettenförmige Exemplare, wobei alle datierten aus bayerischem Plattensilex hergestellt sind. Auf das Gebiet beider Kulturen gelangten sie offensichtlich zusammen mit kleinförmiger Spaltindustrie vom Gebiet der niederbayerischen Gruppe der *Chamer Kultur*. Der Dolch von Vraný gehörte vielleicht zur Ausstattung eines in einer Abfallgrube begrabenen Individuums, die anderen sind Einzelfunde von Höhensiedlungen. Im Inventar beider Kulturen sind sie so außerordentlich, dass nur schwer eine spezifische gesellschaftliche Rolle auszumachen ist.

Von der *Schnurkeramik-Kultur* kennen wir nur einen einzigen Dolch, und zwar mit Griff, aus einem Grab der mittleren Phase dieser Kultur in Litoměřice (*Abb. 3*). Genauso wie die Dolche in den vorangehenden Entwicklungsetappen ist er aus bayerischem Plattensilex. Zu seiner Form findet sich unter den süddeutschen Dolchen dieser Kultur keine Analogie. Vermutlich imitiert er kupferne Dolche der Glockenbecherkultur, die im Donauraum früher als in Böhmen verbreitet waren (*Heyd 2000, 480*). Die funktionale Interpretation ist in diesem Fall klar: Innerhalb der böhmischen Gruppe der *Schnurkeramik-Kultur* handelt es sich um den einzigen Fall, in dem die Hammeraxt in ihrer traditionellen symbolischen Rolle durch einen Dolch ersetzt ist. Die süddeutsche Gruppe, aus der der Dolch von Litoměřice zu uns gekommen ist, bildet die erste aus dem Milieu der mitteleuropäischen Kulturen mit *Schnurkeramik*, bei der dieser Austausch abgelaufen war.

Der Übergang der Prestigefunktion von Hammeraxt zu Dolch (Axtmode → Dolchmode), zu dem es am Ende der *Schnurkeramik-Kultur* kam (Einzelgrabkultur → Dolchzeit/nordisches Spätneolithikum, wie z.B. bereits *Struve 1955, 151*; *Lomborg 1973, 87*). In den mitteleuropäischen Verhältnissen wird dieser Prozess mit der *Glockenbecherkultur* in Verbindung gebracht (*Abb. 4*). In ihren Gräbern hatte sich der Dolch als Statussymbol voll durchgesetzt, allerdings in metallischer Ausführung (*Turek 2006*; *Zimmermann 2007*). Einziges Silexexemplar, das für einen Dolch gehalten wird, ist hier die dreieckige Klinge vom Gräberfeld in Brandýsek (*Abb. 4: 1–5*). Innerhalb Mährens sind aus diesem Rohstoff die sog. zusammengesetzten Dolche hergestellt (*Marefy: Abb. 4: 7, 20*; *Škrdla – Šebela 1997*). Es stellt sich die Frage, ob auch einige Einzelfunde von ähnlich geformten und ähnlich großen Pfeilspitzen, die üblicher Weise als Artefakte nichteuropäischen Ursprungs angesprochen werden, nicht auch Bestandteil solcher Dolche waren (*Zimmermann 2007*; *Schlichtherle 2004–2005*; für Böhmen vgl. *Abb. 4: 21, 22, 24, 25*).

Zur älteren Phase der *Aunjetitzer Kultur* gehören fünf lanzettenförmige Dolche aus Grabbefunden (*Abb. 5: 1, 5, 6; 7:4*) und offensichtlich auch die meisten isolierten Funde (insgesamt ca. 20 St.).

Im Unterschied zu den Jungaunjetitzer Dolchen mit Griff zeigen sie im Bereich der Siedlungsökumene eine größere Streuung und sind außerhalb des Siedlungsraums an den Fernstrecken weniger zahlreich anzutreffen. Ihre Anwesenheit in Böhmen ist wohl Ergebnis der Kontakte mit den Epi-Schnurkeramik-Gruppen im Unteren Odergebiet. In den Gräbern treten sie genauso wie die Silexbeile nur selten auf. Somit können wir sagen, dass die Rolle der Dolche als Prestigewaffe im Bestattungsritus der älteren Aunjetitzer Kultur nur selten zum Ausdruck kommt. Bei der einheimischen Bevölkerung bildeten sie – alleine schon mit Rücksicht auf die Entfernung von den baltischen Werkstätten – einen wertvollen Warenartikel.

Während der älteren Bronzezeit erschien in Böhmen noch ein ausgeprägter Typ von Waffen/Symbolen, die Kontakte zum Norden andeuten, in diesem Fall mit Südkandinavien: *Streitäxte des Typs Hagebyhöga* (Abb. 13, 15b). Von vier Stücken könnten zwei typologisch ältere (Rybňany, Slaný) noch zur älteren, die zwei jüngeren zur jüngeren Aunjetitzer Kultur gehören. Den funktionellen Zusammenhang kennen wir nur bei der Streitaxt aus dem Grab in Březno, wo sie zusammen mit einem bronzenen Dolch zu den persönlichen Waffen eines Mannes gehörte, durch Ausstattung und Lage des Grabs eines Anhängers der „Anführer“-Schicht. Weitere zwei Streitäxte stammen wiederum von Fundorten der Rangordnung Zentralort (Slaný – Slánská hora, Prag-Bubeneč).

Auf die *jüngere Aunjetitzer Kultur* entfallen nordische Dolche mit Griff von Typ III bis VI, insgesamt 24 St. In Kap. 3.1.4 und 4 wurde erwiesen, dass zwischen ihnen und den Dolchen aus der vorangehenden Etappe ein wesentlicher Unterschied besteht (Abb. 14b, 15; Tab. 2):

Unter den Dolchen *aus der Siedlungsökumene* (18 St.) fehlen nun die verlässlichen Grabfunde, dafür stammt nahezu die Hälfte von ihnen aus Siedlungen der Rangordnung von Zentralorten oder Knotenpunkten, mit Ausnahme von Rubín zumeist an der Elbe und Moldau (8 St.). Ungewöhnliche Fundumstände bzw. Fundstellen weisen auch weitere Dolche auf (3 Flussfunde, 1 Bergfund, 1 Dolch vom Rand des Erzreviers im Erzgebirge, 1 Dolch vom Rand der Siedlungsökumene auf einer Fernstrecke nach Westen).

Dolche von Fundorten *außerhalb der Siedlungsökumene* (6 St.) stammen wiederum bis auf eine Ausnahme von Fundorten entweder direkt, oder in unmittelbarer Nähe frühmittelalterlicher Fernwege in Richtung Sachsen, Südwestmähren, Mittelmähren, Kłodzko und Südböhmen. Hierher zu rechnen sind auch zwei Dolche vom Rand der Ökumene an der Strecke ins Egerland.

Für eine der Hauptrichtungen der Verbindung zwischen dem Donaauraum und dem Norden über die Böhmisches Länder, gleichzeitig eine der Varianten des sog. Bernsteinweges, wurde der Weg entlang Moldau und Elbe gehalten; Die Lage der Funde von Silexdolchen und Beilen spricht jedoch für eine größere Zahl von Ost-West- sowie Nord-Süd-Fernstrecken (Kap. 4.4; Abb. 16a).

Genauso lässt sich auch für die Jungaunjetitzer Phase aufgrund der Streuung der nordischen Dolche des Typs III–VI in den unbesiedelten Gebieten des Südostquadranten Mitteleuropas (Abb. 17) auf mehrere Wegrichtungen schließen, die den Donaauraum und das Alpenerzrevier über die böhmischen Länder mit dem Norden verbanden. Es zeichnen sich zwei Hauptrichtungen über Böhmen in das sächsische Elbland ab (ein Nord-Süd- bzw. Elbe-Moldau-Weg und eine Trasse von Südwestmähren in das mittelböhmische Elbland) sowie zwei Wege über Mittelmähren in das Odergebiet (über die Mährische Pforte und über die Boskowitz Furche und Kłodzko).

Für die Interpretation der Funktion der Dolche nordischen Typs in der jüngeren Zeit der Aunjetitzer Kultur ist auch der Unterschied zwischen der Lage in Böhmen und Südkandinavien ausschlaggebend, wobei letzteres eine höhere Vertretung von Grab- und Hortfunden zeigt. In Böhmen (a) fehlen dagegen Dolche aus verlässlichen Grabbefunden, (b) ein beträchtlicher Teil stammt aus Arealen innerhalb von Zentralorten oder Knotenpunkten und (c) insgesamt auffallend ist – ob es sich nun um Funde innerhalb oder außerhalb der Siedlungsökumene handelt – ihre Bindung an das Fluss- und Wegenetz.

Wir gelangen somit zu dem Schluss, dass die Funktion von Silexdolchen im Jungaunjetitzer Böhmen anders war, als in den vorangehenden Entwicklungsstadien. Während sie im Raum der äneolithischen Kulturen, einschließlich der Altaunjetitzer, die Rolle von Symbolen der gesellschaftlichen Stellung ihres Eigentümers spielten, kann von den Jungaunjetitzer Exemplaren auf diese Weise, also als fremdstämmiger Artikel in den Händen der einheimischen Elite, mit Rücksicht auf die unsicheren

Grabfunde nur unter Vorbehalt ein gewisser Teil gewertet werden. Die Befunde und die geographische Verteilung deuten dagegen an, dass wir es überwiegend mit einem Phänomen als ob außerhalb des heimischen Milieus zu tun haben, das primär an das Wegenetz und seine Knotenpunkte gebunden ist. 1961 habe ich einen Abschnitt über die Silexdolche mit der Feststellung geschlossen, dass „der Eindruck vom Charakter der Fundorte im Endeffekt der Vorstellung von Wegen und Zufallsverlusten entspricht“ und dass ihr Vorkommen hier „Begleitmerkmal und Folge von Handelsbeziehungen zum Norden“ sein dürfte, ohne sie als den eigentlichen Tauschgegenstand/Ware erachten zu können, da im Aunjetitzer Raum bereits eigene Bronzedolche produziert wurden; deshalb sind „jüngere Typen [nordischer Dolche] bei uns nicht Gegenstand des Tauschhandels, sondern, wie es scheint, ihr Begleitmerkmal“ (*Zápotocký 1961*, 172). Heute, nachdem sich die Fundbasis verdreifacht hat, können wir diesen Schluss im Grunde bestätigen. Im Anschluss an die Hypothese, die meisten Dolche des III. und VI. Typs hätten – ob nun als Waffen oder Alltagswerkzeuge (auch Feuerzeug) – zur Ausstattung der mit dem Betrieb und den Fernwegen beauftragten Personen gehört, erscheint auch der nördliche Ursprung dieser Leute („nordische Kaufleute“: *Stolz 2002*, 182), oder zumindest ihr Kontakt mit dem nordischen Kreis als plausibel. Dieser Schluss steht auch mit der Vorstellung von funktionierenden Wegen und dem Fernhandel in Einklang (*Jiráň ed. 2008*, 14, 73; *Primas 2008*, 149 f.), deren Zweige eben zu dieser Zeit vom Mittelmeer bis nach Mittel- und Nordeuropa gereicht haben sollten (*Kristiansen – Larsson 2005*, 107). Die Existenz von Handelsverbindungen zwischen den alpenländischen Erzlagern, der Aunjetitzer Kultur und dem nördlichen Kreis, bei deren Konkretisierung die Dolche behilflich sind, bietet gleichzeitig auch eine logische Erklärung für die Entfaltung der Metallurgie in Mitteleuropa und für die nordische Bronzezeit.

Anhang: Silexdolch aus Schukiw (Жукив) in der Ukraine: 1988 hat der Autor des vorliegenden Beitrags einen (190 mm langen) Silexdolch beschrieben (*Abb. 18a*), der aufgrund der Beischrift am 8.9.1908 beim Ausheben der Fundamente für ein neues Forsthaus in der Gemeinde Schukiw, ca. 15 km nordöstlich von Slawuta, Oblast Chmelnyzkyj in der Ukraine gefunden worden sein soll. Der Dolch gehört zu einer Gruppe von Artefakten, die ursprünglich als Pfeilspitzen des Strzyżów-Typs bezeichnet wurden und von der unteren Weichsel bis zum Oberlauf des Südlichen Bug verbreitet waren, wo auch der Rohstoff – Wollhynien-Silex auftritt. Hier wurde auch eine erhöhte Konzentration dieses Rohstoffs verzeichnet, an deren östlichem Rand Schukiw liegt (*Abb. 18b*). Früher wurden sie als Bestandteil des Inventars der späten Strzyżów-Schnurkeramik-Kultur gewertet, sie gehören jedoch aufgrund neuerer Analysen erst in die ältere Bronzezeit (*Libera 2001*; *Bargiel – Libera 2005* als Spitzen des Typs Czerniczyn-Torczyń). Formal steht der Dolch von Schukiw den Typen der frühen Phase der Mierzanowice-Kultur nahe, er unterscheidet sich jedoch in der Klingengform.

Deutsch von *Tomáš Mařík*, English by *Zuzana Maritzová*